

DRAGAN B. KOVAČEVIĆ

VITEŠKI VIJENAC
LEGENDE, PREDANJA, ISTORIJA

PODGORICA, 2022.

Mojoj porodici

*Nek' stihovi ovi moji
Budu samo uspomena,
Na vitešku prošlost našu,
Slavne dane i vremena.*

*„Svaki narod koji slavu
Kroz zemane borbom steče,
Golgotu je velju proša’“,
Jedan mudar čovjek reče.*

*I neka se nikad više
Ne povrate takvi dani,
Što su borbom vjekovima
Bili krvlju okupani.*

*Nek' džeferdar britkoj sablji
U muzeju društvo pravi,
A uz gusle čuvaćemo
I pjevati staroj slavi.*

UMJESTO PREDGOVORA

Rođen sam prije šezdeset osam godina i podignut u jednoj staroj kamenoj kući, pokrivenoj kamenim pločama, u Brežinama, Lješanska nahija. Valjda tu počinje ta moja velika ljubav prema ovom, za mene svetom kršu, mom zavičaju, pored ognjišta toplijeg od sunca, kojeg se često sjetim. Često poput sjenke prolete mojim mislima slike te stare kuće, veriga, čađavih nagorjelih greda na niskom tavanskom svodu, žita u klasovima koje visi u dnu prostorije. Sjetim se i mirisa sušenog mesa, ognjišta, stolovača u kome sedi moj ded u ovčijem kožuhu i pored njega kolijevke, iz koje je izrasla moja i mnoge generacije prije. To je slika kad god me misli vrate u prošlost, u moje siromašno ali duhom bogato djetinstvo.

Tako je to nekad bilo, a danas kada je sve sjajnije i bogatije kao da je nestala ta ljepota života i življenja. Za nas iz tog vremena, ostalo je sjećanje puno sjete i divne uspomene. Ljepota tog odrastanja je neponovljiva. Uz to ognjište sam zavolio epsku pjesmu i gusle koje sam na šednicima slušao od starijih seljana iz krila svog oca ili deda. Uz gusle i epsku pjesmu formirali su se naši

karakteri, a ti junaci iz prošlosti bili su naši uzori. Gusle su bile prva muzika koju sam slušao, njih nije napravio čovjek, nego su izašle iz naroda i narodne muke i bile podsticaj koji je budio nadu u bolje sutra. One su očuvale volju u toj vjekovnoj borbi crnogorskih slobodara, na putu ka svetom cilju, slobodi. Uz njih se sačuvala usmena istorija, odnosno prenošenje sa koljena na koljeno.

U zadnjih tridesetak godina gusle nijesu opravdale svoje postojanje, zapravo ne gusle, nego mnogi koji su ih nosili i upotrebljavali u svrhe koje ne služe na čast, ni guslama, ni onima koji su ih zloupotrijebili.

Moja poruka je: Sačuvajmo ovaj sveti, drevni instrument i epsku pjesmu od onih koji ne znaju njihovu vrijednost.

Autor

.....„Neka svoga i u gori vuka
Ima narod kad mu dođe muka!
Jer nijedna na svijetu sila
Nit' je mogla, nit' je ugasila
Ljubav, koja za bližnje postoji!“....

.....
...Taj krst, svjedok borbe Osman paše
Sa životom koji živijaše.
Jer razapet među vjere dvije,
Osman nikad odlučio nije,
Nit' je samom' sebi priznat' htio,
Je l' hrišćanin, ili Turčin bio.
Tim je činom turski paša htio
Crkvu, što je majci posvetio,
A džamiju, da dušu umiri,
I Jakova s Osmanom pomiri....

.....
....Dok ističe život iz tijela
„Je l' mi ovo sudba donijela?“-
Pita Osman zadnji tren života.
Da l' u smrti postoji ljepota?
Ili samo neprolazna tama,
Da se duša sa njom bori sama,
I da gore putem vječnim hoda
U prostranstvu carstva nebeskoga....

SPOMENICI SVJEDOCI VREMENA

(Pjesma o Osman Paši Kazancu)

Oj, lijepa zemljo Hercegov,
Čuvena je istorija tvoja!
Zemljo slavnih ljudi i junaka
Kroz vjekove protivu Turaka,
Što su mačem stvarali slobodu,
Napaćenoj zemlji i narodu!

Dan za danom kroz zemane biše
Gromobrani što zemlju braniše.
Boriše se niz Hercegovinu,
Naviknuti za slavu da ginu.

Dùgá im je sveto mjesto bila,
Golija ih skrivala pod krila,
A Presjeka tih krvavih dana
Bješe groblje turskih karavana.

Crnogorske upadahu čete,
Da kroz Dugu Turcima se svete.
Pomagahu bratskome narodu
U vjekovnoj borbi za slobodu.

Težak život bješe tijeh dana
Zemljom slavnog Hercega Šćepana.
Siđe studen s' visokih planina,
Zaledi se sva Hercegovina.

Nemaština, glad i ljuta zima,
A 'vrh svega - ropstvo pod Turcima.

U ravnici ispod vīsa Ćeda,
I Golije što ka nebu gleda,
Će su tvrde klisure i klanci,
U podnođu vjekuju Kazanci,
Malo mjesto u Hercegovini,
I pitomoj lijepoj dolini,
Što se ispod planine Golije
Ka' lijepo od zlih oči krije.

U Kazance, Papovića pleme,
Imalo je vazda kroz vrijeme
Biranih junaka i ljudi,
Koji znaše što vrijeme nudi.
Pa su mnogi iz toga plemena
Bili slavni ljudi svog' vremena.

Na dvorove Pavla Papovića,
Čuvenoga kneza i plemića,
Na trpezi i jela i pića.
A uz pjesmu i kolo se vodi,
Knjeginja mu čedo muško rodi.

Jakov su mu nađenući ime,
Da se dići i ponosi njime.
To je ime patrijarh nosio,
Iz Zavjeta Starog što je bio.

Brižno ga je podizala majka,
Pa odvoji od svojih vršnjaka
Po ljepoti, pameti i stasu,
Ka' dijete već bješe na glasu.
Nepredvidljiv i nemiran često,
Tijesno mu bješe rodno mjesto.

Kad petnaest navrši godina,
Jednog' dana, slučaj il' sudbina,
Ispod starog' u planini cera
Sila neka Jakova očera.
Jedna misa' zla i naopaka
Obrnu ga put čuvenog' Gacka.

Predade se gatačkim Turcima,
Reče: „Neću više Kazancima!
Došao sam služit' turskog cara,
Imam za to hrabrosti i dara!
Naučiću škole i vještine!
Neću zalud' da mi mladost mine!“

Sve to Jakov mirnim glasom kaže
Začuđenom komandantu straže,
Koji reče: „Primamo te rada!“,
I uputi kapetanu grada.

Turci rado momče prihvatiše,
Sarajevu gradu uputiše.
U islamsku vjeru prevedoše,
Pa u Stambol njega odvedoše.

Tamo škole vojne nek izuči
I ratničke vještine nauči.

Šta se dalje sa Jakovom zbiva,
Niko nije moga' ni da sniva.
Taj će dječak iz Hercegovine
Biti slavni paša carevine,
U vrijeme sultana Mehmeda,
I velikih borbi i pobjeda.

Jednog' dana, još zima bijaše,
Kad Stambolu gradu dojavaše,
A svjetlost mu turske prestonice
Bješe sjajna ka' s' istoka sunce.
Blješte zlatne po gradu kapije,
I kupole sa Aja Sofije.

Tu ostade u čuvenom gradu,
Da ga sprema za vojnu paradu.
Pa Jakova odmah izabraše
Đe se uče veziri i paše,
I Osmanom tada ga nazvaše,
Opremu mu i oružje daše,
Neka uči od prvoga dana
Da se bori za slavu sultana.

A Osman se, željan novog znanja,
Sav predade islamskim knjigama.
Mudre ljude izučava mnoge,
Sve vladare, slavne vojskovođe,

Strašne bitke velikih sultana,
Što vodiše protiv Tamerlana.

Mladost ga je krilima nosila
Putem slavnih među oblacima.
Da ga sreća uzme za svog brata,
I odvede kod bogovā rata.
Jer će dječak bratstva Papovića
Ući u krug turskijeh moćnika.

Al' u jeku najvišeg' uspona
Sjetiće se porijekla svoga,
Rodnog mjesta, livada i polja,
Đe je hata razigrava' svoga.
Oca, majke, sestre, ukućana
I veselja kad im bješe slava.

Stalno mu se u mislima vraća
Rodna kuća, prijatelji, braća.
Pa i onda kad paša postane
Ta će slika u njem' da ostane.

Ali raskoš sultanova dvora,
Sjaj bogastva carstva velikoga,
Udaljiše Jakova od Boga.
I vremenom, sve više i više
Alahu ga Turci približiše.

Sa bogastvom stečenoga znanja
Dobi prve titule i zvanja.

U najprve pohode i bitke
On pokaza hrabrosti velike.
Junaštvo mu bješe jača strana,
Izgubljenog' nemaše megdana.

Pred vojskom je, kad se stiče slava,
Đe se daje u zalogu glava.
Pa ne prođe ni godina dana
Osman posta' miljenik sultana.

U mnogo je borbi i ratova
Osman vojskom mudro komandova'.
Dobijao pohode i bitke,
Sve uz pomoć svoje sablje britke.
Dvadeseta godina kad prođe,
Ponajveća nagrada mu dođe:

U velikoj bici kod Kazanje
Ostvari se njegovo nadanje,
Posta' paša slavne carevine,
Za velike vojničke vrline,
Neka bira će će upravljati,
Taj pašaluk car će njemu dati,
I kulaša iz carske ergele,
Svega dosta čega drugi žele.

U Carigrad posjed i dvorove,
Pečat carski uza sve darove.
Carska milost njemu dade krila,
Sreća mu je naklonjena bila.

Gatački je kadiluk izabra',
Dobi što se u snu nije nada':
Da se posle dvades' i tri ljeta
Rodnim krajem kao paša šeta.
Pa prozbori: „Herceg zemljo moja,
Ja se vraćam među brda tvoja!“

U Kazance aber posla knezu,
Neka sprema doček i trpezu,
Jer će sjutra u smiraju dana
Doć' njegova svita odabrana.
A pred njome Osman na kulaša.
Tako knezu poručuje paša.

„Što se mora, neka bude tako!“,
Knez glasniku govori polako.
Pa okupi porodicu svoju
Da im riječ progovori koju:
Kako treba pašu dočekati,
I kako se pred njime vladati.

A iz Gacka krenu Osman paša
Kroz Gatačko polje na kulaša,
Izgubljeno djetinstvo da traži,
Decenijski nemir da ublaži.

Da ispuni želju srca svoga,
Molio je Alaha i Boga
U Kazance svoje da se vrati,
Rad bi bio opet zapjevati

Kraj ognjišta, uz gusala strune,
Da glas svojih ukućana čune.
A od majke oprost da zatraži,
I kod oca ljutnju da ublaži,
Jer je često svoju sudbu kleo,
Život ga je kroz svijet poveo,
I ponovo pred kuću doveo.

Čudan osm'jeh preko lica prođe
Osman paši, kad u kuću dođe,
U odaji bez riječi stoji,
Ukućane zagleda i broji.

Neka lica stara prepoznaje,
Dok mu majka stolovaču daje.
Svi ostali stajahu u redu,
Čuđenje im čita u pogledu.

Paši srce u grudima bije,
Sve u kući ka' što bješe prije:
Vatra plamti u kraj kuće stare,
Iznad ognja verige garave,
A luč neku čudnu svjetlost dava,
Dok se radnja u kući dešava.

„Ja sam doša' - poče priču paša -
Da bih sreću izgubljenu naša',
Jer me veže divna uspomena,
I sjećanje na prošla vremena.

Ali prije n'o priču nastavim
'Oću da vas uz gusle pozdravim!'

Knez začuđen s' grede gusle uze,
Nemir neki dušu mu obuze:
O'kle Turčin da uz gusle pjeva?
Prihvati ih paša pa zapjeva:

„Neka svoga i u gori vuka
Ima narod kad mu dođe muka!
Jer nijedna na svijetu sila
Nit' je mogla, nit' je ugasila
Ljubav, koja za bližnje postoji!
Snovi su se ostvarili moji!“

Pa nastavi pjesmu znanu svima,
O planini i o hajducima,
Što je nekad pjevao svojim
Kraj ognjista u zimskim noćima.

Gledaju ga začuđeno Turci,
Ukućani našli se na mucu.
Ječe gusle i glas pjesmu nosi,
A eho je planinom raznosi:

„Oj, Golijo, hajdučka svetinjo,
Među gore slavna veličino,
Kroz vrletne tvoje kazamate
Trunu ljudske kosti nekopate,

I neznanih i znanih junaka,
Koje nije oplakala majka.

Tumaraju zvijeri i ptice
Raznoseći ljudske džigerice,
Da nahrane pilad od orlova,
U jazbine vučad od vukova“.

Sa čuđenjem svi gledaju pašu:
„Kako on zna istoriju našu?
O’kle pjesma što je Jakov pjeva?
Je li java, il’ sam san snijeva?“
Bez glasa se misli roje knezu,
dok sa pašom sjedi za trpezu.

Gleda majka u oči Turčina,
Ka’ odbjeglog da ugleda sina:
„Kolika je, Bože, želja moja,
Kad u paši ja vidim Jakova!“
Tako stara samoj sebi kaže,
Al’ je oko majčino ne laže.

Tad se kneže put paše obrnu,
Reče: „Jednom zla sudbina svrnu,
Kad sam jednog’ izgubio sina,
Petnaes’ mu bijaše godina.

Toga dana, sa buljukom brava
Ne vrati se kad dan završava.

Iznad kuće nalazi se brdo,
Tu našosmo izgubljeno krdo.
Sve poklano od vučjeg čopora,
Od predveče pa dok svanu zora.
Pretražismo dolove i klance,
Al' mu ne bī traga u Kazance.

Jesu li ga ugrabili vuci,
Ili su ga zarobili Turci?
Ima otad preko dvades' ljeta,
Mislim sada da u raju šeta!“

Osman gleda neđe u daljinu,
Sjeta neka licem mu uminu.
Odgovori: „Ja sam doša', kneže,
Jer me mnogo uspomena veže
Za ognjište ovo staro što je,
I Kazance, rodno mjesto moje.

Posle mnogo dana i godina,
Ponovo si ugledao sina.
Ja sam Jakov, tvoj sin izgubljeni,
Ako noćas ti vjeruješ meni!“

Nasta tajac u kraj od odgnjišta,
Niko za tren ne prozbori ništa.
Onda radost na dvorove nasta,
Nije čudo, jer ima i rašta.

Knez u čudu pašu pogleduje,
Uvom sluša, oku ne vjeruje.
Pa govori: „Samo vile znaju,
I čuda se nekad dešavaju!“

N'o, kad prvi utisak razminu,
Misa' jedna umom knezu minu:
„Je l' ja noćas dočekujem pašu,
Ili sreću izgubljenu našu?“

Pa prozbori: „Dobro doša', sine,
Svome domu, usred Papovine!
I ognjištu će te rodi majka,
Ostavštine našijeh predaka,
Što su nam ga u amanet dali,
Kad su slavno za krst časni pali!

Je l' te pusta želja ponijela,
I na svoja krila donijela,
A na radost starih roditelja?
Noćas nam se ispunila želja.
Sanak snismo dvades' i tri ljeta,
Da lik svoga vidimo deteta.
Al' me jedna misa' noćas muči:
Il' si Jakov, il' Osman, odluči?“

Dok razgovor uz ognjište teče
Osman paša svome ocu reče:
„O, moj babo, Papoviću kneže,
Djetinstvo me za Kazance veže,

Ta najljepša na svijetu slika,
Kada dođeš mjestu svog' djetinstva,
I kada se svom' ognjištu vratiš,
Tu ljepotu ne možeš da platiš!

Želja se je ispunila moja,
Kad me ruka dočekala tvoja,
Porodicu svoju ja sam naša',
Al' nijesam Jakov, nego paša!

Ja sam svoje ime izgubio,
Kad sam tursku vjeru prihvatio.
To je ime samo uspomena
Na djetinstvo i prošla vremena!“
Tužnim glasom paša ovo reče,
A suza mu umalo poteče.

Knez na žaru simsiju užije,
Sjetan pogled obrvu podiže.
S'jeda brada lice poklopila,
Crne oči starost umorila.
Neveseo osm'jeh preko lica,
Dok u njega gleda porodica.

Okrenu se paši, pa mu kaza:
„O, Jakove, moga mi obraza,
Ja se tebe jesam uželio,
Al' na ovo nijesam mislio!
N'o, takva je Božja volja bila,
Noćas imam i pašu i sina,

A obadva u jednom čovjeku.
Nijesam se nada' u vijeku
Da ću ovo ikad doživjeti,
I u liku paše te vidjeti.

Ja misao moju neću kriti,
Znam da više Jakov nećeš biti,
Al' ni Turčin, mojega mi Boga,
I vjere mi, i praga kućnoga!

Dok god budeš u životu, sine,
Pratiće te slika Papovine!
Sjećaćeš se svoga rodnog' kraja,
I našije' starih običaja,
A u duši stalna borba biti,
Nikad nemir nećeš ugušiti.

I lutaćeš, dok ti život mine,
A suze te pratiti majčine,
I riječi prijekora moje,
Rad' odluke ove davne tvoje!“

Pa nastavi: „Ognjišta mi moga,
I svih Svetih, i Krsta Časnoga
Kojeg' si se odrekao, sine,
Zarad neke druge domovine,
I rad' vlasti, bogatstva i slave,
To će brzo da ti dođe glave!

Bog te stvori kao hrišćanina,
A ne kao Alahovog sina!
Nego, kad si odlučio tako,
Kad te sudba vodi naopako,
Srećan ti put u nepovrat, sine,
I ovo će jedanput da mine!

Ja sam tebe prežalio, sine,
Ima otad dvades' tri godine!
Sada sam te ponovo vidio,
I zauv'jek noćas izgubio!“

Majka stara stoji kraj ognjišta,
Svom' Jakovu ne govori ništa.
Glasa nema, suza joj ne kreće,
U priču se nikakvu ne meće.

A kad Osman svojoj majci priđe,
Prijekor joj u očima viđe,
Pa starici tiho progovara:
„Ja sam, majko, oko te ne vara!
Ti, svetinjo sveg života moga,
Veća i od Alaha i Boga!
Znam da grijeh nosim prema tebi,
Koji neću oprostiti sebi!

Misao me na te' progonila,
Dok me sudba svijetom nosila.
A zbog patnje što nosim u sebi,
Nikad smiraj duši naša' ne bi',

Ni pod lunom, ni pod časnim krstom,
Bog je na me' pokazao prstom
Kad mi dade bogastvo i slavu.
Kamo sreće da izgubih glavu,
Kad sam staru ostavio vjeru,
I prodao dušu za nevjeru!

Uporedo dva života živim,
I nikako, majko, da se smirim!
Zbog sveg' ovog', časnoga mi posta
Nit' sam Turčin, nit' hrišćanin osta'!“

Onda majka njemu progovara
Mirnim glasom kao kraj oltara:
„Da ti kažem, moj voljeni sine,
Sjeci tupim kuda oštro mine!
Tada nema ni tuge, ni bola
Mrtvo t'jelo ne da odgovora!

U želji sam izgorela, sine,
Za sve ove minule godine,
Čekajući, mojega mi Boga,
Da se iz sna probudim ružnoga!
Svake noći sanjala sam, sine,
Tvoj daleki vapaj iz planine!

U snu si me doziva' s' Golije,
I zborio: „Sin ti doć' ne smije!
Ćeraju me kroz planinu vuci!
Ja sam, majko, na velikoj muc!“

„Oči su mi kapale ka' vrela,
Tuga mi je srce izgorjela,
Sa tom patnjom ja sam ostarila,
Al' me nada nije napuštila.
Silna želja tvoje stare majke
Vratila te na naše čardake!“

Paša tada na koljena kleče,
U ruku je poljubi pa reče:
„Pomiri se, sudbina je htjela,
Ona me je u mladosti srela,
I ime mi staro oduzela,
Postao sam paša znameniti,
Nikad vise Jakov neću biti!“

Razgovor se uz oganj završi,
A nada se njegova rasprši.
Osman više ne prozbori ništa,
Kad ustade kraj rodnog ognjišta,
Klimnu glavom, a rukom odma'nu,
Pa u tamu uđe i nestanu.

Samo što je pred vrata izaša',
On se nađe na leđa kulaša,
Kao da je na zvijer uzjaha',
Konj ponese pašu bez uzmaka,
I pod njime preskoči kapiju,
Kad na sapi osjeti kandžiju.

Noć ih crna u okrilje primi,
Samo topot čuješ u daljini.
A zbunjena pratnja sa avlije
Za pašom se zaputi što prije.

A u kući zavlada tišina
Kad odbjeglog ispratiše sina.
Niko više riječ ne prozbori,
Pošto kneže svog sina ukori.

Ne bi l' svoju savjest umirio
Osman paša tad' je odlučio:
U Kazance crkvu da sagradi.
Što zamisli tako i uradi.
Crkva, svjedok jednoga vremena,
Mihailu Svetom posvećena,
Krsnoj slavi njegovog plemena.

Da mu crkva čuva uspomene
Na djetinstvo i prošlo vrijeme.
Al' dosljedan svom' životu osta,
I onome što je posle posta'.
Da pomiri košmare u sebi,
A da grešku napravio ne bi
Prema novoj vjeri i Turcima,
I džamiju dade Kazancima.

No, nemirna duša Osman paše
Nikako mu mira ne davaše.

Kad džamiju u Kazance gradi,
Krst kameni on u nju ugradi,
U podnožju minareta stoji,
I dan danas, on vjekove broji.

Taj krst, svjedok borbe Osman paše
Sa životom koji živijaše.
Jer, razapet među vjere dvije,
Osman nikad odlučio nije,
Nit' je samom sebi priznat' htio,
Je l' hrišćanin, ili Turčin bio.

Tim je činom turski paša htio,
Crkvu što je majci posvetio,
A džamiju, da dušu umiri,
I Jakova s Osmanom pomiri.

U to dođe glasnik od sultana:
Da se sprema vojska i džebana.
Nek' povede trupe pr'o granice,
Put mađarske stare prestonice.

Na prostranoj panonskoj ravnici,
Sretoše se Turci, po prilici,
Sa sudbinom, tog krvavog dana,
Da ni jedan ne ode s' megdana.

U Sapotu, čuvenu dolinu,
Vojska turska, do jednog' izginu.

Konjica ih mađarska sasječe,
A od jutra, dokle pade večer,
Borio se hrabro Osman paša,
Dok mu koplje pogodi kulaša.

Tad' mađarski borci priskočiše,
Sabljava mu grudi rasporiše.
Okonča se život Osman paše.
„Ovo je kraj! - sebi govoraše -

Život dođe, sinu i razminu,
Ja ću sada Bogu na istinu.
Cio život jedan tren je bio,
Dobio sam sve što sam želio,
Pa ne žalim što mi život prođe,
I što danas smrt po mene dođe!“

U večernjoj vidi izmaglici,
Što po divnoj spušta se ravnici,
Nasmijano lice svoje majke,
Dok mu priča kraj ognjišta bajke,
Vidi strogo lice oca svoga,
Prst podiže i pominje Boga.

Al' u liku što u magli sinu
Ipak vide ljubav i toplinu.
Jer je otac sinu vazda bio
Uzor, što je kroz život tražio.

Dok ističe život iz tijela
„Je l' mi ovo sudba donijela?“ -
Pita Osman zadnji tren života.
Da l' u smrti postoji ljepota,
Ili samo neprolazna tama,
Da se duša sa njom bori sama,
I da gore putem vječnim hoda
U prostranstvu carstva nebeskoga.

Tamo gore, đe nestaju snovi,
Đe se gasе ljudski nespokoji,
Iza duge, put plavoga svoda,
Đe caruje nebeska sloboda,
A mir vječni tama ukrašava,
Tu su vrata od pakla i raja.

Otud' niko vratio se nije,
Il' ne može, ili se ne smije.
Taj put gore sve rođene čeka,
Taj put plaši svakoga čovjeka,
Tu se sudi za postupke naše,
Tu vjekuje duša Osman paše.

*....Tad' se mlada okrenu i kaza:
„Zbog ponosa, časti i obraza
Sada više od vas neću kriti,
Danas ću se ponovo roditi!
A kad tako na rastanku reče,
Tad' uz uzdah u bezdan uteče....*

*.....
...Jer sudbina svima život dava,
S' njim upravlja, pa ga okončava.
Tad' nestaju i želje i htjenja,
Smrt je kruna svakoga življenja....*

*.....
....Ova divna sa Grahova vila,
Svog' plemena ponosna odiva,
Što kroz pjesmu i vrijeme živi,
Primjer časti kom' se čovjek divi,
Izdigla se iznad svoje smrti,
I otišla će žive besmrtni:
Đe su rajski vrtovi i polja.
To je bila njena zadnja volja,
A ovo je moj put kroz vrijeme,
Da legendi osvježim pamćenje,
Da vam priču ispričam ponovo,
I Milicu vratim na Grahovo.*

ZADNJA ŽELJA

Jedna priča iz davnih vremena
U pjesmu je moju pretočena:
Iz zemana kad su s' neba vile
Prostorima ovim krstarile,
Divile se planinskim očima,
Preljepim, bistrim jezerima,
Ostavljale krila na obale,
I u hladnoj vodi se kupale.

Posestrime bile zmajevima,
Crnogorskim slavnim junacima.
Na legende život počivaše,
I narodu nadu ostavljaše:
Da će ropstvo i teška vremena,
Jednog' dana biti uspomena.

Te su priče stvarnost doba toga,
Bez njih narod opstat' ne bi moga'.
Trag prošlosti seže iz tih dana
Poput krvi što teče iz rana.
I danas ih kao uspomene,
Čuva svako crnogorsko pleme.

Tad' je ovo predanje nastalo
I do dana današnjeg' ostalo,
Jer su žene iz ovijeh dana
Ostavile traga kroz zemana.

Očuvale vatru na ognjišta
U studena i mračna kućišta,
Kolijevke na pleća nosile,
Na bojišta hranu donosile,
Ubijale turske zulumčare,
Pomagale nemoćne i stare.

A sa posnih njiva i livada
Otimale za ta usta gladna.
Ako hrabrost nije pomagala,
Lukavstvom je do cilja stizala.

Tako jednom na Grahovo ravno,
U vrijeme viteško i slavno,
Na dvorove grahovskog prvaka,
Čuvenoga kneza i junaka,
Dijete se rodi kraj ognjišta,
Žene tihe, ne govore ništa.

A kad vijest dođe među ljude,
„Bog je dao neka srećna bude,
Nek' Milica bude majci mila -
Reče neko - i srećna nam bila!“

Knez Nikola dobi još dva sina,
Da se loza ne ugasi njina,
A Milica osta jedinica,
Bulajića bratstva mezimica.

Ljepota se vidi još izrana,
Od Boga je bila izabrana
Da je mlada kao usud nosi,
A ona se sa njome ponosi.
Vedre oči, nasmijano lice,
U kneževe divne jedinice.

Raste kao na brežuljku jela,
Sve je momke sa Grahova smela.
Vjetrovima plavu kosu daje,
Za prijekor i savjet ne haje.

Đetinjstvo joj proleće ka' ptica,
Za udaju stasala Milica,
Ali nemir, koji mladost nosi,
Kakvu li joj sudbinu donosi?

Glas se proču u svim plemenima,
Da đevojka na Grahovu ima
Što ljepotom kao sunce zrači,
Šćer kneževa vedri i oblači.

I ka' mnoge dične Crnogorke,
Ponosita odbijaše momke,
Sve čuvene ljude i junake,
Uz prijekor i oca i majke.

„O, Milice, milo čedo moje,
Biraj momka prema tebi što je!“

Moli kneže jedinicu svoju
Ka' da sluti crnu sudbu, koju
Milica će brzo dočekati,
I koju će sama izabrati.

Iz Banjana, Cuca, Krivošija,
Bješe mnogo momačkih delija,
Što su svoju okušali sreću,
Al' Milica svima reče: „Neću!“

Pa iz Boke dolazahu momci,
Svoje srce nudiše devojci,
Uz bogatstvo i ljubav najveću,
Ali ona opet zbori: „Neću!“

Stiže aber do Hercegovine,
Što j' pod vlašću turske carevine,
Pa se spremi beg od Korjenića
Da isprosi šćerku Bulajića.

On izabra četu od junaka,
Najboljije' iz grada Turaka.
Hercegovu zemlju brzo prođe,
Na Grahovo silan Turčin dođe.

A kad banu na kneževa vrata,
Sjaha beže sa pomamna hata,
Pa im turski selam nazva svima.
Knez mu reče da svog boga ima.

Poštovanjem svake tuđe vjere,
S tim se ljudske vrijednosti mjere.

„Ja poštujem tvoju vjeru, beže,
Jer me ljudska obaveza veže.
Neko gore upravlja s' nebesa,
Obadva smo od krvi i mesa,
Poštuj, da bi ti poštovan bio,
Valjda si to dosad naučio.
Ja znam, sila da ne moli Boga,
Ali poštuju svetitelja moga!“

Nasta tajac kraj kneževa dvora,
Pređe Turčin preko prijekora.
Reče knezu: razgovarat' mora,
Jer je doša' radi dogovora.

„Rad' adeta i moga i tvoga
Uvedi me pr'o praga kućnoga,
Da u kuću za sofrom sjedimo,
A ne da se pred kulu svadimo“.

Knez pristade, za sofru sjedoše,
I razgovor s' mirom otpočeše.
U mah jedan Turčin progovori
Knezu ka' da zadrhtaše dvori:

„Imaš, reče, djevojku na dvoru,
Svu je Crnu zadivila Goru,

Boginja je po ljepoti, kažu,
I znam dobro da ljudi ne lažu,
Isprosiću tvoju šcerku milu,
Da u mome savije se krilu“.

Planu kneže, jetko progovori:
„Ni jednu mi više ne prozbori!
Neću dati đevojku Turcima,
Niti biti prijatelj sa njima!
Pljunula bi na me' Crna Gora,
Kad bi šcerku dao u zlotvora!“

Onda beže progovara knezu:
„Krv će tvoju obojit' trpezu!
Daćeš šcerku, pitati te neću,
Pa ćeš bruku napraviti veću!“

I nastavi Turčin da prijeti:
„Sve će ti u kući pomrijeti
Il' od ognja, il' od jatagana!
N'o, tako mi današnjega dana,
Dobro smisli šta ćeš učiniti,
Drugačije ne može ti biti!“

Dok Milica sluša silnog' bega,
Najradije ubila bi njega.
Ali bijes u sebi stišava,
Pa smireno njemu progovara:
„Sila nije ljudsko poštovanje,
A ljubav je božje radovanje.

Ako danas tražiš ruku moju,
Moraš ljubav pokazati svoju.
Na silu me možeš oženiti,
Ali nikad tvoja neću biti.
Sto godina da sam u haremu,
I jedina da budem u njemu!“

Dokle zbori, vatra iz nje gori.
Pomirljivo Turčin progovori:
„Kaži meni grahovska princezo,
Da bih tebe za sebe privez'o
Učiniću što ti srcu drago,
Neću žalit' ni život ni blago!“

„Ja sam čula Korjenić Osmane
Da si junak bez straha i mane.
Tvoje grudi muško srce kriju,
Al' ničiju neću pogibiju!

Ne prepadaj starog' baba moga!
A tako mi jedinoga Boga,
Stotinu sam prosaca imala,
Al' nijednog nisam izabrala.

Čekala sam aber srca moga,
Zadivi me, Alaha ti tvoga,
I učini što nijedan prije,
Pa da turske obučem dimije
Moraš jedan uslov ispuniti,
Pa ću onda beže tvoja biti:

Gore teče grahovska rijeka,
I tamo je od pamtivijeka
Ja od tebe tražim samo ovo
Dovedi nam vodu u Grahovo,
I napravi bunar u kraj polja.
Kud će sreća za moj narod bolja?
Ja ću svoju riječ održati,
Tada ću se za tebe udati!“

Osman reče: „Neka bude tako!
Mislim da to neće biti lako,
I znam da je skoro nemoguće
Da vam voda teče pored kuće.
Ali ću se dobro potruditi,
Kad obeća da ćeš moja biti“.

Siđe s' kule i u sedlo skoči,
Hat bijesan pod njime poskoči,
Kao munja kad sa neba sine
Ponese ga put Hercegovine.

Pa razmišlja beže toga dana,
Dok ga prati svita odabrana,
Da se uzda u Alaha svoga,
Jer to niko drugi ne bi moga'
Ispuniti obećanje ovo,
Da poteče voda na Grahovo.

Uto stiže na prag dvora svoga,
Pa odjaha s' konja pomamnoga.

Sluga uzde prihvati sa hata,
Beg uleće preko kućnih vrata.
Ne odmori ni trena jednoga,
N'o posilnog dozivaše svoga.

Neka krene u sami cik zore,
I pokupi po Bosni majstore.
Ko god kamen ili drvo teše,
Za njih sada nema više preše,
Nego da se Korjeniću jave,
I vodovod na Grahovo prave.

Svaki od njih odmah je shvatio,
I riječi bega zapamtio:
Da od danas za dvije godine,
Niz vrletne grahowske urvine,
U Grahovo voda poteć' mora,
Ili živa neće bit' majstora.

Kad dogovor zadnji napraviše,
Osman ništa ne prozbori više.
Nego Turčin povede majstore
Preko lomne zemlje Hercegovce.

Volja može što snaga ne može,
Alahu se moli da pomože,
Pa u ljuti kamen udariše,
I ništa ih ne ustavi više.

Žuto zlato razbija planine,
Da vodovod niz strmine mine,
Đe ih grede ljute ustaviše,
Tu drvena korita praviše.

Kad godina i po' dana minu,
Obrnuše vodu niz planinu.
Teče voda kroz grahovsko polje,
A Milica plače od nevolje.

„O, planino, vulkan te progutā',
Što mi ovog' ne pomože puta?
Ja se nadah do zadnjega dana,
Da će tvrđa ustavit' Osmana.
Ali mi se izjalovi nada,
Moram riječ ispuniti sada“.

A likuje korjenićki beže,
Pa kolane na konja priteže,
I odjaha u Hercegovinu.
Ali mnogo vremena ne minu,
On pokupi bosanske prvake
Da Milicu dovede kod majke.

Aber posla na Grahovo knezu:
U neđelju da sprema trpezu.
A kad svati u polje stigoše,
Pred kućom ih svadbari sretoše.
Milica se smije svatovima,
Osman srećan jaše među njima.

Voda teče, narod se veseli,
Neko đeci darove dijeli.

Čudnog skupa još nikada nije
Bilo do tad, prije, ni poslije,
Na grahovsko polje od postanka.
Bože mili, čudnog' li uranka.
Dan sjutrašnji što će donijeti,
Što li sunce sa neba viđeti.

Zanoćiše na Grahovo svati,
A narod se u domove vrati.
Kad noć tamna prosu se po kraju,
Tad Milica uđe u odaju,
Al' se ne dā odmoru ni sanu,
N'o razmišlja o sjutrašnjem danu:

„Došao je Osman sa svatima,
Neću ići ni mrtva sa njima,
Da ne brukam oca i Grahovo,
I krst časni, ime Isusovo.

Što će moja mladost u haremu?
Neću mlada da trunem u njemu!
Nije život saraji i dvori!
Smrt je zlatna“, sebi progovori.
„Neće mene džamiji voditi,
N'o ću sjutra sebi presuditi!

Jer je pravda jača od nepravde,
To Svetitelj sa nebesa znade.
Pa se nadam, sutrašnjeg' mi dana,
Duša će mi bit' Bogu poslana!

Sačuvaću čast svoga plemena,
Nek' ostane priča kroz vremena,
A bunar će u grahovsko polje
Moj spomenik biti rad' nevolje“.

A kad sunce prosu svoje zrake,
I probudi u polju junake,
Spremiše se za puta daleka,
A pred kulu Milica ih čeka.

Deverima predadoše mladu
Kao svoju najveću nagradu.
A nevjesta Osmanu govori,
Poput hladne vode što žubori:

„Običaj je u ovome kraju
Da nevjeste lice ugledaju
U bistrome izvoru, il' viru,
Hoću da se ogledam u miru,
Da u vodi moj lik se pokaže
I budućnost moju da mi kaže!“

Krenu poljem, svi u nju gledaju,
Što će biti, oni ne sanjaju.

Nevjesta se odbi od svatova,
Gledaju je Turci sa hatova,
Al' ne slute njenu sudbu crnu.
Ona pogled put kuće obrnu.

Diže glavu, pogleda Grahovac,
I Borovo brdo i Kličevac,
Pa ponosno dođe do bunara,
Pogledom je prati majka stara,
Sluti da se zlo nekakvo sprema,
Al' na slutnju odgovora nema.

Tad' se mlada okrenu i kaza:
„Zbog ponosa, časti i obraza
Sada više od vas neću kriti,
Danas ću se ponovo roditi!
Neću vjeru mijenjati staru,
Jer nijesam danas na pazaru,
Da kupujem nevjeru za vjeru,
A so i hljeb za vražju večeru!“

Tužno gleda, tuga iz nje zbori,
Pa nastavi dalje da govori:
„Zbogom, braćo, roditelji moji,
Zemni život više ne postoji!
Oprostite sve grijehe moje!
U praštanju vrline postoje,
Kad ne može drugačije biti,
Ja ću u smrt smiraj potražiti!

A ti, beže, traži drugu sreću,
Ja ni mrtva tvoja biti neću!
Korjenici neće moj dom biti,
Pa da ću se tri puta roditi!

Nek' ti ovo bude opomena,
Od današnjeg' dana kroz vremena:
Da se silom ljubav ne dobija,
Od nasilja smrt mi je milija!“

Pa raširi ruke kao krila,
Reče: „Zbogom, majko moja mila!“
A kad tako na rastanku reče,
Tad' uz uzdah u bezdan uteče.

Jer sudbina svima život dava,
S' njim upravlja, pa ga okončava.
Tad' nestaju i želje i htjenja,
Smrt je kruna svakoga življenja.

Da bi sudba svoj cilj ostvarila,
Da bi želja ispunjena bila,
Pomoći joj naša volja mora
Kao dobar šegrt svog' majstora.

Kad se ova radnja dešavala,
Sudba Božja to je rješavala.
Ja sam tada na Grahovo bio,
Kraj bunara Milicu vidio.

I u njenim gledao očima
Želju, koju za životom ima,
Al' životom što slobodu nosi,
Jer se ropstvo sa slobodom kosi.

Otišla je raširenih ruka,
Da je bunar oslobodi muka,
Al' do vode nikad nije stigla,
Božja ruka nebu je podigla.

Duh nemirni Grahovljanke mlade
I danas se ukazati znade,
Kroz lijepe priče i predanja,
Kroz legende, pjesme i nadanja.
Da će jednog' dana sići dolje,
I prošetat' kroz grahovsko polje.

Ova divna sa Grahova vila,
Svog' plemena ponosna odiva,
Što kroz pjesmu i vrijeme živi,
Primjer časti kom' se čovjek divi,
Izdigla se iznad svoje smrti,
I otišla će žive besmrtni:

Đe su rajski vrtovi i polja.
To je bila njena zadnja volja,
A ovo je moj put kroz vrijeme,
Da legendi osvježim pamćenje.
Da vam priču ispričam ponovo,
I Milicu vratim na Grahovo.

LEGENDA O PAVI I AHMETU

(Tekst pjesme napisan po kazivanju i knjizi „Vraneška legenda“, novinara i publiciste Veselina Konjevića.)

Crnogorska istorija slavna,
Prepuna je važnih događaja,
Što se nekad u zemanu zbiše,
Kad se borbe krvave vodiše,
Za slobodu otadžbine svoje.

Pričaj, vilo, ljepote ti tvoje,
O danima istorije slavne,
Junacima iz prošlosti davne,
Što bojeve krvave vodiše,
Kad na maču državu dobiše.

„Neću - reče sa Kovrena vila,-
Ta bi priča predugačka bila,
Neću pričat' o Vučjemu dolu,
Nit' o kralju Nikoli, sokolu,

Nit' pominjat' Grahovac krvavi,
Niti vojsku koja tad' proslavi
Slavno ime svoje Crne Gore,
N'o ću zborit' neke druge zbore,
Priču divnu o ljubavi davnoj,
Kol'ko davnoj, toliko i slavnoj“:

Tamo, gore – đe se duga spaja
Sa nebeskim svodom, put beskraja,
Tu vjekuje jedna priča davna,
Stara preko tri i po vijeka,
Vremenska je njoha kolijevka,
I nosi je kroz vjekove nove
Zarad' vječne ljubavi njihove.

Sjećanje se kroz vjekove šeta,
Što od Pave osta i Ahmeta,
I trajaće dok bude čovjeka,
I Pavina Polja i Vraneša.

Zbog ljubavi što ih tada spoji,
I nikad ih više ne razdvoji,
N'o legenda prkosi vremenu,
Na tu davnu, divnu uspomenu.

S' koljena se koljenu prenosi,
Da se pamti, a Vraneš ponosi.
Jer poruku, koju priča nosi,
Nikad neće izbrisati ljudi,
Ni hrišćani, niti muslimani,
Nit' vjekovi, godine i dani.

Pa ljubavi, a ne ljutom boju,
Posvetiću ovu pjesmu moju:
Knez vraneški Milikić Nikola,
Ćerku Pavu imá od poroda,

Pa kneževska ljulja kolijevka,
Davno, prije nekol'ka vijeka,
Žensko čedo kneza vraneškoga,
Svi je vole, jer im je od Boga.

Ali Pava jedinica osta,
Braće ne bi, al' je dece dosta
Odrastalo Vraneškom dolinom,
Dok knez žali bar za jednim sinom!

Raste Pava, k'o s' proljeća trava,
Zgodna cura u njojzi stasava,
Kosa vrana, a prekrasno lice,
Crne oči, duge trepavice.

Nježna kao marama od svile,
Zavide joj s' vrh Kovrena vile,
Kad korača, podsjeća na srnu,
Vjetar mrsi dugu kosu crnu.

Dok joj kosu umiruje ruka,
Leprša joj svila oko struka.
Nema oka što za njom ne svrne,
Niti momka da se ne obrne.

Brata nema da nada njom bdije,
Pitaju se momci – čija li je?
Ko će prvi do ruke joj doći?
Ko će znati, umjeti i moći

Da ugrabi ovu srnu mladu,
Što im srca zabavlja o jadu?

A kneginja zbori svojoj šćeri:
„Ajde, Pavo, momka odaberi
Prema tebe i ljepote tvoje,
Nemoj više mučit' srce svoje!

Odluči se, pogledom mu kaži,
Pa neka se taj momak odvaži
Da u kneza zatraži ti ruku,
I momačku da prekratiš muku“.

Al' đevojka ne sluša nikoga,
Niti majku, niti bilo koga!
Ponos joj je od razuma jači,
Misli: ona vedri i oblači!

Dok se s' pašom vraneškim ne srete,
To joj pamet pomuti i smete,
Jer u Vraneš stiže tijeh dana
Izaslanik Mehmeda sultana.

Glas se proču - novi paša dođe,
Porijeklo njegovo je ođe!
Misli Ahmet, k'o san da je snio,
Ka' dijete tud' je prolazio.

Sve poznato njemu tu bijaše,
Al' s' imena svoga ne sjećāše.

Nit' imena svojih roditelja,
Iako ga na njih vuče želja.

Jednog dana, još dijete bješe,
U sepete njega poniješe.
I prodoše dani i godine,
Dođe doba da se natrag vrne.

Ali sada, kao turski paša,
Kuću svoju i dom nije naša'.
Mada radost zbog povratka svoga
Nije krio paša ni od koga.

Iako je islam prihvatio,
U mislima tu je uvj'ek bio.
A zbog kuće, što davno nestade,
Cio Vraneš njegov dom postade.

Šetajući pored Ljuboviđe,
Jednog' dana paša Pavu viđe,
Kraj rijeke zgodna cura bješe,
Tu se oni prvi put viđeše.

Susret ovaj presudan je bio,
Ahmet-paša nije se mislio,
On ne dade curi da se snađe,
Poče priču, dizgin oslobađe,
Pušti vranca u cvijetno polje,
Pa sjedoše kraj rijeke dolje.

Al' đevojka ne gleda u njega,
Reklo bi se - ne begeniše ga,
Ma joj igra srce u grudima,
Ljubav curi, pamet oduzima.
Zaboravi kneževstvo i vjeru,
Zapali se oganj u tijelu,
Koji niko ugasiti neće,
Dok se živa ovim sv'jetom kreće.

Zagleda se mlada u Ahmeta,
Ljubav jaka u trenu procvjeta.
Cura stidno paši odgovara,
Al' Ahmeta iskustvo ne vara,
Gleda Pavu u rumeno lice,
Mio pogled ispod trepavice,
Oči crne ka ponoćna tama,
Milo curi što je sa njim sama.

Onda Ahmet govori đevojci:
„Kakvi su to u Vranešu momci,
Takva vila kad se sama šeta,
A da niko od njih ne zasmeta“.

Skoči ona, obalom uteče,
A paša se osmjehnu i reče:
„Sve bih dao kad bi moja bila,
Ova divna iz Vraneša vila“.

Kraj rijeke, opet jedno veče,
Srete Pavu i ovako reče:

„Oj, devojko, ljepote ti tvoje,
Bi li dvore ukrasila moje?“

Pava paši tada riječ dade,
A među njih dogovor nastade.
Muška đeca u vjeru islama,
Ženska neka budu pravoslavna.

Sve ostalo ljubav nek' riješi,
Da se niko ni s' kim ne griješi.
Pava osta u hrišćanskoj vjeri,
Svetitelja svog' ne iznevjeri,
Nije mogla ni ljubav velika
Ugasit' joj vjeru sa vidika,
N'o ostade pod okriljem Hrista,
Zato njen lik i dan-danas blista.

Ni pašina ljubav nema sjenu,
Nit' prepreke u zahtjevu njenu:
Svoju vjeru da ne promijeni.
Rad' ljubavi, paša procijeni
Da postupi kako Pava rečē,
Od toga mu ništa ne bī preče.

Pa odluka takva kada pade,
Njima ništa drugo ne ostade
Nego svoju ljubav da krunišu,
Pa vjekovi o njima da pišu.

Paša nema smetnji nikakvije',
Da odluči – smije l', il' ne smije.
Sam je sebi gospodar i sluga,
I ne pita ni brata ni druga.

Njegov život dobio je krila -
Pava mu je ljubav uzvratila.
A đevojka razmišlja te noći:
Kako do tog odobrenja doći,
I blagoslov od oca dobiti?
Jer knez neće ovo prihvatiti.

Pa odluči majku da zamoli,
Da kod oca dozvolu izmoli.
A kad na dvor svoju majku nađe,
Priču svoju poče da izlaže:
„Majko mila, kaži ocu mome,
Dadoh riječ paši vraneškome.

Ja pred oca ne smijem izaći,
Crni jadi majko će me naći!
Pomozi mi kao majka šćeri,
Pa mi ljubav il' smrt izaberi!“

Majka sluša, ne trepće očima,
Čuđenje joj govor oduzima.
U šćer gleda, ne vjeruje sebi,
Pa prozbori: „Što je, Pavo, tebi?“
Suze rose začuđeno lice,
Gleda ćerku među trepavice.

Na koljena u odaju pade,
Plaćnim glasom preklinjat' je stade:

„Nemoj, čedo, mlijeka ti moga,
Poći u dvor paše vraneškoga!
Nit' uzeti prsten, nit' jabuku –
Neće otac pristat' na zaruku!
Ni' blagoslov i pristanak dati,
Pa da će se Vraneš iskopati!

Ja ne smijem, moje čedo milo,
Kazat' knezu ni da mi se snilo,
Ovo što sam sad od tebe čula.
Je l' te ljubav sa uma skrenula,
Da ostaviš hrišćanstvo i Boga,
Rad' Ahmeta, paše vraneškoga?“

Još knjeginja svojoj šćeri kaže:
„Ta se vjera sa našom ne slaže!
Pa rad' Boga i naroka svoga –
Odbij prsten paše vraneškoga!“

No, iako bijaše knjeginja,
Tad je žena sluga mužu bila.
Ne sm'je majka preći preko toga
Ni za ljubav jedinčeta svoga.
Nego ćerku kod oca uputi,
Da knez kaže đe je vode puti.

A kad Pava pred oca izađe,
Misli jedna što će da je snađe.
Pa ne gleda oca među oči,
N'o u zemlju, đe joj noga kroči.

Poče priču, oči suze liju,
Strah i zebnja u njima se kriju.
„Ja znam, oče, zbog ljubavi moje,
Da ću sada ranit srce tvoje!
Oprostite, roditelji mili,
S ljubavlju ste mene odgajili.

Al' me ljubav put Ahmeta vuče,
Ne razmišljam što je bilo juče.
N'o blagoslov tražim da mi date,
Il' grob ledni da mi pripremate!“

Kad ću priču od Vraneša kneže,
Ka' nož srce da mu ispoteže.
Pa zbunjeno pogleda put šćeri,
Smrknuto se čelo okameni.

Gleda oči svoje jedinice,
I njezino uplakano lice,
Pa ustade s' kneževske stolice.
Dok korača niz odaju kule,
Crne su ga misli spanule:

Život prođe, naslednika nema,
Ćerka mu se za Ahmeta sprema.

S jedne strane – što će reći ljudi?
Ovome će svako da se čudi!
Zar kneževa ćerka, dobre volje
Da otide na pašine dvore?!
A da za noć dane zamijeni,
Zar slobodu ne zna da cijeni?

S druge strane, ljubav prema šćeri,
Iako ga sada iznevjeri
Roditeljska ljubav bješe jača,
Dok odajom zabrinut korača,
I razmišlja o životu svome,
U ovome trenu košmarnome.

Knez s' okrenu i sam sebi kaza:
„Ja, tako mi krsta i obraza,
Moram kazat' što mi je na duši,
Da će cio svijet da se sruši!

Moja Pavo, i sine i šćeri,
Grdno li me danas iznevjeri!
Bog me ne šće okrznut' pogledom,
Da me muškim obraduje čedom.

Nit' mi dade ikakvu priliku
Da se nadam muškom nasledniku,
I kneževsku lozu da nastavim,
Iza sebe ime da ostavim.
N'o mi samo tebe jednu dade,
I sva nada u tebi ostade.

A i ljubav roditeljska što je
Ispunila ovo srce moje,
Sva se, Pavo, izli prema tebi,
Nikog' tako voljet' moga' ne bi'.

Ti znaš dobro, moje čedo drago,
Nemah sina – to najveće blago
U životu svakoga čovjeka,
Pa sam nadu polag'o u zeta
I u tebe, jedinice moja.
Znaš li da si od kneževskog soja.

Što priliku spram sebe ne traži?
Ajde sada svome ocu kaži!
N'o izabra pašine dvorove,
Drugu vjeru i turske svatove.
Biće teško vraneškome knezu
Sjesti sjutra s njima za trpezu!

Što se moga blagoslova tiče,
Neću riječ prozboriti više,
N'o ti srećan prsten i jabuka;
Novi dvori, Ahmet i zaruka.
Tamo nađi novu sreću svoju,
Sad dozvolu za to imaš moju.“

Kad od oca blagoslov izmoli,
Pava pođe Bogu da se moli,
Da zahvalnost i oprost potraži:
„Pouči me i put mi pokaži,

Blagoslovi, Bože, ljubav moju,
Ja ću pratit' svetu riječ Tvoju,
I ostaću pod Tvojijem krilom,
Dok me držiš na svijetu živom.“

A Paša se sprema na dvorove
Da ponese kod kneza darove.
Pa uzjaha vranca bijesnoga
Srećan, kao nikad prije toga.

Nosi dare, misli na svatove,
A kad banu njemu na dvorove
Knez išeta da srete Ahmeta.
Ništa njemu tada ne zasmeta.

Zagrljene na kapiju kule,
Gledaju ih vlahinje i bule
Sa pendžera dvorova svojije',
Veselo se knez Ahmetu smije.

A na stolu kod vraneškog kneza
Postavljena bogata trpeza,
Ljudske časti i meze ne fali.
Paša ruke na darove stavi,
Okrenu se Pavi, pa joj reče:
„Moje srce, kao žar da peče.
Njega sam ti zauvijek dao,
Sa tim sam te prvo darovao“.

Pa joj pruža biser i prstenje,
Meku svilu i drago kamenje.
I dade joj kolajnu od zlata,
Što vrijedi hiljadu dukata.

Kad knjeginji pruži dare svoje:
„Rad' adeta i rad' sreće moje“,
Reče paša i punici dava
Niz bisera, da je ukrašava.

Knezu dade sablju okovanu,
Pristala bi veziru il' kanu!
Nju je Paša u borbi dobio,
Kad je s' vojskom u Persiji bio.

Pa kada su pašu ugostili,
Dogovor su tada napravili:
Biće svadba za petnaest dana,
Doć' će kita svata odabrana.

Kako rekli, tako učinili,
Lijepu su svadbu napravili.
Običaje svoje poštovali,
A onda se u ljubav rastali.
Kneževi se smiriše dvorovi,
A sa pjesmom odoše svatovi.

Svadba što je bila tih dana,
Vjekovima biće spominjana.

Ljubav ih je velika spojila
I nikad ih nije razdvojila.
No ih i dan-danas čvrsto veže,
Dok sjećanje čovjekovo seže.

Završi se svadbeno veselje,
Smiriše se strasti uzavrele,
Život opet svojim tokom pođe,
Raj u kuću Ahmetovu dođe.

Ta godina u Vraneš bī plodna,
Srećna, rodna – za sve blagorodna.
Rascvjetala po livada trava,
Sreća buja, a zlo svako spava,
Pune njive, a rodilo voće,
Bješe svega, čega čovjek hoće.
Pčele meda, a štale mlijeka,
U kućama puna kolijevka.

A tri sina u prvom bremenu
Pava rodi Ahmet-paši njenu.
Sve im kao u snu tad' bijaše,
Sreću niko mjerit' ne mogaše.

Sve dok Pava rodi jednog' dana
Žensko čedo, kome ne bi stana.
No ubrzo po rođenju nesta,
Valjda joj na zemlji ne bi mjesta.
A od tuge razbolje se Pava,
Leži mlada, od bola ne spava.

Kroz razgovor svome mužu reče:
„Pored mene život već proteče!
I moji su izbrojani dani,
Zato noćas kraj mene ostani.
Želim gledat' tvoje oči crne,
Kad me sudba put groba obrne.

Dok nijesam tebe upoznala
Drukčije sam život zamišljala.
Moja zoro, ljubavi i nado,
Dala sam ti srce svoje rado.

Srećo moja, moj divni cvijetu,
Bī li išta ljepše na svijetu
Nego ljubav kojom me dariva,
Zar sam zato svome Bogu kriva?!“

Oči plačne, tuga pogled slama,
Pa Ahmetu dalje progovara:
„Kad otidem s' ovoga svijeta,
Ostaće ti moja ljubav vječna.
I sjećanje na minule dane,
Nek' ta slika u tebi ostane.

Djeca naša, tri cvijeta moja,
Sad su sveta obaveza tvoja.
I još jedna obaveza što je,
Nemoj ime zaboravit' moje!
Neka kroz to naša ljubav živi,
Primjerom smo našim zaslužili!“

Brižan paša Pavi progovara:
„Ostavi me moja sreća stara.
Ti si bila moja divna vila,
Na tvoja sam uzletio krila.

Moja Pavo, moj safire plavi,
Rijetke su istinske ljubavi.
Ja sam jedan od rijetkih bio,
Što je pravu ljubav doživio.

Samo srećni u svome životu,
Doživjeće duhovnu ljepotu,
Kuju sreća dariva ljudima,
Kad osjete ljubav u grudima.

Proljeće si mog života bila,
Je l' sve ovo san, il' božja sila?
Hoće li mi naša uspomena
Biti melem budućeg vremena?
Zbogom, Pavo, moja ljepotice,
Srca moga vječita carice!“

A kad jutro novog dana dođe,
Mlada žena na put vječni pođe.
Njenu dušu predadoše rajju,
Po hrišćanskom starom običaju.

Miraz Pavin, koji tad' ostade,
I Pavino Polje što postade,

Imenom ga ovim nazva paša,
Rad' ljubavi što je u njoj naša'.
Zato ova ljubav vječno osta,
Priče o njoj nikad ne bī dosta,
I ostade za ponos i diku,
Na suživot i ljubav veliku.

Primjer ovaj putokaz će biti,
Ljudi će se sjećat' i diviti,
Kako priča kroz zemane traje,
I vijek je vijeku dodaje.

Kao priča, što u srce dira,
Svetog' zetskog' kneza Vladimira
I Kosare, bugarske princeze,
Što se deset vjekova proteže,
Kroz legende i predanja davna,
I dan-danas živi ljubav slavna.

Ljubav spaja vjere i narode
I vjesnik je duhovne slobode,
Za sve one koji voljet' znaju,
U ovome zemaljskome raju.
Nećemo je mjeriti vremenom,
Nego s' onim što je doživljeno.

Kada paša svom' Alahu pođe,
Polumjesec na grob njegov dođe.
Krst na grobu Pavinom sijaše,
Vječno jedno kraj drugog ostaše.

Jednog dana, to sam Bog će znati,
Zemlja će ih nebesima dati.
Da sijaju s' nebeskoga svoda,
Dokle bude ljudskoga poroda.
Zato ova priča do sad traje,
Sa njom žive i Ahmet i Pava.

....U zemanu kad svijet nastade,
Divan poklon Bog čovjeku daje,
Da mu bude podrška i nada,
Kada počne svijetom da vlada.
Da ga ljubav i toplina grije,
I da nikad pokleknut' ne smije.
Divan cvijet, ime mu je žena,
Ona će bit' snaga kroz vremena
Kojom će se ljudi napajati,
Žene će im pregnuće davati....

.....
....Da se priča kroz vrijeme kiti,
Da l' će ide u svijetu biti
Žene kao Crnogorka što je,
Jer će ime proslaviti svoje
Na stijenju ovom Crnogorskom,
Opjevanom u Vijencu Gorskom,
I pjesmama što ljude proslavi,
Trag vječiti i žena ostavi.....

.....
....Crnogorske zaslužuju žene
Da ih kao heroje cijene.
Jer primjera na stotine ima,
Da su ravne slavnim junacima....

CRNOGORKE KROZ VREMENA

U zemanu kad svijet nastade,
Divan poklon Bog čovjeku dade,
Da mu bude podrška i nada,
Kada počne svijetom da vlada.

Da ga ljubav i toplina grije,
I da nikad pokleknut' ne smije.
Divan cvijet, ime mu je žena,
Ona će bit' snaga kroz vremena,
Kojom će se ljudi napajati,
Žene će im pregnuće davati.

A u trenu kad Bog stvori ženu,
I kad iznad Crne Gore krenu
Među sure kamene litice,
On postavi zvijeri i ptice,
Orlove da nebesa čuvaju,
I na siva brda odmaraju.

Pa planine što u nebo deru,
A u morskoj vodi noge peru,
I rijeke i brze potoke,
Mističnije' jezera utoke.

U tu divlju, al' divnu prirodu,
On ostavi Crnogorskom rodu

Divan dragulj, da se s njim ponosi,
O njem' pjeva, radost mu donosi.

Da se priča kroz vrijeme kiti,
Da l' će iđe u svijetu biti
Žene kao Crnogorka što je,
Jer će ime proslaviti svoje,
Na stijenju ovom Crnogorskom,
Opjevanom u Vijencu Gorskom,
I pjesmama što ljude proslavi,
Trag vječiti i žena ostavi.

Narod kaže, istina je živa:
Temelj kuće na ženi počiva!
Ženska đeca u vremena prošla
Rađanjem ne bjehu dobrodošla.
Crnogorci ne voljahu šćeri,
S' sinom nije mogla da se mjeri.

Kao da je bila kriva Bogu,
Sporednu je imala ulogu.
Sin je bio oslonac i snaga,
Branik zemlje i kućnoga praga.
Šćer je za njih tuđa sreća bila,
Ma je svoje ime proslavila.

Zlo i dobro s' mužem dijelila,
Porodici davala je krila,
Svome domu pred Bogom zakleta,
Brižna majka svojega deteta.

Ali zmija ljuta to je bila,
I kad treba, sablju je vadila,
Da bi svoje bližnje osvetila.
U ta mračna i teška vremena
Teško breme nosila je žena.

Dok su ljudi išli na bojišta,
One su im čuvale ognjišta,
Savijale nejač oko sebe,
Radi časti i ljudske potrebe.

Do oružja decu podizale,
Pa ih onda u ratove slale.
A kad su ih u boj ispraćale,
Tada su im govoriti znale:
„Nemoj, sine, mlijeka ti moga,
Obrukati ime oca svoga!
Časnije je u boj poginuti,
N'o sramotu u dom donijeti“.

Nosile su hranu i džebanu,
A kad treba, bile na megdanu.
Posne njive orale i žnjele,
Požalit' se nikad nisu htjele.
O njima će pjesme se pjevati,
Istorija o njima pisati.

Pa Svevišnji nek pomogne meni,
Ovu pjesmu da posvetim ženi,

Koju rodi ovo suro st'jenje,
Neka rodu ostane znamenje.

Al' ne mogu pomenuti svaku,
Mada za to imam želju jaku,
Jer se mnoge od njih uzdigoše,
Ime svoje slavi predadoše.
Primjer takav naše istorije
Ljubica iz Lješanske nahije.

Časne žene, časni život žive,
I Lješanske snahe i odive,
U ta doba i u ta vremena,
Ka' i mnoga Crnogorska žena.

Ponosne su stopanice bile,
I kad treba u borbu odile,
Nosile su breme tog' vremena
Na nejake pleći i ramena.

Jedna od njih iz Progonovića,
Odiva je bratstva Milonjića,
A udata u Radunovića,
Za Raduna Lješanskog vojvodu,
Što je osta' ponos svome rodu.

Kad krenuše Podgorički Turci,
Patni narod nađe se na mucu,
Kupe Turci na silu harača,
Al' junačka sreća bješe jača,

Jer ih sreće jedna kula tvrda,
Na obodu Lješanskijeh brda.

Kad se Turci kuli primakoše,
Puščana ih zrna presretoše,
A vojvoda Ljubici govori,
Dokle plamen oko kuće gori:

„Bježi, ljubo, spasi čast i glavu!
Ja ostajem da ginem za slavu,
I za svoje rođeno ognjište,
Tradicija predaka to ište!“

A Ljubica, od roda čestita,
Reče mužu: „Neću ni manita
Ostavit' te samog' sa Turcima,
Da ih danas tri put više ima!

Na čast moju neće udariti,
Za sebe ću pušku ostaviti,
I neću im u ruke panuti!
Kuću našu neće stić' sramota,
N'o ću sebe lišiti života!

Nego na tu priču zaboravi!
A zbori se da si junak pravi,
Zato, brani kulu od izroda,
Da ne prođu pr'o praga kućnoga!“
Gori vatra sa svakoje strane,
Ma se Radun i Ljubica brane.

Hrabra žena mužu pripomaže,
Radun Turke ispred kule slaže,
Da ih kako od kuće odbiju,
I u našu uđu istoriju.

A Ljubica od grana lovora,
Što ih ubra s' planine Stavora,
Splete v'jenac za prošla vremena,
U čast slave junačkih imena,
Zato živi u Vijenac Gorski,
Što je sveti zapis Crnogorski.

Crnogorske zaslužuju žene
Da ih kao heroje cijene.
Jer primjera na stotine ima,
Da su ravne slavnim junacima.

To su bile srne i lavice,
Svoga doma časne domaćice,
A u rodu ponosne odive,
Čvrste volje, ljepotom ka' vile.
Bez oprosta, kada svete svoga
Muža, sina, il' brata rodnoga.

Moračanka Dragovića Plana,
Međ' Moračkim živi planinama,
Svijetlī joj ime kroz vjekove,
Jer se ona junak ženom zove.
O toj hrabroj ženi osta priča,
Koja njeno junaštvo veliča,

Zbog osvete i hrabrosti njene,
Živi ime ove slavne žene.

Upadoše u Moraču Turci,
Izbjegoše u brda hajduci,
Al' ostade nejač po selima,
Turci čine osvetu nad njima.

Bože mili, plača i jauka,
Od zvjerstava Paripović Zuka,
Tog' vremena čuvenog junaka,
Perjanicu Nikšićkih Turaka.
Crnogorci, vazda željni slave,
Nijesu mu mogli doći glave.

Mladoj Plani, dijete u ruke,
Gleda strašne oko sebe muke,
Pokušava da zaštiti sina,
Od zuluma i bijesa njina.

Ali Zuko, turska krvopija,
Iz ruku joj dijete otima,
Handžarom ga oštrijem probode,
Pa ga bači put Morače vode.
Krv nevina orosi poljanu,
U tom strašnom i krvavom danu.

Kliče Plana na ljeviške strane
Tomaša i braću Moračane:

„De ste danas, kukala vam majka,
Da spasite nejač od Turaka!“

A kad viđe da pomoći nema,
I da im se pogibija sprema,
Ne zakuka, niti suzu pušti,
N'o se kao ljuta zmija stušti,
I u tren se kraj Turčina stvori,
Jer je zločin u zvijer pretvori.

„Što učinje, nevaljali stvore?
Zar junaci sa decom se bore?
Nećeš, Zuko, Svetog' mi Jovana
Više gledat' bijeloga dana!“

Od žene se pretvori lavica,
Pa mu ote sablju iz korica.
Snagu groma u rukama dobi,
I grudi mu sa handžarom probi.

U čudu je Zuko pogleduje,
Dok mu sablja kroz grudi putuje,
Ne ubi ga s leđa, ni' sa strane,
N'o ga gleda u oči pogane.

Tako ova hrabra, heroj žena,
Sveti svoga sina izgubljena,
I nesoja posla nebesima,
Jer u paklu neće bit' s ljudima.

Dok joj strašan bijes grudi para,
Mrtvom Zuku ona progovara:
„Nije tvoja glava na cijeni
Da mojega sina zamijeni!“

Pa mu uze male puške dvije,
I vatru im naloži što prije,
Istuli ih na grudi Turcima,
Ka' da munju u rukama ima.

Dva najbolja sa konja obali,
I na zemlju sa Zukom sastavi.

Onda pljunu na mrtva Turčina,
„Nek' se stidi turska carevina,
Koja ima ovakve prvake,
Što sramote ljude i junake.
Ovo niko ne bi uradio,
Trag ti proklet dovijeka bio!“,

Reče Plana, plam' iz oči bije,
Rado bi još kojeg' da ubije,
Ali neće u ruke im živa,
Niti da se u goru sakriva,
Sa litice u Moraču skoči,
Da joj Turci ne izvade oči.

Prihvati je voda plahovita,
Pa je kao sestra sestru pita:

„Hoću l’ tvoga sina prihvatiti,
Bistrom vodom lice mu umiti?
Nek’ ostane u moje virove,
Da mu rane liječim njegove,
U pijesak grob mu napraviti,
A dušu mu kod Boga vratiti.
Nek’ mu ‘ladna voda muke blaži,
Dokle smiraj u raju potraži“.

Pa na svome prenese je valu,
I ostavi na drugu obalu.
Zuko dobi što se nada’ nije,
Da se priča prije i poslije.
Taj dan ga je zrak sreće dotaka’,
Jer pogibe od boljeg’ junaka.

Kad odoše Turci iz Morače,
Ne šće Plana za sinom da plače,
N’o Tomašu rodi drugog’ sina,
Da se kuća ne iskopa njina.

Za junaštvo Dragovića Plane,
Što napravi u moračke strane,
Pričaće se dok Morača teče,
Kako žena handžarom siječe.

Sveti Petar, vladika s’ Cetinja,
Posle ovog herojskoga čina,

U Moraču srebrn' ćemer šalje,
Za junaštvo Dragovića Plane,
Rad' viteštva i osvete njene,
Neka krasi t'jelo hrabre žene.

Živi ova žena ponosita,
Da se čovjek dovijeka pita,
Da l' još neđe takvih žena ima,
Što su ravne slavnim junacima?

Nek' koljeno koljenu prenosi,
A pleme se moračko ponosi,
Dok sjećanje traje kroz vremena,
Jer je Plana i vitez i žena.

Al' čuvena Dragovića Plana,
Po junaštvu nije bila sama,
Nego mnoge Crnogorke naše,
Istorije strane ispisaše.
Svaka žena iz toga vremena,
Vrijedna je junačkog' pomena.

Često puta, kada dođe muka,
Bila im je napunjena puška,
Ubijale paše u šatoru,
Da se svome osvete zlotvoru,
I bježale pod okriljem mraka,
Na sramotu ostalih Turaka.

Kad im druge nije moglo biti,
Tad' su znale što im je činiti:
Skakale su u jame bezdane,
Smrt birale, obraz da odbrane.
U taj zeman nije bilo lasno
Ni živjeti ni umirat' časno.

Jer su ove Crnogorke stare,
Mjesto svoje na oltaru slave,
Zaslužile svojim primjerima,
U surovim prošlim vremenima.

Kad je majka Stanka Vojvodića,
Iz šatora bega Mušovića
Zamišljena pošla put Golije,
Svjesna svoga sina pogibije,
Na dvorove Anđeliju nađe,
Reče snahi: „Zlo će da nas snađe!

Ako bi se otkup moga' dati,
Čast se kuće neće prodavati,
Niti obraz mrtvog' Peka moga,
N'o ću Stanka prežaliti svoga,
Iako sam sedam izgubila,
Srećna Stanku pogibija bila!“

Mlada žena na tu priču reče:
„Ima, majko, i od prečeg' preče!
Osjećanja nemaju cijenu,
Daću život Stanku u zamjenu.

Neće sjutra svitat' rujna zora,
Il' za mene, il' za mog zlotvora!

Moja ljubav i čast kuće naše,
Odvešće me u Nikšić kod paše.
Nije važna moja rusa glava
Kol'ko kuće Vojvodića slava.

Iz časne se smrti – progovori -
Kažu, rađa neki život novi.
Moja ljubav vrijedna je smrti!“ -
Reče, pa se put grada uputi.

I obrnu vila sa Golije
Put sigurne svoje pogibije,
Ili tamo će je čeka slava,
Ako noćas paši padne glava.

Ranjen Stanko ode iz logora,
Anđu srete straža kraj šatora.
Kao da je prošla vrata pakla
Kad je svila šatora dotakla.
Bez riječi stade ispred paše,
Mušović joj stajat' ne davaše,
N'o je sjede sebi preko puta,
Ne zna da je Anđa zmija ljuta.

Zanese ga njezina ljepota,
I ne vidi da je kraj života.

A iz divne i smirene žene
Ne osjeti plan osvete njene.

Pa kad joj se ukaza prilika,
Nož zavuče u srce krvnika.
A kad pašu s životom rastavi,
Niti streknu, niti se prestravi,
Nego ruke obrisa krvave,
Više mrtve Mušovića glave.

Tiho zbori paši od Nikšića:
„Ovo ti je dug od Vojvodića,
Koji svoje ne žališe glave,
Radi časti i junačke slave,
I slobode što se željno čeka
Za buduća pokoljenja neka!“

A kad tako junački postupi,
Tad' oružje sa paše pokupi,
U maramu ponese svilenu,
Da se priča za osvetu njenu.
I da pjesma njeno ime kiti,
Za taj hrabri podvig znameniti.

Bog hrabrima u pomoć priskače,
Anđelija kroz logor zamače,
Kad uradi što druga ne smije,
Tad' obrnu put tvrde Golije.

Još je jedna Crnogorka stara,
Osvetila svoga gospodara,
Ime joj je Kosorića Jela,
Hrabra žena, odvažna i smjela.

Vjerna ljuba Drobnjačkog' vojvode,
Što na vjeru nevjernima ode,
Kad mu riječ tvrdu zadadoše,
Pa prevarom do glave dođoše.

Da osveti svoga gospodara,
Ode ova Crnogorka stara,
I posječe pašu međ Turcima,
Na sramotu i njemu i njima.
I uteče iz turskog' logora,
Da je nađe na slobodi zora.

I ostade iz Drobnjaka priča,
Da se ime Jelino veliča:
Kako paša pogibe od žene,
Pod Durmitor, kod vode studene.
Pašina se voda mjesto zove,
Po junaštvu Crnogorke ove.

Kroz primjere ovih heroina,
Što imena proslaviše njina,
Žive mnoga djela plemenita,
Pa ostade slava znamenita,
Da za ponos budu Crnoj Gori,
I s' njima se istorija zōri.

Znale su i oprost napraviti,
I na taj se način proslaviti,
Radi časti kuće i plemena,
Postale su ponos svog vremena.

Kad se tuga za voljenim sinom,
Pobijedi sa ljudskom vrlinom,
Kud će veći primjer čovječnosti,
Koji vodi k' naselju vječnosti,

Borba za vlast traje vjekovima,
Od kad ljudi na planeti ima,
Jer pogibe Perović Stevane,
Koga ubi Kusovac Jovane,
Radi vlasti, rad' knjaza Danila,
Crna sudba takva mu je bila.

Zavi tuga Perovića dvore,
O tom' ljudi i dan danas zbore,
Jer je Stevan ponos bratstva bio,
Ujaku je Njegošu ličio.

Al' vremena dugo proći neće,
Jer se kolo sudbine okreće,
I dovede Kusovca Jovana,
Na dvorove pokojnog Stevana.

Kad je ono Perovića Mare,
U Cucama više kuće stare,

Ugledala ratnike s' Grahovca,
Među njima pop Jova Kusovca,
Đe ga nose ranjena s' bojišta,
Ne prozbori u svom bolu ništa.
N'o razmišlja - je li joj sudbina
Odredila da osveti sina.

Pred oči joj stalno ista slika,
Pa ne gleda u oči krvnika,
Jer se boji da će u tom trenu,
Ruka krenut ka cilju željenu.
Da ubije popa pod ranama,
I osveti svog' sina Stevana.

Ustavi je neka viša sila,
Jer bi bruka prevelika bila,
Bespomoćnog' da ubije Jova.
Pa odluči časna žena ova

Da ne bruka Perovića dvore.
Da se priča i da ljudi zbore,
Da je Mare, da osveti sina,
Čuvenoga Stevana Andri'ina,
Na prag kućni ubila krvnika,
Jer joj se tad' ukaza prilika.

Čini joj se da čuje Stevana,
Kao da je kraj nje toga dana:
„Ti si žena Perović Andrije,
Ne ubij ga, jer to časno nije.

Njegoša bi obrukala brata,
A sramotom zatvorila vrata.

Da ti se sin u gorob ne premeće,
Časni primjer djelo je najveće,
N'o zaključaj u dnu duše tugu,
Nek' priliku traži Jovo drugu,
Da ga grešnih djela oslobode,
Kada Bogu na istinu ode“.

Crne misli kad potisnu Mare,
Tad otvori vrata kuće stare,
Da previje Kusovca Jovana,
I ne čini osvetu tog' dana.

Kada popa na krevet legošće,
Sjećanja ga crna spopadoše,
Stevanova slika iznad glave,
Misli više od rana krvare.

O duvaru košulja krvava,
Živ se ne bi vraća' da je znava',
N'o bi osta' na bojnome polju,
Priliku je za smrt ima' bolju.

Tada uđe Crnogorka stara,
I košulju skide sa duvara.
Poče teške da previja rane,
A prebira po sjećanju dane.

Uspomene divne na Stevana,
Bože mili, čudnoga li dana,
Čim' li je sve sudba izatkana.

Kad umorni junaci krenuše,
Oči tužne tad ih ispratiše,
Primjer ovaj nek' joj na čast služi,
Osta Mare svog' sina da tuži,
Sjetnim glasom pominje Stevana,
I proklinje Kusovca Jovana.

Nek' joj ime kroz vrijeme živi,
Djelu ovom da se čovjek divi,
Časni primjer nadživi čovjeka,
Mari ime traje dovijeka.

Čast i ponos žene Crnogorske,
A ljepote divne i iskonske
Ostaviće traga u vremenu,
Od kako je Bog stvorio ženu.

Putopisci iz toga vremena
Govorahu: „Nema ljepših žena,
Nego što ih Crna Gora ima!“
Taj sud im je bio svojstven svima.

Je li Bjela Stanišića bila
Ljudsko biće, ili gorska vila?
Živi i sad priča kroz vremena,
Da je nekad postojala žena

Što je svoju ljepotu nosila,
I najljepša Crnogorka bila.

Snaha silnog Milonjića bana
Bješe kao od sna izatkana.
Pa je Njegoš, pjesnik Crnogorski,
U Vijenac postavio Gorski,
Da ljepotom svojom ukrašava
Svu elitu Crnogorskih glava.

Da junaštvo ljepotom zakiti.
Boginja je Grčka mogla biti.
Afrodita da je za nju znala,
Krunu bi joj sa glave predala.

Pa je slavni pjesnik i vladika,
Divne rime o ljepoti pisa'.
Niko kao Njegoš to ne znade,
Da najljepši opis žene dade.

Onā silnog Mandušića Vuka
Bješe grdnih namučila muka.
I dok Vuče o ljepoti zbori,
Silan junak sa suzom se bori,
Kad je pored ognja u planinu,
Posmatrao snahu Milonjinu.

Ljepota je dar nebeskog svoda,
Otkad ima na zemlji naroda.

A Bog, kada ljepotu dijeli,
Iz svog' carstva uze džak cijeli,
Iz odaje što ljepotu dava,
I poče da ženu ukrašava.
I najljepše što tada napravi,
U liku ga žene on ostavi.

Onda spoji ženu i čovjeka,
Nek' ih ljubav veže dovijeka.
Dijete će biti plod ljubavi,
Da se život na zemlji nastavi.
Čovječanstvo nasta na toj priči,
Prava ljubav zato bajki liči.

Al' je često ta ljepota ženā
Bila kao porok kroz vremena.
Nikad čovjek odolio nije
Tim čarima koje žena krije.

Zbog žena se ratovi vodiše,
I rijeke krvi se proliše,
A mnoga su carstva na koljena
Završila zbog lijepih žena,
I vladari bez trona ostali,
Da bi svoju ljubav sačuvali.

Krvniku se svome predavali,
Domovinu svoju izdavali
Da bi bili kraj voljene žene,
Rad' ljubavi i ljepote njene.

Crnogorke u prošle vaktove
Na svoj način vodiše ratove.
Mala snaga, a srce veliko,
Volju čvrstu ne ubi im niko.

Hrabre bile, slobodu branile,
Breme teško svog' doma nosile.
Mirile su braću zavađenu,
I oslonac bile svom' šljemenu.

Mačem sjekle kad zove osveta
Za svog' muža, brata il' đeteta.
S' kolijevkom pušku su nosile,
I uz rame junacima bile.

Svetinja je Crnogorki bila
Čast i obraz, pa sloboda mila.
A zbog svoje časti i poštenja
Nije kod njih bilo iskušenja.
Dom čuvale, s' njim se ponosile,
Krst i vjeru u srcu nosile.

To vrijeme, i mučno i teško
Rađalo je hrabrost i viteštvo.
Jer za žene iz vremena toga
Nije bilo suda iskrenoga.
Je li žena Crnogorska bila
Bolja snaha, il' odiva mila?

Sestra koja ljubav iskazuje
Svojoj braći kada ih miluje,

Brižna majka, koja u snu čedo
Svojim toplim miluje pogledom,
Ili žena koja muža svoga
Poštuje i voli kao Boga.

Kroz imena što u pjesmi stoje,
Iz plejade žena što postoje,
Čija djela, hrabrost i poštenje
Svako novo hrane pokoljenje,
Nadahnućem, snagom i pregnućem,
Kroz sjećanja priče i predanja
O viteškim i hrabrim ženama.

Sve dok sunce zemlji život dava,
A dobrota duše uljepšava,
Dok pod svodom, što se nebo zove
Majke rađu našljednike nove,
Da se Božja volja ispoštuje,
I da ljudi na zemlji postoje.

Dok se paklom čovjeku prijeti,
Jer rađanjem zna da će mrijeti,
Dokle munja crni oblak para,
A nebesa duga ukrašava,
Dok orao caruje visinom,
A misao dopire daljinom.

Dok se epska poezija hrani
Stihovima što su napisani,
Dok viteštvo u pjesmama živi,
Pokoljenje novo da se divi,
Dok se lože na oganj badnjaci,
I naši se spominju junaci.

Dok se priča što je bilo prije,
Sve dok ljubav ljudska srca grije
Trajaće i priča kroz vremena,
I slavit' se Crnogorska žena.

Život teče, vremena prolaze,
A ratovi dođu i odlaze,
Samo ljudi na zemlji ostaju
Da se bore, vole i praštaju.

Trebalo je znati postojati,
Trebalo je znati umirati,
Ali i kroz vrijeme trajati,
I u vječnost ući i ostati.

*....Kad se tako ogriješi vila,
Suza joj je okom zaiskrila.
Negdje tamo, duši u dubine,
Ljudske joj se javiše vrline,
Kao bljesak munje iz oblaka,
Posle smrti mladoga junaka.*

*Pa niz klanac ode za njim vila,
Ali svoja ne raširi krila.
Niz stijene ona dana toga,
Smrt potraži, rad' grijeha svoga.
I krv njena ode niz rijeku,
Da se neđe u virove sretu.*

*A odatle do sinjega mora,
Stignu skupa dok ne svane zora,
I ostave priču što ne stari,
Kuju zovu - imenom ljubavi....*

*.....
....Ja ušuškan u dedovom krilu
Usnih izvor, hajduka i vilu.
Kako vila izleće iz vode,
I s' junakom put nebesa ode....*

SAN STAROG JUNAKA

Godine se kroz zemane nižu,
Jedna drugu nemilice stižu.
Prohujaše stoljeća krvava,
Ali osta sjećanje i slava,
Ispričana uz gusala strune,
Na junačke pobjede i bune.

N'o ni ljubav zaobišla nije
Ta vremena u stare nahije.
To je tako od praistorije,
Ljudska duša ljubav potražuje,
Da ga nosi putevima sreće,
Sa tom željom mnogi umrijeće.

Šestdesete prošloga vijeka
Još podiže đecu kolijevka.
Kuće pune vesele čeljadi,
Od jutra se do uveče radi.
Često više gladni nego siti,
Al' pošteni, časni, ponositi.

Pjesma umor od ljudi odbija,
Dan odmiče, put noći savija.
Iz obora glasovi se čuju,
To čobani jagnjad odlučuju,
A orači isprežu volove,
Da odmore ruke i plugove.

Na zapadu nebo zarumenje,
Sunce zlatno prosipa znamenje,
Iz kuće se plač deteta čuje,
Dok ga majka pjesmom umiruje.

Zadimiše čađava ognjišta,
Oživješe kamena kućišta,
Trpeza se u kući postavlja,
A kačamak u činije stavlja .

Posle jednog ovakvoga dana,
Okupi se desetak seljana,
Da uz vino progovore koju,
To probudi dječju maštu moju.

Teče priča, pomalo nestvarna,
Za vremena iz prošlosti davna.
Te noći sam u dedovom krilu
Čuo priču za starca i vilu.

Neko poče priču kraj ognjišta:
„U planine bilo je skloništa
Odakle su dolazile vile,
I ljepotom svakog opčinile.
Ali niko sreću ima' nije,
Ljubav njinu za se' da dobije“.

Pa nastavi: „Vila nije žena,
Jer je njeno srce od kamena.

Zaćaraše svakog koga vide,
Kad poneka sa planine side“.

Drugi reče: „E, tako mi Boga,
Ja sam sluša' više od ovoga
Što se noćas kraj ognjišta zbori!“
Tihim glasom poče da govori
O legendi jednoj iz davnina:
„Noć je zimska, caruje tišina.

Snijeg pada i pritiska goru,
U kolibi starac na umoru.
Pokraj vatre u srcu planine,
Isčekuje da mu život mine.

Prošao je megdane i bitke,
Al' od sablje ne pogibe britke,
N'o ga kleta starost pritisnula,
Od samoće duša uvenula.

I dok tako u svojoj osami
Sjećanjima svoje misli hrani,
Uspomene na te prošle dane
Samo nove otvaraju rane.

Mir remeti zavijanje vuka,
Nema više kroz goru hajdukā.
Sve je prošlo što mu nešto znači,
Starost život sad pod noge bači.

Noć odmakla do pred samu zoru,
Vatra tinja, već je na umoru,
U stolovač stari kraj ognjišta
Sjedi starac, ne govori ništa.
I da hoće, nema s' kim da zbori,
Pa sam sobom poče noć da kori.

„Idi, noći, pušti zori zrake!
Neka sunce razbije oblake!
Tamna noći, tamne misli moje!“,
Kune starost i godine svoje.

„O, starosti, oružje najgore,
Koje junak pripasati more!
Nit' te mogu nosit' ni ostavit'
Nit' otpasat', niti zaboravit'!
Što li duša moja pogriješi
Te se Bog na mene kostriješi?
I ne dā da smrtna ura dođe,
A s' njom starost i samoća prođe.

Znam, u jesen lišće ne zeleni,
Nit' će mladost da se vrati meni.
Moj život se primakao kraju
Uskoro ću paklu ili raj!“

Pred zoru ga sanak oborio,
I u trenu čudan san usnio,
Povrati se putem kroz vrijeme,
Kad junačko nosaše znamenje:

Uzjahao konja vilovita,
O pasu mu sablja ognjevit,
U desnici stēgā džeferdara,
I planinu pjesmom razgovara.

A pašnjake pritislula stada,
Pokraj svakog' čobanica mlada.
Mladost pusta nosi ga kroz gore,
Dok rijeci dođe na izvore.

Teče voda poput neba plava,
Na put kreće koji završava,
Jer i ona svoju starost ima,
Kad je more u okrilje prima.

Presta pjesma iz momačkih grudi
Kada divnu planinu razbudi.
Pojavi se iz peštera vila,
I na izvor sleće kraj pojila.

Sklopi krila, gleda u junaka,
I pomisli: srećna li je majka
Što je takvog deliju rodila,
Kada mu se jutros divi vila!

Pred junakom divno snoviđenje
Moli Boga: „Ne daj mi buđenje!
Što bi ljepše moga' doživjeti,
Što li svojim očima viđeti?“

Kad uminu prvi tren susreta
Razum mu se izgubi i nesta.

Ti trenuci što ka' vječnost traju,
U sjećanja zauv'jek ostaju.
A sjećanje, to je uspomena
Što te samo prati kroz vremena.
„Hoću vilu, ja sjećanje neću,
Da sa njome podijelim sreću!“

Ona svoje kose raspustila,
Vitko t'jelo pokrila joj svila.
Dok joj vjetar kroz kosu žubori
Zadivljeno junak progovori:

„Ja sam jutros dobre sreće bio,
Kraj izvora kad sam svoj san srio!
Poslušaj me, vječnosti ti tvoje,
Rad' ljubavi, i rad' sreće moje!
Oli svoja krila ostaviti,
I ljepotom moj dom ukrasiti?

Zaboravi peštere i goru,
Stara mi je majka na umoru,
Nek' radosna svome Bogu pođe,
Kad joj snaha u dom stari dođe!

Hraniću te medom i šećerom,
A ljubiti jutrom i večerom.

Na ruke te i grudi nositi,
I sa tobom porod izroditi.
Sve što hoćeš, samo moja budi,
Kada ljubav u meni probudi!“

Zaboravi priče i predanja,
Zaludnja su njegova nadanja,
Ne može mu vila biti žena,
Toga nije bilo kroz vremena.

Gleda vila, očima ga snima,
Bože mili, da li srca ima?
Zna da ga je začarala jako,
Pa mu poče govorit' polako.

Muzika joj žubor hladne vode,
Što s' izvora hita put slobode,
Dok joj se glas planinom razliva,
Sunce rosne livade obliva,
Sve je divno, cvjetaše planina,
Voda izvor i ljepota njina.

Gleda momak u oči zelene,
I u usne kao cvijet njene.
Nestrpljivo na odgovor čeka,
Dok pored njih protiče rijeka.

„Hoću, - reče u tom trenu vila -
Ljepota me tvoja opčinila,

Al' se bojim momačke prevare,
Vile su mi govorile stare:
-Momačkoj se ne vjeruje priči,
Svaka priča jedna drugoj liči-.

Ja ću pristat' da mi spališ krila,
Da bih vječno tvoja ljubav bila.
Samo jednu ispuni mi želju,
Pa ću poći s tobom u neđelju
Da u crkvi ljubav potvrdimo,
I pred Bogom to posvjedočimo.

Tu će voda bukove podiže,
Okomiti klanac se uzdiže,
Uzveri se do vrha planine.
Ako ti se zbog mene ne gine
Ti uzjaši konja pomamnoga,
I vrati se kraj ognjišta svoga“.

„Blago meni!“ - junak progovori -
Moji će te dočekati dvori!
Litica mi neće bit' prepreka,
Jer me gore tvoja ljubav čeka!“.

Đavo razum junaku odnese,
A momačka snaga ga ponese
Uz stijene ka' da ima krila,
A gleda ga sa izvora vila.
Reče: „Što se ogriješih sada!
Da uspije, slaba mu je nada!“

Pa, i ako savlada stijene,
Neće biti rob ljubavi njene.
Ne može se vila udavati,
Niti ljubav čovjeku davati.

Snaga volje pregnuće mu dava,
Moć ljubavi još je povećava.
Zvijer tuda ne bi mogla proći,
Uz liticu vrh izvora doći.

Ali mladost, što strah ne poznaje,
U uspjeh mu čudnu vjeru daje.
Da savlada klanac i stijene,
Rad' nadanja i ljepote njene.

Tri njegova tad' su bila blaga:
Ljubav, hrabrost i momačka snaga.
A i sreća uz njega je bila,
Pa pomisli: „Da l' će doći vila?“

Hoće vila riječ da održi,
Da joj momak laka krila sprži.
Pa uzleće gore uz planinu,
Pod oblake nebu u visinu.

Nađe momka đe sija od sreće,
Al' na dobro ovo izać' neće.
I reče mu: „Moj se život gasi!
Krila su mi životni talasi!

Ako danas spališ moja krila,
Samo smrt nas ne bi rastavila!
Ja ne mogu nikad biti tvoja,
Iako je i to želja moja“.

Tamo gore na vrhu planine,
Ispod plave nebeske visine,
Iznad klanca na visoke grede,
Oni jedno pored drugog sjede,
Ka' da su na neko svetište,
Što istinsku, pravu ljubav ište.

Dok im duše pravu ljubav žele,
Njihove su misli nevesele.
Momak tužno progovori tada:
„Uzaludna bijaše mi nada,
A nestvarna moja želja bila,
Da u mene zaljubi se vila.

Ja znam, nema u smrti ljepote,
Ako naše uzmemo živote!
Al' bez tebe, života mi nije,
Ništa neće biti kao prije,
Život neće radosti imati,
Jer za drugu nikad neću znati.

Krila tvoja ja spaliti neću,
Neću tražit' u nesreći sreću,
Kad ne možeš nikad moja biti,
Ti odluči što ti je činiti.

Ako nam je ista bila nada,
Onda u smrt samnom pođi sada!
Ili idi sa ove stijene,
Kad uzletiš, zaboravi mene!“

Pa se diže i hitro poskoči,
Sa stijene on u klanac skoči.
A kad poče s litice padanje,
Ugasi se njegovo nadanje.

„Mislio sam da ljubav postoji,
Al’ se snovi ugasiše moji.
A nijesam ništa drugo htio,
Ja sam samo ljubav poželio.
Odoše mi želje niz rijeku,
Bez povratka, ka u bezdan neku!“

Kad se tako ogriješi vila,
Suza joj je okom zaiskrila.
Negdje tamo, duši u dubine,
Ljudske joj se javiše vrline,
Kao bljesak munje iz oblaka,
Posle smrti mladoga junaka.

Pa niz klanac ode za njim vila,
Ali svoja ne raširi krila.
Niz stijene ona dana toga,
Smrt potraži, rad’ grijeha svoga.
I krv njena ode niz rijeku,
Da se neđe u virove sretu.

A odatle do sinjega mora,
Stignu skupa dok ne svane zora,
I ostave priču što ne stari,
Kuju zovu - imenom ljubavi.

Ledna kiša okupa planinu,
Iznad klanca suva munja sinu,
Oblak tamni ovi vrh planine
Da sakrije pogibije njine.

A kad vila u vodu upade,
Starcu glava preko prsi pade.
Naslani se na staračke grudi
Da se više nikad ne probudi.

Divne smrti u junaka stara,
Ode da ga nebo razgovara,
Namučena duša svoj mir ište,
Da u smrti nađe utočište“.

Izgubih se u tome svijetu,
Kao pčela u mednom cvijetu.
Gledam ljude okolo ognjišta,
Al' na priču ne govore ništa.

Ja ušuškan u dedovom krilu
Usnih izvor, hajduka i vilu.
Kako vila izleće iz vode,
I s' junakom put nebasa ode.

Bog je svakog' na smrt osudio
Onog trena kada se rodio.
Da na zemlji mjesto oslobodi,
Kad se opet novi život rodi.

Traje taj krug rađanja i smrti,
A rijetki postaju besmrtni,
Da nastave svoj put kroz vrijeme,
Plemenito da posiju sjeme,
Što u novom zemanu nastaje,
Za buduće neke naraštaje.
Jer smrt nije stvarni cilj života,
N'o duševna ljubav i dobrota,

Digoše se iznad svog' vremena,
I ostaše divna uspomena,
Kroz legende i predanja stara.
Nek' im duša na nebu odmara!

*Kud me misli moje povedoše,
I u prošlost daleku odoše,
Da razmišljam o slavnim danima,
U junačkim prošlim vremenima,
I krvavom tragu istorije,
Od kad o njoj zapisi postoje.*

*Pa, kako nam misli zrijevaju
Pitanja se sama postavljaju,
„Što i kada“, često se pitamo,
„Da l' i bi li“, želimo da znamo,
I dok mašta luta vjekovima,
Mi smo često u tim zemanima.*

*A na ovim našim prostorima
Vodila se borba vjekovima.
Nek misao sačuva sjećanje,
Na vjekovno slobode rađanje,
I junake iz prošlosti naše,
Što se borit' i ginuti znaše.*

EPSKI SPOMENIK CRNOGORSKE ISTORIJE

Muzika je mog djetinstva bila
Zvuk gusala sa dedovog krila,
A uz gusle o viteštvu priča
Koja čojstvo i hrabrost veliča.

Kroz pjesmu se pominju svetinje:
Prestonice Žabljak i Cetinje,
Što postaše kroz prošle zemane
Obilježja istorije slavne.

Tad sam sreo prošlost kroz vjekove,
A u njima slavne vitezove,
Što su sabljom u davne godine
Sačuvali obraz domovine.

To je bio susret s' istorijom,
I sa našom divnom tradicijom,
S' megdanima čuvenih junaka,
Naših časnih ponosnih predaka,
I njihovom borbom vjekovima
Za slobodni život potomcima.

Gledao sam megdane i bitke,
Slavne ljude i mačeve britke,
Divio se hrabrosti i volji,
Pitao se ko je junak bolji,

Sazna' što je ljubav i ljepota,
Đe je izvor zemaljskih poroka,

Što je čojstvo kroz zemane bilo,
Što je ponos, a što bratsko krilo,
Da zemljiska prokletstva postoje,
Pa se zbog njih ljudi smrti boje.

Za dolazak Iva na Cetinje,
Za manastir Ostrog i svetinje,
I za Lovćen, crnogorsko šljeme,
Vraćala me mašta kroz vrijeme.

Istorijo zemaljskog svijeta
Ti si poput vječitog cvijeta
Koji cvjeta svakog novog dana,
Kroz zemane krvlju zalivana.

Čovjek nije vrijeme vratio,
Al' je svoju prošlost zapamtio.
Kroz zapise, priče i predanja
Dolazimo do mnogih saznanja.

Moja ljubav, koja perom piše
O desetak vjekova i više,
Pomenuće djelić tog' vremena,
Da osvježim dio uspomena
Na to doba iz prošlosti davno,
Dično, časno, ponosno i slavno!

Otkad' sunce zrakom zemlju šara
Pisala se istorija stara.

Od nastanka svijeta i ljudi,
Od kad' jutro čovječanstvo budi,
Tajna zemnog života će vlada,
Istorija počinje od tada.

Od najstari'h dana i vremena,
Od skupina i prvih plemena,
Od kamenog doba od postanka,
Prvih ljudi njihovog nastanka.

Još od tada u kām isklesane
Stoje slike iz prošlosti davne,
Kazujući za stare zemane,
Da preko njih zaborav ne pane.

A će slava sa nebom se staje,
Tamo, će se duša Bogu daje,
Samo tamo istina je prava
Život ljudi kako je nastava'.

Vjekovi su države stvarali,
Zapisi o njima ostajali,
Mnoge žive, neke su nestale,
U virove vremena propale.

Al' njihovo živi postojanje.
Istorija daje nam na znanje

O nastanku na zemlji života,
Sukobima ljudi i strahota,
Ratovima što su zemljom bili,
Kad su sve pred sobom pustošili.

Imperija moćnih kroz vrijeme,
Seobama pod nebesko šljeme.
Pa o slavnim grčkim bogovima,
Sukobima strašnim među njima.

Vizantiji, svog vremena sili,
Slavna Troja i Rim kad su bili.
Moćna carstva iz prošlih vremena,
Padala su na oba koljena.

Faraoni, zlato i grobnice,
Piramide, zlatne kosturnice.
Vladavine velikih vladara,
To je bila istorija stara.
Sve to zeman za sobom ostavi,
Al' vrijeme osta da ih slavi.

Ko u prošlost želi da ostari
Taj budućnost neka zaboravi.
Al' bez naše časne istorije
Napretka nam kroz vrijeme nije.

Slavnu prošlost našega naroda
Ne ispisa ropstvo, već sloboda!

S' crnogorskog istorijskog mača
Kapala je krv od osvajača,
Kroz stoljeća strašna i krvava,
Da bi slavna opstala država.

Kad bi slikar našu istoriju,
I junačku našu tradiciju,
Naslikao dušom umjetnika,
Ta bi slavna istorijska slika
Mjesto boje krv junaka htjela,
Za velika slobodarska djela,
Kroz vrijeme što nam ostaviše
Oni koji sebe proslaviše.

Jer što perom zapisano nije,
Sve to rđa zaborava skrije.
Pa su mnogi događaji davni
Istorijskom rukom sačuvani.

Ti zapisi, oznaka vremena,
Na vjekove prošle uspomena,
Vraćaju nas u vremena stara,
Kroz zemane slavnih gospodara,
Hrabrih ljudi, slavne istorije
Kakvu niko ispisao nije.

Tu je otac ostavljao sinu
U amanet svoju otadžbinu,
Dok mu je krv kapala iz rana,
Kroz bojeve do današnjih dana.

Zakletvu su vjekovi nosili,
I Crnom je Gorom pronosili.

Niko nije na zemlji ostao
Da bi zemni život vjekovao.
Ali mnogi žive kroz vremena,
U čast slave viteškog imena.

Ili vlasti koja ih proslavi,
I ime im kroz zeman ostavi,
Kroz vrijeme i danas ih ima
Istorija počiva na njima.

Nije lako državu stvarati,
Nit' ružu u kamen njegovati!
Ne rađa se iz ničeg' država,
Um veliki mora da je stvara!
Da temelje i oslon postavi
I nasledstvu svome da ostavi,
Da se diči svojim nastajanjem,
I kroz zeman svojim postojanjem!

Kada prije hiljadu godina
Nasta Duklja, slavna kraljevina,
Na današnjim ovim prostorima
Sve oblike državnosti ima.

Iz nasleđa od Duklje i Zete,
Čvrst korijen Crna Gora splete.

Pa vratimo kroz zeman sjećanje
Na ponosno naše vjekovanje!

Tamo će je carstvo nedostupa
Samo slavni imaju pristupa.
Nedohvat ih kroz vjekove spasi,
Da ih ljudska pakost ne ugasi.
Vlastodršce koje prošlost neće,
Njih budućnost na stub srama meće.

Istorija kad se ponavljala
Svaki put je sve više koštala.
Plaćana je ljudskim životima,
U surovim, strašnim zemanima,
Jer ona je život uspomena
Na sva slavna i teška vremena.
Istorijska filozofija je:
Dobro čuvaj što ti prošlost daje!

Duklja, zemlja velikih vladara,
To je temelj iz vremena stara,
Što su nekad postavili davno
Vlastodršci u vrijeme slavno,
A bili su Duklje gospodari,
Istorije slavne neimari.

Od Arhonta Petra na ovamo,
Korijene državnosti znamo.
Taj početak slavne istorije
Začetak je i naše nacije.

Posle Petra, ili Petrislava
Na prijesto dođe Sveta glava
Presvetoga kneza Vladimira,
Učenika puta Božjeg' mira.

Mudro vlada za života svoga,
Poštujući državu i Boga,
I svoj narod, svoje sledbenike,
Al' tadašnje ratne neprilike
Bugarskoga cara dovedoše,
I državu Duklju pokoriše.

Preko Duklje s vojskom pregaziše,
Vladimira kneza zarobiše,
Da u ropstvo i okove čami,
U ćeliji tamnoj i osami.

Kad je ćerka cara Samuila
U tamnicu dvorsku navratila,
Da obiđe sužnje i robove,
Srete kneza i oči njegove.

Kakva bi to istorija bila,
Kad je ljubav ne bi ukrasila,
Kroz vremena od rimskih bogova,
Osvajačkih i ljubavnih snova,
Što svoj zeman vječnim učiniše,
I s' ljubavlju slavu zakitiše.

Kad Kosara Vladimira viđe,
Okovanom knezu ona priđe,
Pa obrisa memlu sa tijela,
Reče: „Kad me sudba donijela
Da ugledam sveto lice tvoje,
Il' odavde idemo oboje,
Il' ću u smrt niz bedeme poći,
Spriječit' me niko neće moći!“

Car bugarski raskide okove
S' Vladimira iz tamnice ove,
I postupi kao otac svaki,
Kaza: „Neću ljubav uzimati!
N'o blagoslov primi svoga oca,
Budi žena Duklje vladaoca!“

Vladimir su i Kosara bili
Svetim brakom Duklju ukrasili.
Ostala je kroz vjekove priča,
Koja ljubav bezgrešnu veliča.

Slavna lozo Vojislavljevića,
Kućo dičnih ljudi i plemića,
Oslonac ste postavili davno,
Vjekova je deset prošlo ravno.

Kad bog sebi Vladimira uze,
Knez Vojislav prijesto preuze,
I granice proširi države,
Potomci će vječno da ga slave.

On osnova dinastiju davnu,
Tog vremena vitešku i slavnu.
A čuvena bitka s' Tuđemila
Pod komandom njegovom je bila.

Krenu vojska moćne Vizantije
Preko Duklje, slavu da dobije.
Ima vojske šezdeset hiljada,
Pod planinu više Bara grada.

Kad u klance uđoše Rumije,
Misle: niko izaći ne smije
Da se silnoj suprostavi vojsci,
Al' ne misle tako Crnogorci.

Sa Rumije munje uhvatiše,
I gromove na njih usmjeriše.
Nasta jeka niz strme litice,
Bože mili, stravične grobnice!

Kod čuvenog mjesta Tuđemila
Vizantijska tad nestade sila!
Kamenu im grobnicu spremiše,
Da se natrag ne vraćaju više.

I od tada, pa sve vjekovima,
Za slobodu svetu krv se lila.
Crna Gora bješe kroz vremena
Simbol slave Južnijeh Slovena.

Kad Vojislav Bogu dušu dade,
Mihailo na prijesto stade.
Za vrijeme vladavine ove,
Država se kraljevinom zove.

Novi vladar, kralj prvi postade,
I na slavni prijesto ostade.
Mudro vlada, hrabro ratujući,
Sve do svoje smrti vladajući.

A kad Bodin na prijesto sjede,
Hrabri narod u borbe povede
Da državi proširi granice,
I potvrdi slavu porodice.

Dvadesetak godina poslije,
Kad čuveni kralj Bodin umrije,
Nasta borba oko prijestola
Bodinove žene i sinova.
Vlast oslabi, nesta stare slave,
Smanjiše se granice države.

Osamdeset narednih godina
Slabila je slavna kraljevina.
Prijesto je mijenja' vladare,
Al' nijedan ne bi slave stare.

Istorijo, crnogorska zoro,
Oće l' neki početi uskoro

Da istinom ljude razgovore,
A ne da se nekome dodvore!?

Cio život ravnotežu ima
Na zemaljskim ovim prostorima.
Zlo i dobro s' dvije strane vrata,
Kao da su dva nesložna brata,
Vagaju se nožu na oštrici,
Pobjednici ili gubitnici.

Dvanaestog vijeka pri kraju,
Oni koji istoriju znaju,
Kažu da je tad Stefan Nemanja
Razorio sva u Zeti zdanja.

Sva naselja i gradove stare
Tad poruši raški gospodare!
I od Skadra do Kotora grada
Srpski župan državom zavlada.
A kad Zetu zemlju poharaše,
Vijek i po sa njom upravljaše.

Kad nestade vlasti Nemanjića,
Jedna kuća poznatih plemića
Na vjekovno Duklje postojanje
Zete zemlje poče obnavljanje.

Balša Prvi s' svojim sinovima
Sjaj će vratit prošlim vremenima,

Nezavisnost vratiti države,
U vremenu svoj trag da ostave.

Okruženi moćnim susjedima,
Prijateljstvo stvarali sa njima,
Al' i borbom uspjeh postizali,
Sa umom su i mačem vladali.
A sloga je dinastije ove
Bila važna za uspjehe nove.

Tursko carstvo širi svoja krila,
Evropa je u nevolji bila.
Teško bješe pisat istoriju
Oštrim mačem kroz tursku ordiju,
A Balkan je vazda kroz vjekove
Bio mjesto za sukobe nove.

Balša Drugi, vlastodržac Zete
Na Saurko polje Turke srete.
Strašan poraz od moćnih Turaka
Zaustavi put ovog junaka.
Tu ostavi Balša vojsku Zete
I smrt svoju toga dana srete.

Uporedo sa vlašću Balšića
Poče uspon i Crnojevića,
Dinastije, što će kroz vrijeme
Teško ratno iznijeti breme.
Osnivaču dinastije nove
Čuvaće se ime kroz vjekove.

To je Stefan Crnojević bio,
On je ime slavi ostavio.

Zeti zemlji on ime pređede,
I ostavi nama u nasleđe,
Da se Zeta Crnom Gorom zove,
I to ime osta kroz vjekove.

Sin mu Ivan naslijedi presto
I nađe u istoriji mjesto.
Dvades' i pet vlada' je godina,
Crnogorska postà veličina.

Kad počese napadi Turaka,
Prestonica sa grada Žabljaka
Preseli se na riječkom gradu,
Istorijski podaci to znadu.

Al' tu nije stolovao dugo,
No pod Lovćen pođe, đe bi drugo,
Da odatle Crnu Goru brani,
Otomanski kad dođu dušmani,
Pa Cetinje osta kroz vjekove,
Da simbolom slobode se zove.

A kad Ivo na Cetinje stiže
On manastir pod Lovćen podiže,
Pored njega dvorsku građevinu,
Da nasljedstvo bude Đurđu sinu,

Kada slavni naslijedi presto,
Na Cetinje prijestono mjesto.
Đe je prva štamparija bila,
I kultura đe je gnjezdo svila,
Prva knjiga tad' je pečatana:
Oktoih je Prvoglasnik zvana.

Al' sudbina, ili Božja volja,
Dvor Ivanov zadesi nevolja,
Sin Ivanov najmlađi, Staniša
Tad u Skadru Turcima je priša'.

Primi islam, odreče se krsta,
Muhameda uze mjesto Hrista,
Zaboravi svoje postojanje,
Iznevjeri očevo nadanje.

Mjesto Stanka on Skenderbeg posta,
Al' mu ni to nije bilo dosta,
Već iz Skadra diže silnu vojsku,
I na zemlju krenu crnogorsku.

A tadašnje ratne neprilike
Naćeraše Đurđa, otprilike,
Da ostavi na Cetinje presto,
I u Mletke za se traži mjesto.

Prepade se vladar svojoj glavi,
I ugasi zvjezdu staroj slavi.

Posle slavne dinastije ove,
Dva vijeka nije bilo nove.

A dvadeset i tri su vladike
Pred narodom bili, otprilike,
Baklja što je narod slijedio,
I putokaz što ih je vodio,
To vrijeme kroz pakao rata,
Da pronađu od slobode vrata,
I da stignu cilju željenome,
Na vjekovnom putu velikome.

Dok dođoše na vlast Petrovići,
Slobodarskog roda sledbenici,
Što su bili u svome zemanu
Najslavnija kuća na Balkanu.

Dvjesto dvades' i jedna godina
Trajala je vladavina njina,
I dali su sedam gospodara,
Sedam umnih ljudi i vladara.

Ta je kuća dva puna vijeka
Slobodarska bila kolijevka,
A ugledni ljudi i glavari,
Diplomate, vojvode, serdari,
Iz ove su kuće vjekovima
Ponos bili svim Crnogorcima.

Pet vladika Petrovića kuće
Ostaće za ponos ubuduće.
Pred narodom hrabrim vojevaše,
I za ropske lance ne znavaše,
A pred njima mač i krst su bili
Neprelazna brana turskoj sili.

U to teško doba što je bilo
Na vlast dođe vladika Danilo,
Prvi vladar dinastije ove,
Da ukleše ime u vjekove.

Mudar vladar znao je i moga'
Da održi moral kod naroda,
Da slobodu brani i odbrani,
Ka' i drugi dični velikani
Iz čuvene Petrovića kuće.
Djela će ga čuvat' ubuduće.

Pa vladike Sava, Vasilije,
Sveti Petar i Njegoš genije,
Petar Prvi svoj život i ime
Utemelji, imao je čime,
Jer će ova ljudska veličina
Na nebesa otić' ka' svetinja.

A ka' ratnik zadobiće slavu,
Kada uze sa Mahmuta glavu,
Zloglasnoga skadarskoga paše
Što sultanu mira ne davaše.

Rade Tomov posta kralj pjesnika,
Crnogorski čuveni vladika,
Zvijezda mu i dan danas sija,
Na velikog podsjeća genija,
Svi pjesnici do današnjih dana
Crnogorskog štiju velikana.

Al' mu život kratkog daha bješe,
Na nebo ga sveci odniješe,
A Evropa divi se i svijet:
Iz kamena kakav niče cvijet,
Vladarskoga i pjesničkog dara,
S' njim se diči istorija stara.
A kad sunce Njegoševo zađe,
Crna Gora u žalost se nađe.

Teško bješe poslije Njegoša,
Koji bješe na put vječni poša'
Sjest' na presto od stare države.
Ali mudre crnogorske glave
Izabraše Stankova Danila,
Jer je takva oporuka bila,
Da na slavne Petrovića dvore
Bude novi vladar Crne Gore.

Za vrijeme vladavine nove
Država se knjaževinom zove,
A knjaz prijek, narav plahovita,
On nikoga za savjet ne pita,

No povede cvijet Crne Gore,
Za slobodu svetu da se bore.

Borbe nove, neprijatelj stari,
Al' Danilo za silu ne mari,
No na ponos svakom Crnogorcu
Razbi tursku silu na Grahovcu,
Put priznanja povede državu,
Što je borbom zaslužila slavu.

Bijes, poput oluje najveće,
Um i pamet s' pravog puta skreće,
Jer na moru, kraj Kotora grada
Knjaz Danilo tada je nastrada',
A od ruke Todora Kadića
Iz kraj Zete, iz Bjelopavlića.

Neki kažu radi politike,
To su bile tragične prilike,
Toga doba i vremena zloga
Ta istina saznat' se ne moga.

Ponudiše crnogorske vođe:
Neka Mirko na prijesto dođe.
Ne šće Mirko preko trona slavu,
N'o sa sabljom u borbu krvavu.

A na presto sjede knjaz Nikola,
Momče mlado, soko od sokola.

Pa uz pomoć svoga slavnog oca
Zasjeniće svakog Crnogorca,
I vladara, prije i poslije,
Vođa takav rađao se nije.
I ostaće kroz mnoge zemane,
Da mu ime nikad ne nestane.

Ratova' je srcem u grudima,
Oštrom sabljom među junacima,
Politikom međ' diplomatima,
Britkim perom među pjesnicima,
Uz ramena sa pobjednicima.

Birao je palate za šćeri,
A zetove po vladarskoj mjeri.
Tast evropskim bio prinčevima,
A u društvu s' poznatim ljudima,
S' kraljevima i sa carevima,
Vladarima s' čuvenih dvorova,
I u društvu slavnih vitezova.

Car ga ruski nazva - Car junaka,
Zbog viteštva njegovih prvaka.
Otvara' je škole, internate,
A zidao dvorce i palate.
Na Cetinju ambasade bile,
A evropske tada velesile
Rekoše da Crnogorce gorde
U evropske priznaju narode.

To priznanje za vrijeme prošlo
Crnoj Gori bješe dobrodošlo.

A u slavu bitke s' Vučjeg Dola,
Knjaz će tada postat' kralj Nikola.
Crna Gora biće kraljevina,
Nasledstvo od kralja Mihaila.

Al' u jeku uspona i moći,
Crn' će đavo po svoj danak doći.
Od slave je pijanstvo najteže,
Ona pamet u čvor tvrdi veže.

Vis najveći svoj početak ima,
On sa zemlje hrli k' nebesima,
Al' kad dođeš na vrh uzvišenja
Ne postoji nade, ni spasenja.
Put sa vrha samo dolje vodi,
Božja volja dok te oslobodi.
Tako bi i s' kućom Petrovića
Sa Njeguša čuvenih plemića.

Dođe doba tih krvavih dana
Da se Turci sele sa Balkana.
Al' bez rata nije moglo proći:
Skadarski će tragičari doći,

Posle borbi, poklanja i muke,
Da im Skadar otrgnu iz ruke.

Džaba mrtvih bješe na hiljade,
Dokle se grad tvrdi ne predade.
Velesile svoj zakon imaju:
Ko će stradat' one ne biraju,
Nego Skadar natrag povратиše,
I veliku državu stvoriše.

U to dođe doba svjetskog rata:
Austrija stiže nam na vrata,
Namučeni narod opet krenu
U borbu za slobodu željenu.

Moćno carstvo zakon sile ima,
Žestoko se borismo sa njima,
Odstupnicu srpsku odbranismo,
Al' se zalud kod Mojkovca bismo:
Srušiše nam na Lovćenu šljeme,
Dođe mučno i teško vrijeme.

Ne ostade starom kralju ništa,
On sa rodnog otide ognjišta.
Je l' u pravu bio, ili nije,
Neka kaže slovo istorije.
I da li je bitka na Mojkovcu
Pobjeda, il' poraz Crnogorcu.

Možda, da je znao što će biti,
Htio se je na Lovćen primiti,
Pod oružjem muški da pogine,
„Car junaka“ drugo mu je ime.

Zlo nikada samo ne dolazi,
Jedno prođe, drugo nailazi.
Oni kojim dao si najviše
Neće ti to vratit' nikad više.

San je želja, život je buđenje,
Put između - to je snoviđenje,
A sujeta - zla kob čovjekova,
To je priča prošlih vjekova.
Budi srećan kad od srca daješ,
Kad ne vrate, nemoj da se kaješ.

Prijatelj je polovina duše
I kad letiš i kada te ruše.
A bezumni, čemu se raduje?
Mudar čovjek nad time tuguje.

„Ko ti oko iskopa duboko?“
„Bratska ruka“, reče sivi soko.

Izmoreni gladnim godinama,
Sa surovim i teškim borbama,
Od balkanskih, i od svjetskog rata
Nespremni smo dočekali brata,
Koji nije u pomoć nam stiga',
N'o krvavu sablju na nas diga'.

Što bi tada, bratskome narodu
Da nam uzme pravo na slobodu?

Da li sunce do sjenke dopire
Kada zraci sa neba provire?
A što nema svoj sjaj i toplinu,
Neće imat' svoju veličinu.

I nestade kraljevina stara,
Otađzbina slavnih gospodara,
Postojbina časti i slobode,
Primjer za sve ostale narode.

Utopi se ime Crne Gore
Kao barka u nemirno more.
Izgubi se nezavisnost njena,
Što je borbom vjekovnom stvorena.
Al' će posle dvadeset godina
Vaskrsnuti njena veličina.

Iz sjemena 13. jula,
Crna Gora tad je vasksnula.
Vratila je slobodu i ime,
Imamo se pohvaliti čime.
A taj novi temelj državnosti
Ostaće da živi u vječnosti.

Ne stiće se slava pričajući
Nego oštrom sabljom ratujući.
U krv su se gasila ognjišta.
Ostajala pusta su kućišta.
Osvitali Božići krvavi,
Al' viteškoj hrlilo se slavi.

Slava tebi, moja domovino,
Vitezova mitskih carevino!
Nijesu te vojske pokorile,
Što su preko tebe prolazile,
Preko ovih krša i vrleti,
Đe je svaki kamen bio sveti.

Čast je meni i svakom' drugome
O junaštvu pjevat' velikome,
O hiljadu godina života,
Postojanja tvoga i strahota.

Istorija ova, vjekovima,
Izvorište bješe potomcima!
A taj izvor iz duše naroda
Bješe hrabrost, pravda i sloboda.

Obilježje svaki junak ima
Na surovim ovim prostorima,
Jer su bili luča kroz zemane,
Naše dične istorije slavne.

I ostaće nepresušno vrelo
To njihovo kroz vjekove djelo,
A sa njima sjaj prošlih vremena,
Kroz stoljeća dičnih uspomena.

Nek' spomenik ova pjesma bude
Vašoj žrtvi, da se ljudi čude,

Za pregnuće, viteštvo i slavu
Vi ste svoju založili glavu.

A pogled u nepregled prošlosti,
Satkan je od vaše čestitosti,
Od ponosa, čojstva i poštenja,
I junaštva, viteškog znamenja.

Vi ste bili ta zadnja oaza
Slavnih ljudi čestitog obraza,
Mitološki poslednji ratnici,
Postojanje vaše, spomenici
Jednoj slavnoj epohi vremena,
Vječni primjer za sva pokoljenja.

Vi ste ukras istorije slavne,
Ispisane kroz vjekove davne,
Jer ste mali narod sa Balkana
Postavili u red velikana.

Pobjeda je proizvod pregnuća,
Smrt, preteča ljudskog vaskrsnuća,
A slava je sunce mrtvih duša,
I prilika što čovjeka kuša,
Kad mu dade snagu odvažnosti,
Da ostane živjet' u vječnosti.

Sloboda se ljudskom krvlju hrani
Zato što se životima brani.

Da procvjeta u vremena nova,
U znak slave prošlih vjekova.
Posle svake golgote naroda
Rađao se vaskrs i sloboda.

Živjet' život, čudne li presude,
Nikad ne bi sloge među ljude,
A Bog sudi kako ko zasluži,
Zato mu se dok živiš oduži.

Zbog svih muka i krvoprolića
Koje ljudska učiniše bića,
Od postanka do današnjih dana,
Osta bezbroj otvorenih rana,
Što krvare na svim prostorima
Đe god ljudi na planeti ima.

Zla se mnoga i dan danas rade,
Pa pitanje vječito ostade:
Čovječanstvo da l' je kroz predanje
Opravdalo svoje postojanje?

Neka živi slava mog' naroda!
U to ime - pravda i sloboda,
Koju naša istorija ište,
Ispisana kroz krv i zgarište,
Za hiljadu godina postanka,
Stalne borbe rad' našeg opstanka!

Zbog viteštva predaka našijeh,
Rad' ideja slavnih, velikijeh.
Je li malo reći: ponosni smo,
Jer se deset vjekova borismo
Za ciljeve ljudske najsjanije,
Za slobodu i čast istorije!

Crna Gora, vitez sa bojišta,
Postojbina borbi i ratišta,
Izbrazdanih planina i grudi.
S' vrh Lovćena guslar gordo gudi:
Domovino, ponos duše moje
Istorija čuva ime tvoje!

LJEŠANSKOJ NAHIJI

***Nek' ostanu pjesme ove
Za sjećanje potomcima,
Ka' potvrda za viteštva
U herojskim vremenima.***

***Lješanski su graničari
Proslavili svoje ime,
Primjerima pokazali
Kako se za ponos gine.***

***Od Farmaka do Stavora
Vodiše se ljute bitke,
Bez uzmaca, kroz vjekove,
Na oštrici sablje britke.***

***Pa nek' sija kroz vrijeme
Slava moga zavičaja,
Preci zavjet ostaviše,
Bez slobode nema sjaja.***

LJEŠANSKA NAHIJA KROZ VJEKOVE

Mi imamo istoriju slavnu,
Staroj Grčkoj po epici ravnu.
Svako mjesto, kuća i ognjište
Krvavo je bilo razbojište.

Kroz vremena viteška i davna
Stvarala se istorija slavna
Pod Lovćenom, krovom Gore Crne,
Pa me misa' u prošlost obrne,
Da nam naša kaže istorija
Kakva bješe Lješanska Nahija,
U vremena strašna i krvava,
Kad se život za slobodu dava'.

Tad' glasnici bjehu gavranovi,
A kameni nicahu grobovi.
Kad su starci išli na bojište,
Čast junačka pogibiju ište,
Da ne stare u kraj od ognjišta,
U kamena, al' slavna kućišta.

Junaci se u oružje kleli,
Kad su muški umrijeti htjeli.
Čast i ponos, svetinja su bili,
Strašnoj uri nijesu se krili.

Muška đeca za noć odrastala
I jutrom se oružja laćala,
Da očevim nastave stopama.
Vjekovna se nastavljala drama,
Tad se željno čeka' sin prvjenac,
I pleo se istorijski v'jenac.

Petnaesti vijek je pri kraju,
Crnojević napušti državu,
Pa će Crna Gora od ranije
Ostati na četiri nahije,
I pripasti sandžakatu Skadra,
Al' skadarska vojska ne bī kadra
Jedan mali narod da pokori,
Što za svoju slobodu se bori.

Preci naši tad se izboriše,
I granicu svoju postaviše,
Na njoj nikad nije bilo mira.
Stalna želja da nas okupira
Vodila je Turke put granice,
Na obale rijeke Sitnice,
Što nosaše leševe bez glava,
I vječito bijaše krvava.

A htjeli su da naprave raj
Što će mirno harač da im daju.
Da pokore i pod jaram stave
Crnogorske ponosite glave,

Što se turskog ne plašiše cara,
Rad' junaštva i viteškog ara.

Od dolaska na Balkan Turaka,
I početka velikih bitaka,
Ne mogaše Turci da pokore,
U brdima stare Crne Gore,
Slobodarski narod vjekovima,
Nit' borbama, niti pohodima.

Dosta li im muke napraviše,
I o crnom jadu zabaviše,
Crnogorske četiri nahije,
Nosioći slavne istorije.

A s' istoka, okle sunce grije,
Početak je Lješanske Nahije,
Crnogorske istočne granice,
Sa obala rijeke Sitnice.
Tu je, ukraj polja Lješkopolja
Prestajala turska samovolja.

Od Lekića do vode Matice
Vodotok je rijeke Sitnice,
Na kojoj se Crna Gora brani,
Kad nas turski napadnu tirjani.

Nekoliko puta kad su prošli,
Do slavnoga Cetinja su došli,

Porušili, ognjem popalili,
Crnu Goru u crno zavili.

Na početku vijeka jednoga,
Krvavoga sedamnaestoga,
Kad skadarski Ali-beg napade,
Da Lješnjane ostavi bez nade,
Lješkopoljem vodi silnu vojsku,
Na granicu banu crnogorsku.

Poče palit' i nejač robiti,
Sve u oganj i pod nož staviti.
Al' ko mačem nepravdu dijeli
Od mača se u pakao seli!

Sila turska polje pritisnula,
I ruska bi vojska ustuknula,
Talambasi pred vojskom se čuju,
Sve okolne strane odjekuju.

Vriska konja i halak Turaka,
„O, Lješnjani, kukala vam majka!
Ko će ovu silu dočekati,
Strva vam se brzo neće znati!“

Eho strašan brda odbijaju,
Drveću se grane povijaju,
Nejač bježi u zbjeg da se krije.
Da li neko pred njih izać' smije?

No se toga odsudnoga dana
Četiristo okupi Lješnjana,
Katunjana stiže još toliko,
Malo vojske, ma srce veliko!
Šaka ljudi poviše Sitnice
Osvajačke gleda jedinice.

Reče neko među Lješnjanima:
„Red je da se Ali-paša stima!
Doša' nam je do kućnoga praga,
Samo da nas ne izdadne snaga,
A pregnuća i srca imamo
Da se s njima danas okušamo!

Pravi vojnik zna cijenu rata,
Za rođeno ognjište i vrata,
Za slobodu svetu, za krš ovi,
Ne bojte se moji sokolovi!

Čast i ponos ničim se ne mjeri,
A ovo su ispred nas zvijeri!
Povratka nam nema na ognjište,
Sloboda nam danas hrabrost ište!

A granica nek' bude grobnica
Ka' uvijek, rijeka Sitnica!
Rođenjem se smrtna ura piše,
To se više nikada ne briše!
Na put slave nije doći lako!
Bolje u smrt, n'o živjet' nikako!

N'o hajdemo, sa pomoći Boga
Da krvnika presretnemo svoga!

Ne gubimo ništa, osim glave,
To je malo rad' viteške slave!
Istorija pisaće o nama,
I o našoj borbi ovih dana!“

Mrka lica mir ledeni krase,
A na suncu sablje zablistaše,
Pa na gazu Sitnicu predoše,
I turskoj se sili primakoše.

Smrt u oči svako od njih gleda,
Al' se srce u grudima ne da.
Jer, da nije velikih bitaka
Ne bi bilo ni slavnih junaka.

Tu taktike ni komande nema,
Strašna ura nekome se sprema.
Sreća hrabre prati na megdanu.
Osta priča o tom strašnom danu:
Osamsto se namjeri junaka
Na dvanaest hiljada Turaka.

„Ajmo, braćo, kako dolikuje
Vojnicima hrabrim iz nahije!
Udarimo po sredini vojske!“,
Reče vođa vojske crnogorske.

Strašna sječa nastade u polju,
Nađoše se Turci u nevolji,
Razdvojiše silu po sredini,
Lete mrtve glave po ledini.

Osamdeset Turaka izginu,
Ćehaj-Šaban osta na ledinu,
A Ali-beg dobi teške rane,
Mi, sjećanje na te slavne dane.

Posle ove pobjede junačke
Nikad više ne dasmo harače.
A narednih godina stotinu
Sve u muke i sa borbom minu.

Od Farmaka do Kosova Luga
Stalno borba vodila se duga,
Vrlo često: deset na jednoga,
Al' Sitnicu Turčin preć' ne moga.
Istorija, u tome vremenu,
Pisana je krvlju na kamenu.

Vječni zavjet bješe za Lješnjane
U te strašne i krvave dane:
„Nek' krv našu naša zemlja pije
Jer Sitnicu Turčin preć' ne smije!“

I malo je bilo takvih dana
Kad su prošli kraj hrabrih Lješnjana.

Na glas puške ili poklič: „Turci!“
Skakali su ka' planinski vuci,
A ispred su njihovih života
Bili ponos i sloboda sveta.

A o kraju tog slavnog vijeka
Njgoš je u Gorski Vjenac reka':
„Kad boj čujem u Progonoviće“,
Nekom mrče, nekom će da sviće!

Svanu tada Radunu vojvodi,
Kao da se po drugi put rodi,
Jer tri Vuka i družina s njima
Udariše pod kulom Turcima.

Pa kad sjajne puške izmetnuše,
Tad sabljama Turke potisnuše,
Osamdeset Turaka poginu
I tri više, pa ih želja minu
Na Raduna, Ljubicu i kulu,
Što stekoše slavu neumrlu.

Al' ne prođe ni godina dana,
Preko zemlje hrabrijeh Lješnjana
Sulejman se paša zaputio,
Na Cetinje bješe naumio.

Sila gazi kud se uputila,
Lješnjani se susretoše s njima.

Ometaju prolaz turske vojske,
Ove hrabre čete crnogorske,
Ali sila ne moljaše Boga,
Do Cetinja stigoše ravnoga.

Branismo se sa svakoje strane,
Da nam naše ime ne nestane.
Svakodnevne borbe i poklanja,
Ali čvrsta volja i nadanja
Da ničija do zore ne gori,
Hrabri narod junaštvom se zori.

Stalne borbe okolo Sitnice
Stvarale su nove kosturnice.
Dosta li je ostalo mladosti,
More tuge, dani bez radosti,
S obje strane granice krvave,
Mnoge li su ostanule glave.
I mladosti divne, uvenule,
Da bi zore slobodne svanule.

Osamn'esto kad poče stoljeće,
Ništa novo donijeti neće.
Silna vojska iz dva pravca pođe
Da što prije na Cetinje dođe.

Pa od Spuža, krvavoga grada
Ahmet paša sa vojskom napada.
Gore sela Lješanske nahije,
Modri plamen u nebesa bije.

Preko Zete drugi dio vojske
Na granice krenu crnogorske.
Tad skadarski Tahir-begoviću
Sruši crkvu na Miran glavicu.
Pa na Sinjcu i na Krakalima,
Dva su hrama spaljena pred njima.

Hita paša, i sa vojskom prođe,
Da što prije na Carev Laz dođe,
Đe ga hrabri čekaju Lješnjani,
I sa njima braća Ceklinjani.

Na granici, između nahija,
Čeka Turke grdna pogibija.
Tursku vojsku razbi šaka ljudi,
Evropa se toj pobjedi čudi.

Ahmet paša sa vojskom se probi,
Prestonicu sruši i porobi.
Kad stigoše na slavno Cetinje,
Popališe crkve i svetinje.
U plamenu manastir izgore,
Svetilište naše Crne Gore.

No vremena dugo proći neće,
Numan-paša silu na nas kreće.
Samo dvije prodoše godine,
Ni dan više ne daše da mine.
Piše paša knjigu junacima,
Crnogorskim slavnim prvacima,

I poziva sve birane vođe:
Neka svaki na razgovor dođe,
Da bez borbe dogovor naprave,
Neće falit' nikom' dlaka s' glave!

Najuglednī prvaci nahija,
Izmoreni od borbi stalnija,
Odlučiše da pođu kod paše,
U njegovu riječ ne sumnjaše.

Tvrda riječ, svetinja je bila,
Crna Gora tad osta bez krila:
Slaga paša, sramota ga znala,
Nije mu se riječ održala,
No pogubi narodne prvake
Zbog neljudske ćudi naopake.

Djela su im splela lovorove
Za velike podvige njihove.
Taj vijenac viteštva i slave
Krasi njine neumrle glave,
Jer su sebi ostavili mjesto
Đe je carstva junačkoga presto.

Za vrijeme naše istorije,
Razura se zapamtila nije
Kao ova, tih krvavih dana,
Tad većina izgibe Lješnjana.
Svu je Crnu Goru porušio,
Manastire i crkve spalio,

Sve za njime živi oganj sprži,
Al' se srce u junaka drži.

Oni što su živi ostanuli,
Nisu glave ka zemlji sagnuli.
Ispred patnog stadoše naroda,
Da se brani obraz i sloboda.

„Nije bilo u svijet prvaka,
Đe viteška slava bješe jaka,
Kao što je među ove gore,
Što se svojim junacima zore”.

Sudbina je kleta tako htjela,
Da sve opet počne iz pepela.
Kol'ko dana, toliko megdana,
Sa Turcima, od strane Lješnjana!
Ispisasmu krvave stranice,
Na granici kraj vode Sitnice.

Narod, kuće i crkve stradaju,
Izjelice turske upadaju,
Ubijaju nejač po selima,
Haraju po našim oborima.

Kradu stoku i pale ljetinu.
Ma im ništa s alalom ne minu.
Lješnjani se grdno njima svete,
Za sve ove učinjene štete.

Ubijaju deset za jednoga,
Bože jedan, doba besudnoga.

Svako selo Lješanske nahije
Za ponos je naše istorije.
A u njima ljudske veličine,
Sve poznati ljudi od istine,
Od ponosa, junaštva i slave,
Što su svoje založili glave.

Svi zakleti majci Crnoj Gori:
Do zadnjega da će da se bori
Za slobodu njenu, brda ova.
Niko nema takvih sokolova.

Tu su majke sinove rađale,
I za borbe krvave spremale,
A pjesme o slavnim junacima,
Uspavanke bile sinovima.

Nož i puška igračke su bile,
I od dece nijesu se krile.
Od najrani'h spremeni su dana
Za krvave bitke, za megdana.

Slušali su priče kraj ognjišta,
Za čuvene bitke i ratišta,
Napajali istorijom dušu
Kao zemlja ljetnjom kišom sušu.

Kroz legende i predanja davna,
I imena viteška i slavna.
Zato ove sokolove sive
Ostavismo da vječito žive.
Vrijeme im ime ne utrije,
No u kuću uđoše slavnije’.

U to dođe doba Mahmud-paše,
I on slavu preko nas hoćаше.
Tri je puta na nas kidisao,
Prađedovsku zemlju napadao.
Jer nosaše mržnju u njedrima
Prema svetim rodnim krajevima,
Dedovini predaka svojije.
To svojstveno junacima nije.

Što je mržnja, no zlo u čovjeka,
Još ako ga prati dovijeka,
Ona razum put propasti vodi,
Sve dok ga smrt od nje oslobodi.

Ne bi Skadar i pašaluk cio
Tol’ko poznat u Evropi bio,
Da ih Crna ne proslavi Gora,
Boreći se protiv tih zlotvora.

Kad prvi put Mahmud-paša dođe,
On sa vojskom put Cetinja pođe,
I ka’ mnogi turski zulumćari
Sve pred sobom sruši i zapali.

A desetak godina kad prođe,
Opet paša u pohod nam dođe.
Sva se Crna mobilisa Gora
Da skadarskog presrete zlotvora.
U ljutome martinićkom boju
On izgubi silnu vojsku svoju.

Kad Mahmuda put Skadra vratiše,
Crnogorci šenluk učiniše.
Sveti Petar obrati se njima
Ka i vazda mudrim riječima:

„Poslušajte mene, Crnogorci:
Vratiće se Mahmud i zlikovci!
Dobar junak, al' ga mržnja vodi
Prema nama i našoj slobodi!
Ma se opet neće pohvaliti,
No će kosti ovđe ostaviti!“

Paša rane u Skadru liječi,
Opravdanja nema, ni riječi,
Nego misli kad će da se vrati,
Jer nikako ne može da shvati
Da je ljuti poraz doživio,
Kakav nikad ne bi pomislio.

Mahmud rane lako izliječi,
Ma se bol u duši ne liječi.
Dva mjeseca dana samo prođe,
Opet paša u goste nam dođe.

Spremiše mu Crnogorci tada
Doček što se u snu nije nada’.

Pa kad Mahmud Sitnicu prebrodi,
Previše se vezir oslobodi:
Što li mogu čete crnogorske
Protiv silne osmanlijske vojske?

Zvijer ljuta u Mahmudu spava,
Ma je skupa crnogorska slava.
Silan junak ne plaši se glavi,
Martinićki poraz zaboravi.

Kad uz Bersko brdo vojsku krenu,
Ratna sreća leđa mu okrenu.
Misli paša: Lako ću sa njima!
Pa obrnu ka slavnim Krusima.

Tu su čete Lješanske nahije
Srele vojsku paše Bušatlije,
I ostali Crnogorci s’ njima
Krenuše na Turke jurišima.
Turska sila strašan otpor dava,
Ali snaga volje nadjačava.

Onaj ko se za slobodu bori.
Taj se samo jednoj sili moli:
Božjoj volji i njegovoj sili,
Svoj prag kućni da bi odbranili.

Među slavne bitke crnogorske
I pobjede proslavljene vojske,
Kruska bitka ima mjesto svoje,
Ka' Do Vučji i Grahovac što je.

Kad na Kruse Mahmud-paša pade,
Divna priča u narod ostade
O hrabrosti i viteškom činu,
Kad junaci brane domovinu.

Jasenova gomila sad krije
Gdje su kosti paše Bušatlije,
A Kruse će imat' svoje mjesto
Istorijski će vjekuje presto.

Dva je puta Skopljak Osman-paša
Napadao ova brda naša.
Kad prvi put napade Vranjinu,
Prođe s' vojskom, put Dodoša minu.

Ceklinjani i Lješnjani s' njima
Težak poraz dadoše Turcima,
A Skopljaka častiše ranama,
Da se priča do današnjih dana.

Ali Skopljak mira nije ima',
Osveta mu pamet oduzima.
Preko vode, put Kokota krenu,
Ali kao u svakom vremenu

Tu ga opet Lješnjani sretoše,
I težak mu poraz nanesoše.

Mnogi turski veziri i paše
Na stijenje ovo kidisaše.
Donosiše stradanje i muku,
Ma su praznih vraćali se ruku.

Spremali su tad Lješnjani njima
Da kām' studen nose na plećima,
I poraze sramotne i teške,
Kroz ratove i borbe viteške.

Jednog' dana krenu Omer paša
Da bi sreću vojničku pronaša'.
Diže vojske trideset hiljada,
U uspjeh se i pobjedu nada,
Pa iz više pravaca napade.
Što lješnjani u tom trenu rade?

„Da ginemo dokle jedan teče!“,
Tada neko među njima reče.
„Teško duši što se krvlju hrani!
Slava onom' ko slobodu brani!
Smrt je samo trenutak istine,
Kad se hrabro za krst časni gine.

Odsudni je čas doša' pred nama!
Bolje mrijet' nego na stub srama!“

Pa sretoše silnu tursku vojsku
Što na zemlju krenu crnogorsku.

A desetak godina poslije
On napade, isto kao prije.
Al' ga Porta vrati sa pohoda,
I tako se sačuva sloboda.

Tri su bitke u Farmake bile
I nahiju našu proslavile.
Pa i danas kao spomen stoje,
I pričaju slavne dane svoje.

Na zalasku vijeka jednoga,
Krvavoga devetnaestoga,
Kraj se bliži turske vladavine
I nestanak moćne carevine.

Tada dođe doba Veljeg rata
Da slobodi otvore se vrata,
Da se ropski pokidaju lanci,
A vjekovni krvožedni znanci
Proćeraju s prostora ovije',
Da se gradske otvore kapije,
I predaju ključ i od gradova.
Da mir bude, da nema ratova.

Kako priču o Skadru početi,
A vjekovnu ranu ne načeti?

Kad hiljade boraca izginu
Zarad čega, kad sve u dim minu.
Ne dadoše Skadar velesile,
Prilike su tada takve bile.

Što mrtvije', a što ranjenije',
Momačkije glava biranije',
Na stotine, oko Skadra grada,
Iz Lješanskog bataljona strada.

A primjer ću Nikolina Krsta
Izdvojiti od primjera trista:
Tri njegova pogiboše sina
Braneć' barjak među Lješnjanima.
Izdade ih sreća toga dana,
Pod zastavom hrabrih Lješnjana.

A ujutru, kad opuči zora,
Banu Kikun na vrata logora.
Predosjeti crnu sudbu svoju
U prokletom skadarskome boju.

Pa ne pita: Će su mu sinovi?,
Nego: Će su njihovi grobovi?
Kad su časno poginuti znali
„Ajmo tamo Će su oni pali!“

Krvav barjak od krvi sinova
Stara ruka prihvati njegova.

Kad Krstova ruka barjak uze
Sve vojnike popadoše suze.
Kikun ga tad podiže nekako,
Ma ga zrno ne 'oće nikako.
Visoko ga pred vojskom uzdiže,
Ka' sinove da iz groba diže.

Tad vojnici uz njeg' polećeše,
I na juriš položaj uzeše.
A naveče, staračkim korakom,
Krsto logor napušti polako.

Kad ujutro vojska dalje krene,
Grobove će naći pokrivene.
Očevo ih tijelo prekrilo,
I mrtve ih od dušmana skrilo.

Balkanski se svršiše ratovi,
Al' krvavi stigoše svatovi:
Atentat na princa Ferdinanda
Samo povod za rat bješe tada.

I opet su ginuli Lješnjani
Đe se kuća i ognjište brani.
Kao vazda u svim vjekovima
Branila se otadžbina mila.

Dvadesetak godina kad prođe,
Tad na vrata od Evrope dođe

Najstrašnji od ratova svije',
Što su sv'jetom harali i prije.
I opet se krv nevina lila
Kud je švapska vojska prolazila.

Al' poslije pet dugih godina
Polomi se njemačka mašina,
Jer se cio svijet ujedini,
Po planeti da se zlo ne čini.

U svim ovim strašnim ratovima,
U borbama i na megdanima,
Lješnjani su svoj doprinos dali,
Jer su muški umjeli i znali
Očuvati ponos, čast i slavu,
I svoj život dati za državu.

Vitezovi u grob ne odlaze,
No vjekove ove nadilaze.
Postojano lebde, opominju:
Da najveću čuvamo svetinju.
Otadžbinu i njenu slobodu,
Amanet je crnogorskom rodu!
Vjekovima stekli smo je teško,
Kroz vrijeme slavno i viteško.

Slavna goro, slava tvom narodu,
Što se časno bori za slobodu,
I polomi otomansku silu,
Branec' obraz i slobodu milu!

Tu su često nicali grobovi,
A u njima age i begovi.
Mnoge paše bez glave ostaše
Kad na ova brda kidisaše.
I veziri tu čast su imali
Kad su vojsku na tebe kretali,
Da počinak grešne duše svoje
Nađu među svete krše tvoje!

Nema rata đe se boj ne bije,
Niti borbe đe se krv ne lije!
Sloboda se krvlju zalivala
Da bi sveta iz nje procvjetala!

Sloboda je imanje junaka
Zasijano plotunom pušaka,
Izorano oštrim mačevima
U vjekovnim strašnim zemanima.

Svi su skupa svoj udio dali,
Crnu Goru slavom ovjenčali.
Pravoslavlje u tome vremenu
Očuvaše u ovom kamenu,
A Lješanska nahija je bila
Kruti dio tvojih slavnih krila.

Kad pogledam brda od Nahije,
Đe su bile mnoge pogibije,
Plotuni se u daljini čuju
I stranama slavnim odjekuju.

Al' to nije eho od pušaka,
No glasovi lješanskih junaka
Što uz prasak i gromova jeku
Vraćaju nas u prošlost daleku,
I u dio slavne istorije
Glasovite Lješanske nahije.

*Od postanka naše Crne Gore
Vremena se junacima zore,
Crnogorski narod kroz vaktove
Slavu steče kroz mnoge ratove.
A oslonac naše istorije
Bjehu stare četiri nahije.*

*Jedno staro crnogorsko pleme
Svoju prošlost čuva kroz vrijeme,
Da potomci kroz zeman pričaju,
I junake svoje veličaju.*

*Tamo će se suri or' o vije,
Tu su brda Lješanske nahije,
Koja nose na svojim plećima
Priče divne o našim precima.*

*Što su mačem, u krvavom boju,
Ukrasili istoriju tvoju.
Osta slava na junaštva njina,
Za stotine proteklih godina.*

*I još bezbroj drugih Lješnjana,
Što su slavu stekli sa megdana,
U borbama i u ratovima,
Vođenim na ovim prostorima.*

JUNACIMA LJEŠANSKE NAHIJE

O, prošlosti, viteška i slavna,
Opjevana kroz vremena davna,
Svaka pjesma sa tvoga izvora,
Kroz zemane poštovat' se mora.
Izašla je iz narodne muke,
Prosijane kroz vremenske ruke.

A na tome situ vremenskome,
Po predanju divnom narodnome,
Ostali su zaslužni junaci,
Za koje se kaže: Blago majci
Kad je takve rodila heroje,
Što se smrti junačke ne boje!

Majka stara hiljadu godina,
Od milošte zvana domovina,
Za sve one koji u njoj žive,
I njenom se postojanju dive.

Zemljo slave, mi smo srećni bili
Na tvom kršu što smo se rodili.
Čast je meni i svakom' drugome
O trajanju zapjevati tvome!

Svaka zemlja koja slavu ima,
Golgotu je prošla vjekovima,

Jer se slava na poklon ne daje,
N'o zaslužnim vječito ostaje.

Ne bi Homer opjevati moga'
Sve primjere djela viteškoga,
I stradanje naroda jednoga
Kroz vjekove, ka' crnogorskoga!

A mogla se stara Crna Gora,
Od Sitnice prijeći do mora,
Za dan jedan hoda momačkoga,
Ali ne i osvajačka noga.
Stope jedne napravila nije
Bez krvi i crne pogibije.

Pa će prošlost četiri nahije
Biti temelj naše istorije.
Da na ponos potomstvu ostane
Uspomena na te slavne dane.

Svaka od njih svoju slavu ima
Stečenu u prošlim vjekovima,
Kroz borbe za crnogorske gore,
Dok svanuše slobodarske zore.

Kad bi moja želja pjesnik bila,
Stihove bi divne iznjedrila,
Što bi misa' moja donosila,
I sa njima pjesmu ukasila.

Jer ću rime posvetiti ove,
I pomenut' hrabre vitezove
Sa prostora Lješanske nahije,
Da zaborav djela ne sakrije.

U borbama i na megdanima
Pratnja im je uv'jek slava bila
Vjekovima, jer su bili svjetlost,
Koja našu obasjava prošlost
Primjerima kavih bilo nije
Od nastanka, od mitologije.

Junaštvo je vazda bila tema,
Pratilo nas kao anatema,
Živjelo na ovim prostorima,
I kroz svu ga istoriju ima.

S' kim početi, koga opjevati?
Kome pravo i prvenstvo dati?
Svi su oni ponos istorije
Kakve niđe u svijetu nije.

Znam da ću se ogriješit' jako,
Al' ne mogu pomenuti svako
Ime koje pomen zaslužuje,
Iz ponosne Lješanske nahije.

Senatore, vojvode, serdare,
Stotinaše, hrabre barjaktare,

Kapetane plemena slavnoga
Iz vremena prošlog viteškoga.

Nosioci za hrabrost znamenja
Zakitiše svoja pokoljenja
Sa ponosom i sa svojom slavom,
Što su stekli junaštvom i glavom.

Milo, Boško, Stevan i Ilija,
Miloš, Prele, Simon il' Andrija,
Marko, Stojan, Savo, pa Radoje,
Tomo, Mitar, Petar il' Spasoje.

I stotine znanih i neznanih,
Al' od svoje savjesti prozvanih,
Da ugrade svoje časno ime
U slobodu naše otadžbine.

Pa nek' počne priča istorije
Sa zapadne strane od nahije,
Ispod tvrde planine Stavora,
Đe junaštvo poštovat se mora.

U Štitare, mjesto kamenito,
Ka' sva Crna Gora ponosito,
Svakog vakta, i svakog zemana
Stvarala se istorija slavna.
Vjekovima od starih vremena,
Tu su rasla junačka imena.

Tu vjekuju kameniti klanci,
Tu su vuci i junaci znanci.
Učili su jedni od drugije'
Da prežive u ove bobije.
Ti hajduci iz prošlosti davne
Stranice su ispisali slavne.

Tu i danas stoji kula tvrda,
Ispod sivih kamenitih brda,
Čuvenoga popa iz nahije,
Što nikakve mane ima' nije.
Sin poznatog Čelebić Dumelje,
Bistrog uma i hrabrosti velje.

Kad Vukota Dumeljin je stasa',
Silan junak gromovitog glasa,
Nadimak mu daše Pop krilati,
Po hrabrosti za njeg' će se znati.

Saradnik je Svetog Petra bio,
U ratove ime proslavio,
Među prve na Krusima bješe
Kad s' Mahmuta glavu poniješe.

Kad utihnu strašne bitke jeka,
O koj' će se pričat' dovijeka,
Vratiše se sablje u korice,
A sjaj divne zvijezde Danice
Crnogorske obasja junake,
Na čuvenog Vukote čardake.

Vino piše i tu prenoćiš,
Pa k' Cetinju tad' se uputiše,
A sa njima Mahmutova glava,
Koja i sad na Cetinju spava.

Prošlost koja živi u narodu
Kroz vjekovnu borbu za slobodu,
Nosi svoje oznake vremena,
A one su trag od uspomena
Na junake lješanske nahije,
Koje čuva slovo istorije.

Od Štitara malo sjevernije,
Jedno selo iz ove nahije
Svoju prošlost čuva i njeguje,
Progonovo, jer to zaslužuje.

Od nastanaka pa na ove dane,
Kroz krvave bitke i megdane
Radunovo pleme slavu steče,
To i Njegoš u svom djelu reče.

Iz gnijezda ljudi i junaka,
Izleglo se slavnih potomaka,
Opjevanih u svim ratovima,
Na krvavim ovim prostorima.

Mnogi ljudi kroz prošla vremena
Zaslužuju pomen svog imena.

Savo Markov Radunović bješe
Junak, kome slavu doniješe
Mnoge bitke i ratovi teški.
Savov život, primjeri viteški.

Kapetan je u nahiji bio,
I lješansko pleme predvodio
Tridesetak i više godina.
Junačka i ljudska veličina
Obilježi svoje postojanje,
I plemensko opravda nadanje.

Grudi su mu znamenja krasila,
I potvdra za hrabrost mu bila.
Kao ratnik, glavar i sudija,
O njemu će pisat' istorija,
Za junaka po viteštvu znana,
Radunović Sava, kapetana.

Iz vrlina predaka svojije
Crpili su slavu istorije,
I te slavne dane od ranije
Prenosili na generacije.

U Parcima ispod Velje gore,
Đe se ljudi sa junaštvom zore,
Boško Živkov Raičković stoji,
Ka' da borbe i megdane broji,
Na vječitoj straži od Nahije,
Čuva slavu njene istorije.

U godine prošle i zemane,
U junačke i viteške dane,
Kad se mačem branila sloboda
Napaćenog našega naroda.

Pa mu ime međ' junake sija,
I danas ga pominje Nahija.
Sa čuvene Banove glavice,
I Žabljaka stare prestonice,
Pominju se njegovi megdani,
U godine davne izbrojani.

S njim je Ivan Živkov Brnoviću,
Pa još Marko Gojkov Vukčeviću,
Ti junaci imena slavnije'
Formacijski bjehu megdandžije.

Koliko je u godini dana,
Dobijenih imahu megdana
I ostale stare megdandžije,
Iz čuvenih vremena prošlijeh.

Kako kuća isprati čovjeka,
Taj glas će ga pratit' dovijeka.
A pjesnika nema velikoga
Što bi hrabrost opjevati moga',
I viteško kazat' nadahnuće,
Što iz svoje poniješe kuće.

Junaci su bogastvo vremena,
Djela njina divna uspomena.
Istorija počiva na njima,
Na junačkim, slavnim primjerima.

Ostavština svakoga junaka
U sjećanju živi potomaka,
A velika djela kroz vjekove,
Sjećaju na ove vitezove.

Uskoković Stano slavu ima
Kao prvi među jednakima.
Međ' vojvode uzor časti bješe,
Mnoge borbe slavu doniješe.

Ratova' je protiv turskog cara,
I francuskog slavnog gospodara,
Orlušina među junacima,
Što ih naša otadžbina ima.

Sveti Petar i Njegoš poslije
nazvaše ga vitezom Nahije,
Tvrđim gradom časti i ponosa,
Veličinom junačkog uznosa.

Mudra riječ na skupu glavara
Kad se naša istorija stvara,
I razgovor prije bitke svake,
Kad dogovor bješe međ' prvake.

Slavno doba, slavne ljude ima,
Što živješe u tim zemanima.
Vremena su rađala heroje,
Što se smrti junačke ne boje.

Ti junaci zaloga su bili,
U narodu pečat ostavili.
Njihovo je ime uspomena
Na te dane i na ta vremena.

Čast ne smije junak izgubiti,
Što vrijedi neće da blijedi.
Čojstvo nikad junaštvo ne bruka.
Vitezovi, kad je bila muka
Ne htjedoše, radi svoje glave
Da ostanu bez časti i slave.

Najbrojnije brastvo iz Nahije
Imalo je junaka slavnije',
Što su kuće Vukčevića ime
Pronijeli kroz davne godine,
Kao barjak kroz vjekove prošle,
Dok su zore slobodarske došle.

Kraj je kruna svakoga junaka,
I zato su ponos potomaka.
Pop Nikola Vukčević je slavu
Zaslужio u borbu krvavu,
Al' i čojstvom i primjerom davnim,
Junacima poput njega znanim.

Kad u Zeti Turke napadoše,
I u kulu kad ih zatvoriše,
Naniješe oko kuće slamu,
Da njihovu prekinu odbranu.
Nek' ih plamen izagna iz kule,
Ali bjehu i deca i bule
Zatvoreni u kuću s' Turcima,
Plač odjeknu zetskim vrbacima.

Tad' Nikola kaza junacima:
„Neće deca goreti sa njima!
Kad ne može drugačije biti,
Borba će se puškama voditi!“

U puščanoj vatri toga dana,
Smrt je našla dvojicu Lješnjana.
Svoj sudnji dan srete pop Nikola,
Ali ime ovoga sokola
I dan danas i živi i traje,
Da nadahne nove naraštaje.

Onaj ko je slavu doživio,
On je vječni život zaslužio.
Da vjekuje, da živi i traje
Kao primjer za sve naraštaje.
Putokaz je za put besmrtnosti,
Koji vodi k' naselju vječnosti.

Kad jedan od najvećih junaka
Što ih rodi crnogorska majka,

U primorju Bogu dušu dade
Kralj naredi: „Neka bez parade
Mrtav Marko put Kuča obrne,
I na Medun bez počasti vrne!“

Je li Simon Ivanov tad' znao
Da je sebi spomenik digao,
Kad kraljevu riječ preporeče.
„Za nas-kaza-nema ništa preče
No da počast odamo junaku,
Vojevodi Miljanovu Marku.

Za zasluge prema Lješnjanjima
Vojevoda na to pravo ima!“
Pa postroji lješansku brigadu,
Zadnju počast Marku da odadu.

Od Careva Laza do Farmaka
Bjehu straža slavnoga junaka,
Pa uz jeku počasnog plotuna
Ispratiše Marka put Meduna.

Pa nek' bude pjesmom opjevano,
Zlo i dobro kroz vrijeme znano:
Što je ropstvo, a što je sloboda,
A što hrabrost jednoga naroda.

Da istina u laži ne živi,
Dobročinstvu čovjek da se divi,

Da surovost mnoge mane ima,
Milosrđe samo zaslužnima.

Obilježje svaki junak ima
Na surovim ovim prostorima.
Ostali su luča, kroz zemane,
Naše dične istorije slavne.
To njihovo, kroz vjekove, djelo
Biće naše nepresušno vrelo.

Tri čuvena popa iz Nahije,
Potpisnici djela istorije,
Testamenta Petra Cetinjskoga,
Za sinovca Rada Tomovoga.
Pop Kažija i s' njim pop Čelebić,
Pop Spasoje Novakov Vukčević.

Od kada se o prošlosti piše,
Od nastanka zemlje, pa naviše,
Nema lanca da veže slobodu
Ni jednome na svijet narodu,
Koji volje i hrabrosti ima
Da u borbu uđe s dušmanima.

Tri Goluba, tri slavna junaka
Iz prošlosti lješanskih predaka,
Od Kažića i od Vukčevića,
I poznatog brastva Četkovića.
Kad su u boj krvavi odili,
Jedan drugom tad su govorili:

„Ljepše nam je umrijet’ stojeći,
N’o pred njima živjeti klečeći!“

Veličine s mahom bez uzmaka,
Tri heroja tri viteza jaka,
Živjeli su u istom vremenu
Na tvrdome lješanskom kamenu,
Junaštvo im u predanju osta,
Priče za njih nikad ne bī dosta.

Godine su prošlost sazidale,
Istorijske potvrde ostale,
Predanja ih pričom veličala,
A legenda mitove stvarala,
O nadljudskoj snazi div junaka,
Iz prošlosti našijeh predaka,
O njihovoj ljudskoj veličini,
I ljubavi prema domovini.

Pa viteštvu što krasi junake,
O Božiću, slavi uz badnjake,
I o sjaju bistrih džeferdara,
Kad s’ oružjem junak razgovara.

Mačevima što su sjekli kosti
U bitkama slavnim iz prošlosti.
O ljubavi što nema granice,
I o slozi srećne porodice.

Pa o majci, svetoj veličini,
I Gospodu, nebeskoj svetinji.

A junaci iz vjekova prije
Sijaju kroz prošlost istorije.
Tu je mjesto Stana Ćetkovića,
I viteza Draga Pejovića.

Mjesto im je međ' junake ove,
Iz zemana slavne vitezove.
Svakako, u prvim redovima
Koračaju zajedno sa njima.

Zaslužuju ova dva junaka,
I svaki od njihovih potomaka
Pjesmu jednu o sebi da ima,
Za junaštva na ovim kršima.

Kad bi neki pjesnik daroviti
Djela njina htio da okiti,
Ne bi bilo grana od lovora,
Da ubere sa ovih prostora,
Nit' bi bilo riječi i rime
Da viteško ukrasi im ime.

Sva znamenja, svi biseri slave,
Ne bi ove ukrasili glave,
Nit' podigli nebu u visine
Njina djela i njine vrline.

Kroz priču o ovim vremenima
Pričam priču o svim junacima.
Iako im ne pomenuh ime,
Imamo se ponosti čime.
Djela njina i žive i traju
U viteškom našem zavičaju.

Koliko je neznanih junaka
Bilo u rat protivu Turaka,
Koje nije slovo istorije
Pomenulo iz vjekova prije.
Što nijesu pali radi slave,
Već rad' časti i svoje države.

Ovi hrabri plemenski junaci
Uzdižu se k' nebu ka' barjaci,
Sa stotine drugih sokolova,
Što ih pjesma ne pomenu ova.

Al' ne žive u vremenskoj tami,
Ostali su u narodu znani,
I sa svojim ljudskim postupcima
Služe kao primjer potomcima.

Čojstvo im je i junaštvo bilo
Kao desno i lijevo krilo,
Što ne mogu jedno bez drugoga
Uzdić' se put svoda nebeskoga.

Djelima su pisali stranice,
Proslavljenē našē povjesnicē,
I primjeri vječiti ostali,
Kako se čuvaju ideali.

Ovi što su pjesmom opjevani,
I ostalī, znani i neznani,
Što ih pjesma pomenula nije,
Svi su časni primjer istorije.

Njihovo je najviše znamenje
Sloboda za novo pokoljenje.
Ostali su slavni u narodu,
Kroz vjekovnu borbu za slobodu.

Đe se beskraj s nebesima spaja,
Tamo duša traži vrata raja,
Da u njemu svoj smiraj potraži,
I zemaljske nepravde ublaži.
Tamo neka počivaju kosti
Vitezova lješanske prošlosti.

Djelima se njinim piše slava,
A vijencem slavē kiti glava.
Oni kite prošlost i vjekove,
Istorija čuva vitezove,
Čuva slavu doba od ranije,
Na junake Lješanske nahije.

LJEŠANSKI SPOMENICI

Crna Goro, raju slobodara,
Tebe krasi istorija stara!
Sve od Duklje, prastare države,
Pa do novih vremena i slave,
Što si časno kroz zemane plela,
Put slobode kad si započela.

Slavna prošlost uze misli moje,
Doba staro da mi priča svoje,
Kad je bilo lako umrijeti,
Ali teško opstat' i živjeti.

Pa otvorih vrata istorije
Zavičajne, Lješanske nahije.
Nađoh kroz to istorijsko vrenje
Stalnu borbu i teško življenje,
Jer su ratne oluje harale,
Kad su turske horde napadale.

Ostala je priča i sjećanje
Na te teške, ali slavne dane,
I junake, često bez imena,
Djela njina za pjesmu stvorena.
Ta su djela viteška znamenja,
Što će nova hranit' pokoljenja.

Iako su moćne carevine
Slale na nas silne vojske njine,
Nepokorni narod da pokore,
U brdima naše Crne Gore,
Gubili su svoj ponos i slavu
Kad bi malu napali državu.

Vjekovima, lješanskim brdima
Vođene su borbe sa Turcima,
Pa ću pjesmu posvetiti moju
Za slobodu krvavome boju,
Koji nikad prestajao nije,
Od postanka Lješanske nahije.

I njenijem hrabrim junacima,
Slavi njinoj i spomenicima,
Što su svojim podigli djelima
U krvavim prošlim vremenima.

Iz borbi se rodila sloboda
Napaćenog, viteškog naroda.
Potomstvu su ostavili svome,
Da se djelu dive njihovome.

Sad pjevamo pjesme junacima
Što ne daše prići čardacima,
Jer te kule i dan danas stoje
I vjekove kazuju nam svoje.
Slavne dane u tim bojevima,
Što na ponos služe Lješnjanima.

Spomenici naše su Nahije
Vr'jedan pomen slavne istorije!
Jer Soko grad, nadomak Štitara
Lješanska je istorija stara.

Tu je Ivan Crnojević htio
Da uradi što je zamislio:
Grad prestoni da tamo osnuje,
I ka' vladar u njemu stoluje.

Al' Cetinje prestonica posta,
I do dana današnjega osta,
Svoju slavu, čast i ponos ima,
Grad spomenik svim spomenicima.

Ta znamenja svjedoci vremena,
Na vjekove prošle uspomena,
Ostaviše pečat i sjećanje
Na minule iz prošlosti dane.

Ka' što bješe jedna kula tvrda,
Gore u vrh lješanskijeh brda,
To je kula Milonjića bana,
U narodnoj pjesmi sačuvana,
A ban osta živjet' kroz vrijeme,
S' njim lješansko ponosi se pleme.

Tvrde kule, šanci istorije,
Mjesta stalne turske pogibije.

U podnožju od Berskoga brda
Niče jedna lješanska utvrda,
U znak časti, ponosa, prkosa,
Turskoj sili ispred samog nosa.

Zida Stano kulu u Berima,
Podgoričkim u inat Turcima.
Kad na carskoj zemlji kulu diže,
Reče: „Nek’ sam Podgorici bliže!
Pa ko snage i junaštva ima
Nek udari Stanu u Berima!“

Velja Gora sa zapadne strane,
Nek’ u knjige istorije stane.
Jer, kad sunce put zapada krene,
Duh Vuksanov u grob se pokrene,
Da iznova vidi svoj vrh nade,
Kao nekad, iz Skadra, što znade.

Pa u spomen nadi svog spasenja,
A na znanje novih pokoljenja,
Sa dželata skide rusu glavu,
Diže crkvu, pa ode u slavu.
I dan danas Velju Goru kiti
Crkva stara, spomen znameniti.

Dvije kule, u podnožju gore
O junačkim vremenima zbore:
Raičeva i s’ njom Đurišina,
U predanju sa oca na sina.

Spomenici ovi kad nastaju,
Junaštva ih velika rađaju,
Da u slavu optoče vrijeme,
Ime svoje, ponos i poštenje.

Tvrđi Stavor ima priču svoju
O krvavom sa Turcima boju,
I zloglasnom Ćuprilić veziru.
Strašne slike i sad se priziru!

Tu je slavna Radunova kula,
Potomstvu je priča ostanula
O hrabrosti, vjernosti i slavi,
Pa ih Njegoš u vječnost ostavi,
Nek' Ljubica s Radunom vjekuje,
Jer njen primjer tako zaslužuje.

Kad izgore kula Radunova,
Osta tako nekol'ko vjekova.
Al' izraste u vrijeme novo
Iz pepela, u to Progonovo.
Nova kula starom slavom sija,
Da se sa njom ponosi Nahija.

Po brdima Lješanske nahije
Gostili smo turske haračlije
Oštrom sabljom i vrelim olovom,
Nadahnuti vjerom Isusovom.
Za odbranu crkve pravoslavne,
Kroz vjekove s mukom očuvane.

Jer su tada skadarski veziri
Malu Crnu Goru pohodili,
Ma su skupu cijenu plaćali,
I grdni se s pohoda vraćali.

U brdima Lješanske nahije
Grob je slavnog Mahmut Bušatlije,
Kad su ispod tvrdog Busovnika,
Sreli vojsku turskog buntovnika.

Slobodari iz viteških gora
Posjekoše staroga zlotvora.
Džaba junak, džaba vezir bješe,
Na Krusima glavu mu uzeše.

U sred brda gomila kamena,
Osvajaču svakom opomena:
Ko sa silom ovamo obrne
Poražen se svojoj kući vrne!

Zelenika svoju kulu ima
Ka' oznaku prošlim zemanim.
U doba je Njegoša zidana,
Da nam priča za vremena slavna.

Spomenika mnogo takvih ima
Razasutih po ovim brdima;
Ali jedan od njih zaslužuje
Da nad svima ostalim stoluje.

Taj spomenik nad spomenicima
I dan danas teče Farmacima.
On vjekovnu oslikava dramu
O krvavoj borbi i megdanu,
Svakodnevno, kroz mnoga stoljeća,
Tu je nade gorjela svijeća.

O, Sitnice, vjekovna grobnice!
Pamtiš mnoge borbe i klanice!
Tvrđ bedeme crnogorskih gora,
Dosta li je ostalo zlotvora
Na obali od rijeke slavne,
Kroz vjekove u krv okupane!

Car je turski za Sitnicu znao,
I groznicu od nje dobijao.
Tu je branik od junaka bio,
Tu se smrti niko nije krio.

Od nastanka ovoga svijeta,
Tuda slavna protiče rijeka,
Neka kleta sudbina je vodi
Da krvava put Morače hodi.
Nek joj sestra izbistri talase,
To je bilo vjekovima, zna se!

Ne pomenuh mnoge spomenike
Od Nahije pa do Amerike.
Svud su naši junaci hodili,
Crnogorsko ime proslavili.

Protiv turskog cara ratovali,
I francusku silu presretali,
Austrijsku vojsku, bez uzmak
Na kraj, protiv njemačkoga Rajha!

Nek' zaborav nikad ne pokrije
Istoriju najmanje Nahije,
Časne ljude, velike junake,
Što lješanske porodiše majke,
Vitezovā, kroz vrijeme slavnih,
Iz predanja i vremena davnih.

A vile su u tim zemanima
Liječile rane junacima,
I vijence od lovora plele,
Vitezove da zakite smjele,
Što pisaše istorije strane
Sa krvavim mačem, kroz zemane,
Od slobode vrata da otvore,
Naraštaji da ih ne prekore.

Pa u ime toga slavnog cilja
Što im bješe zvijezda vodilja,
Kroz pakao rata, vjekovima,
Dan slobode svanu Lješnjanima.
A sa njima i svoj Crnoj Gori,
Da uz gusle o tome se zbori.

Nikad niko slomit' nije moga'
Narod koji vjeruje u Boga,

U oružje i junaštvo svoje,
Duh slobodni i viteštvo, koje
Krasilo je svakog Lješnjana,
U vjekovnoj borbi s dušmanima.

Kad se točak istorije smiri,
Kad se borba stiša i umiri,
Trideset pet godina kad prođe,
Otkad nam mir na Balkanu dođe,
Tad država, skupa s Lješnjanima,
Diže spomen lješanskim borcima.

Da ih spoji, da ih ujedini,
Ka' što svako u svijetu čini,
Za zasluge, za vremena stara,
Kad su stekli zvanje slobodara.

Taj spomenik palim herojima
Što ginuše u svim ratovima,
Barutana lješanska što ima,
U spomen je na junaštva njina.

Sva su mjesta Lješanske Nahije
Spomenici naše istorije.
Svako selo, brdo i dolina
Svoju priču kroz vrijeme ima.

O viteškim primjerima slavnim,
Junacima znanim i neznanim,

Što su ime svoje domovine
U nebeske podigli visine.

Godine su stoljeća zidale,
Kroz vjekove legende ostale,
I predanja koja i sad žive,
Da se novi naraštaji dive
Istorijom zavičaja svoga,
Kroz zemane slavom bogatoga.
Pa nek sija baklja tradicije
Iz prošlosti Lješanske Nahije!

OSTRVO SLOBODE

Zapjevaću pjesmu Crnoj Gori,
Slobodarskoj i junačkoj zori.
Njenoj slavi, njenim junacima,
Što je svetim kitiše znacima,
Od početka, od njenog nastanka,
Kroz vjekove, vazda, bez prestanka.

Ponosita goro sokolova,
Lučo sjajna iz prošlih vjekova,
Kolijevko junačkih sinova,
Tih čuvara svetih ideala,
Nek' ti pjesma uz strune gusala
Čuva spomen na davna vremena,
Rad' viteške slave i imena!
Goro Crna, junačko imanje,
Majko naša, naše radovanje!

Sultan Mehmed kad Bosnu pokori,
A Hercega u Novi zatvori
Da se nada mletačkoj pomoći,
Koja nikad do njeg' neće doći.

Cio Balkan Turci porobiše
I slobodi vrata zatvoriše.
Ali osta iskra u kamenu
Da prkosi turskome vremenu,

Da se nikad sa ropstvom ne miri,
N'o da barjak slobodarski širi,
I da vjeru pravoslavnu štiti
Pred lovcénski oltar znameniti.

Pa tu luču što u tami s'jaše,
Crnom Gorom kroz vremena zvaše.
Te je slavna istorija njena
Bila uzor balkanskih plemena:
Kako da se odupru nemani,
Onda kad se otadžbina brani.

I sva turska sila što bijaše,
Slobodu ti uzet ne mogaše,
Jer na maču ta teška bremena
Crnogorska nosiše plemena,
U čast slave viteških vremena.

Pred narodom, kroz bitke velike,
Crnogorske bijahu vladike.
Sveštenici mudri i čestiti,
Što će svoju zemlju proslaviti.

I vladari što na čelo staše
Te ponosne Crne Gore naše:
Od Ivana, što bi Zeti glava,
Do Nikole, crnogorskog kralja.

Slavna prošlost s bojevima prođe,
A vladari, znamenite vođe,

Nekad perom, a nekada mačem
Megdaniše s ljutim osvajačem.
Proslaviše državu i ime,
Pravo reći: imali su s' kime!

Od Carevog Laza kamenoga,
I velikog poraza turskoga,
Martinića, Krusa i Grahovca,
Vučjeg Dola što je Crnogorca
Proslavio da mu ime traje,
Svaki kamen po junaka daje.

Pa će naše gore kroz vjekove
Pjevat' pjesme za svoje heroje.
Za besmrtna djela vitezova,
Iz junačkog jata sokolova,
A potomci pretke će slušati,
I s' koljena na koljeno slati.

Od vremena Nikca od Rovina,
I hajduka Baja Pivljanina,
Te ostalih starih junačina
Što su na nož čekali Turčina,
Do krvavih mojkovačkih dana,
Kad donese slavu sa megdana
Crnogorska vojska odabrana.

A mi ćemo, zarad tih vremena,
i krvavih gora i stijena,

Pomenuti besmrtni junake,
Gromovnike otadžbine majke.

Sve prvake svojijeh plemena,
Iz viteških dana i vremena.
Jer je Crna Gora kroz vjekove
Iznjedrila mnoge vitezove,
Koji svoju zemlju zadužiše,
I za spomen ime ostaviše.

Je li perom opjevat' moguće
Dičnu slavu Petrovića kuće,
Što su snagom svog' pera i mača
Prkosili sili osvajača?

Pa je tako s' lovcenskog' prestola
Crnogorski gospodar Nikola,
Ognjem svoga plamenoga mača,
Omeđio Crnoj Gori vrata.

A granice zemlji proširio,
I vitešku slavu nastavio,
Slavno ime posta kroz ratove,
Kad im ote zemlju i gradove.

N'o je knjaže silno griješio,
Uzdanice što je progonio:
Slavnog Peka i serdara Jola,
Te vojvodu Marka Miljanova,

Perjanice onoga zemana
Bez poroka i ljudskih mana.

Da l' su vile s' lovcenskih visina
Opjevale sva junaštva njina,
Što su Crnom Gorom počinili,
I vječitu slavu zaslužili?

Pamte gusle Šuja Karadžića,
I vojvodu Mirka Aleksića,
Ban Cerović ne osta' za njima
Kad skidoše glavu sa Smaila,
Mrtvom glavom strašnoga Čengića
Osvetiše devet Petrovića.

Uzeše mu oružje i hata
I banuše na cetinjska vrata,
Da daruju svoga gospodara
Rusom glavom lipničkog vladara.

Vuk Trebješki, od viteškog roda,
Miljan Vukov, veliki vojvoda.
Sablja britka od Banjana ko je?
Četko Pejov Eraković to je!

I sa njime crnogorski soko,
Četobaša Miljaniću Đoko.
A ponos je banjškoga plemena
Baćovića kuća proslavljena.

Međ' junake, među ljute guje,
Mjesto Đoka Popovića tu je,
Čija slava ne tamni, n'o sija,
Sa njima je vojvoda Ilija,
Ponajmlađi od vojvodskih glava,
A u prve će se stiče slava.

A među njih Đukan Burić svrati
Kada svate iz Bara povrati,
Čuvenoga Ljubovića bega,
I preote darove od njega,
Te svatove ostavi bez glava
Da se svadba upamti krvava.

Je l' to munje vatru potpaljuju,
A gromovi ljuti čelik kuju?
Ne, n'o pada kiša od olova,
Dugom leti jato sokolova:

To Kankaraš Duka sa Golije
S hajducima čeka Osmanlije,
Da hajdučkim dariva ih darom,
Tankom puškom i sabljom krvavom.

Mladi vitez Mina Radoviću,
Što ne dade Hasanu Mekiću
Da pokupi harače i danke.
To je ono momče iz Morače
Rad' kog' majka Hasan bega plače,

Što sa svojih sedamnaest ljeta
Velikoga zulumčara sreta,
Te mu glavu na kolac natače,
Tako plati moračke harače.

Pamtiće se da je s' Vučjeg Dola
Osman pašu primio Nikola
Naopako, svezanijeh ruka,
Dovede ga Filipović Luka.

Pa tri zmaja Jovovića biše,
Markovinu selo proslaviše,
I veliki Novak Ramov s njima
Što se muški oduži Turcima,
Posjekoše brdo turskih glava,
Još im sija junaštvo i slava.

Pomenimo dva siva sokola:
Sa Grahova Anta i Jakova,
I vuk gorski s' tih surih planina
Kovačević Stojan, junačina.

Slavno ime, slavnoga vremena,
Perjanica junačkoga htjenja.
Od Ceklina, Kenjo Jankoviću,
Onda soko Jefto Nikoliću.

Tu je Bačo Mićunović s' njima,
Pa Pivljanin Bajo s hajducima,

Te čuveni Sočica vojvoda,
Slavno ime ponosnog naroda.

Biti junak, nije bilo lako,
Kao što je Radunović Marko,
Iz pitome Lješanske nahije,
Slavno ime naše istorije.

Vojskovođa Blažo Boškoviću.
I sa Čeva Petre Vukotiću,
Pa veliki vitez Crne Gore
Krsto Zrnov, za kog' ljudi zbore
Da junaka takvog' bilo nije
Za vrijeme slavne istorije
Gore Crne, ponosne nacije!

No je l' iko od tih junačina
Bio ravan Nikcu od Rovina?
Što je vrhom krvava handžara
Knjigu Hamzi kapetanu šara',
Da mu harač šalje u Rovine,
Ili da s' njim na megdan pogine.

To je samo dio od junaka
Što ih rodi crnogorska majka.
A sa njima sve junačka svita,
I imena slavna, znamenita.

Da se ne zna ko j' od koga bolji,
To je, valjda, po nebeskoj volji,

Da heroji istoriju pišu,
Ti tragovi nikad se ne brišu,
Jer i danas na braniku stoje
Gromobrani otadžbine svoje.

A nijedna zemlja, od predanja
Ne imade takvoga imanja,
Odakle se junaci rađaše,
Pravoslavljju to nada bijaše:
Da će opstat' u teškom vremenu
Na ponosnom i tvrdom kamenu.

Zato osta nama u genima
Da pjevamo o tim junacima,
Što u svome junačkome zboru
Slavnom Crnu učiniše Goru.

Ta će pjesma teći kroz vjekove,
I slaviti hrabre vitezove,
Što na Olimp vrline staviše,
I primjere čojstva ostaviše.

Sad se jave uz prasak gromova
Iz visokih nebeskih domova,
Gledajući staništa orlova,
De vjekuje gorda Crna Gora,
Slaveć' svoje besmrtnne junake,
Uz gusala zvuke i badnjake!

SLOBODARI VITEŠKOG VREMENA

Crna Goro, ponosna i slavna,
Nastanula u vremena davna,
Od vajkada slobodarski raj,
I viteških ljudi zavičaju!
Tvoja prošlost i vremena stara
Kitilo je ime slobodara!

Tvrdo zdanje od ljuta kamena,
Od ponosa, ognja i plamena,
I junaštva čim se kite ljudi,
Tvoja zora slobodu probudi
U ostalom balkanskom narodu,
Da povedu borbu za slobodu!

Pet vjekova ti si baklja bila,
I slobodu na sablji nosila,
Nad njom barjak pravoslavne vjere
I krst časni u dveri kamene!

Tvoja borba putokaz je bila,
S' koljena ga koljenu nosila,
Pa je ova zemlja, ka' iz snova,
Napajala pokoljenja nova!

Đe se čojstvom kitiše junaci,
A na oganj krstiše badnjaci,

A ljubav ih ka' svetinja spaja
Sa slobodom svoga zavičaja.

Živjeli su za čast i za slavu,
U to ime davali su glavu,
Državom se svojom ponosili,
I ime joj u srcu nosili.

A junaštvo da bi pokazali
Sabljama su megdan dobijali.
Đe je hrabrost trebala velika,
Imali su srce od čelika.

Sloboda im bijaše svetinja,
Luča sjajna sijaše s' Cetinja,
Proslavljenog crnogorskog grada,
Odakle je Sveti Petar vlada',
Što je s mačem u borbu odio,
A o vratu Sveti Krst nosio.

A svoj narod kad je predvodio
Ovako je Sveti govorio:
„Nije grijeh sjeći osvajača!
Sloboda je od svih vjera jača!
Bez slobode vjera ne postoji,
U boj za mnom, Crnogorci moji!
Za odbranu vjere pravoslavne,
A u ime istorije slavne
Da nam sviću slobodarske zore
Za koje se potlačeni bore!“

Od čuvenog Carevoga Laza,
Ljutog boja i turskog poraza,
Martinića, Krusa krvavije',
Crnogorskih poprišta strašnije',
Pa do Vučjeg Dola i Grahovca,
I čuvene bitke kod Mojkovca,
Ispisaše istorijske strane
Crnogorske čete odabrane.

Bjehu primjer borbe za slobodu
Svakom drugom u svijet narodu.
A Lovćen je, oltar crnogorski,
Nadahnuće za Vijenac Gorski
Bio tada Radu Tomovome,
Tom njegovom djelu velikome.

Slobodu su ka' vid u zenici,
U svom srcu s mačem u desnici
Očuvali sokolovi ovi,
Proslavljeni istinski heroji,
Što viteške nosili su znake,
Zasjenili spartanske junake

Časnije je bilo poginuti,
Nego u kraj ognjišta stariti,
Pa su mnogi u pozne godine
Išli da se na megdan pogine,

I od svoje starosti odbrane,
Da ih kao junake sahrane.

To ne bjehu ljudi, no zmajevi
Koje drugi nemahu krajevi,
Pa je lako kraj ovih prvaka
Kralj Nikola bio car junaka.

Slava ovim dičnim junacima,
A sjećanje nama potomcima!
Njima ćemo uz gusle pjevati,
Istorija ime im čuvati.

Kad pomenem ime Crne Gore
Osjećanja moja progovore,
Ime tvoje kao nadahnuće,
Vaskrsenje i naše pregnuće!

Ti si svoje gorostase dala
Da bi sveta sloboda ostala,
Pa se ova zemlja od kamena
Sa ponosom sjeća tih vremena.

Sad ga čuva pjesmom i guslama,
Jer je naša istorija slavna
Kroz vjekove pjesmom ispisana,
A gusle su čuvar istorije
Crnogorske ponosne nacije.

Tvoja slava, naš ponos i dika,
Zemljo slavnih ljudi i ratnika,
Vitezova s prestola kamena,
Što postaše veći od vremena.

Životima slobodu braniše
I ime ti vječnim učiniše.

Sad ga novo pokoljenje čuva,
Da ga slavi i da ga sačuva.
A ova je kamenita gora
Osvajaču vazda bila mora,
Jer se grdan vraća' sa megdana,
Tako osta do današnjih dana.

DRAŠKO POPOVIĆ I GRIŠAC OSMAN-AGA

Sastala se u vremena davna,
Dva junaka što im ne bī ravna.
Na sred Spuža, u Bjelopavliće,
Pa viteške raspredaju priče.

Postali su Bogom pobratimi,
Al' su vjere različite bili.
Po junaštvu, kaže priča stara,
Obadva su mogla bit' kraj cara.

Pa uz vino, to piće junaka,
Teče priča o slavi predaka,
Kako su im preci boja bili,
Đe su slavu vitešku dobili.

Jedno Draško Popoviću bješe,
Junaštva mu slavu doniješe,
I titulu čevskog vojevode,
Takvi ljudi rijetko se rode.
Dobi mjesto kakvo zaslužuje
Da u „Gorski vijenac“ vjekuje.

S njim pobratim Griščević Osmane,
Tom' junaku niko ne zna mane.
Po hrabrosti i junačkoj slavi
Svoje ime u borbe proslavi.

Zapili se, vino snagu daje,
Ma sa vinom i razum nestaje.
A junaci o junaštvu zbore,
Pa kad vode takve razgovore
Krv uzavri u junačke grudi,
U to doba takvi bjehu ljudi.

Teče vino, hvale se junaci,
Dokle Draško reče: „Blago majci!“
Jer na vrata banu toga trena
Mlada cura, od skoro vjerena
Za piperskog' popa Piletića,
Rođaka je Draška Popovića.

Lak joj korak, ka' gazela krače,
Osmanu se i Drašku primače.
Pa im onda smjerno nazva Boga,
Nasmijanog' lica rumenoga.

Gleda aga kao priviđenje
To lijepo zemaljsko stvorenje.
Al' ne shvati, kad ugleda curu,
Da je sreo svoju smrtnu uru.

Zorno gazi lijepa brđanka,
Vesela joj na dvorove majka.
Talasaju grudi u đevojke
I podižu sa prsi uvojke.

Crne kose, ka' noć bez mjeseca,
Biser zuba, divnih crta lica.
Vrane oči ispod obrvica,
Što ka' krila šire krake svoje,
I krase joj divno lice, što je
Očaralo u brdima momke,
Mimo bilo koje Crnogorke.

Pravo čudo - ovakva devojka
Po ljepoti da je našla momka!
A kad uđe i obasja kulu,
Zaboravi Osman svoju bulu
Na dvorove skoro dovedenu,
Ka' da nije ni imao ženu.

Gleda curu, ne trepće očima,
Pa upita svoga pobratima:
„Draško, brate, oba ti svijeta,
Ima l' ljepšeg u brda cvijeta,
N'o rođaka ova tvoja što je
Zasjenila danas oči moje?

Učini mi merak pobratime,
Nek' me služi umjesto Fatime,
Dokle zora obasja ravnicu,
Tvrda brda i Spušku glavicu.

Daj mi, Draško, lijepu Čevljanku,
Rođenu bih za nju dao majku.

Daću tebe ledenice dvije,
Mog' su baba bile obadvije,
Što su zlatnom žicom izvezene,
A u boju ljutom dobijene,
I mojega bistra džeferdara,
Neću žalit', mojega mi cara!“

Draško tešku srdžbu zadržava,
Osman-agi tiho odgovara:
„Zar se tako s pobratimom zbori!?“
Ispod glasa ljuto progovori:

„Znaš li, more, brat si mi po Bogu,
Ma ti želju ispunit' ne mogu!
Ne mogu ti dati nemoguće,
Pa da neću dočekat' svanuće.

Nije mene Crnogorka stara
Na junački odžak podizala
Da ja brukam Čevo i Čevljane!
Znadi dobro, Grišević Osmane,
Kad bi' sada na ovo pristao,
Ja bih svoje ime obrukao.

Ne bi' ima' puta među ljude,
Smrt je bolja, kad sramotu nude!“
Ali vino iz Osmana zbori,
Opet Drašku Turčin progovori:
„Čuješ, more, što ti aga zbori,
'Oću noćas da me cura dvori!

Pristanućeš, milom ili silom,
Konačiću noćas s' ovom vilom.

Riječ moja mora zadnja biti,
Ili ću ti glavu odrubiti!“
Popović mu tihim glasom kaza:
„Taka' si se mojega obraza!
Ali kad si tako naumio,
Bi l' ti meni želju ispunio?“

Pa mu kaza: „Pobratime mio,
Ti si skoro u Gacko odio,
I doveo vilu od đevojke,
Ljepšu nego naše Crnogorke.
Nema bule kao ona što je,
Sad je dvore ukrasila tvoje.

Dovedi je noćas, pobratime,
Ja joj neću mijenjati ime,
Nego ću joj ograditi sina
Da ga nema turska carevina.
Tu noć jednu neka bude moja,
Prelijepa ta nevjesta tvoja.

A kad zora pušti zrake svoje,
Vratiću je na dvorove tvoje.
Ti po Drašku dadi sinu ime,
Pa ćeš imat' ponosit' se čime.
Biće junak, da mu ravna nije,
Sve od Spuža pa do Antalije!“

Skoči Turčin, u bijesu kaza:
„Daćeš glavu, moga mi obraza!“
Pa ka' zmija trže puške dvije,
I s' pasa ih pali obadvije.

Ma zna Draško: Turčin se ne šali,
Pa na njega trpezu obali.
A uvi se, zmija tako ne bi,
Al' mu jedna desnu ruku prebi.

Viđe Osman da mu spasa nije,
Pa on bači puške obadvije,
Što ih tada na Draška istuli,
Zbunjen, vrata potraži na kuli.

Popoviću desna ruka pade,
Al' lijevom, ka' munja dopade,
Pa sa njome malu pušku pali
I Turčina na vrata obali.

„Stani - reče - pobratime mio,
Nijesi me tako naučio!
Sramota je bježat' sa megdana,
Smrt svakako dođe jednog dana.
Onog' trenu kad si se rodio
Alah ti je i smrt odredio.

Žao mi je što se kao vuci
Ne sretosmo sa sabljom u ruci.

Da vidimo ko je nožem bolji,
Al' ovo bi po nebeskoj volji.
Drukčije ti nije moglo biti,
Sada ću ti glavu odrubiti!“

Planu sablja, ne izda ga snaga,
Skotrlja se glava preko praga.
Sve to gleda lijepa Čevljanka,
Pa dopade do svoga rođaka.
Zlatnim pasom Drašku ruku veže,
Pa sa njime niz kulu pobježe.

„Žao mi je moj rođače - kaza -
Što zbog moje časti i obraza
Danas ubi svoga pobratima,
A glavu ćeš darivat' Turcima.
Nije meni do moga života,
Samo da me ne stigne sramota,
Ako Turci živu me uhvate,
Što da radim, kaži meni brate?“

A Draško joj odgovarat' ode:
„Da idemo preko Zete vode,
Uhvatit' nas žive neće Turci,
Nego dođi, budi mi pri ruci!“

N'o rijeka Zeta ustanula,
Sokola bi pticu prepanula,
Brežine je svoje potopila,
A obale svoje izgubila.

Cura viče: „Draško, evo Turci!“
Silan junak na velikoj mucu:
Dva ga bega na konjima prate,
I za glavu 'oće da ga skrate.
Ruka desna visi niz tijelo,
I krvavo na njeg' odijelo.

Al' ga snaga ne napušta muška,
Puna mu je o ramenu puška.
Volje ima, junaštva ne fali,
Ranjen vitez stoji na obali.

Dok ugleda kraj rijeke stado,
A kod stada jedno momče mlado.
Viknu Draško: „Kod ovaca ko je?
Bi li ime sačuvao moje
I unio moju rusu glavu,
Rad' junaštva i za svoju slavu?“

„Ja sam Savo - čobanin mu reče -
Zeta voda danas brzo teče,
Al' ću pomoć' u nevolji tebi,
Pa svoj život da vidio ne bi'!“
I prenese Draška i devojkicu.
U tom Turci ugledaše trojku
S druge strane od rijeke Zete,
Pa krenuše Osmana da svete.

U rijeku konje učeraše,
Ali Savo pušku dovaćаше,

Puče pusta, s konja Turčin pade,
Kako pade, on tu i ostade.

Drugi aga rijekom zaplovi,
Al' džeferdar Draškov progovori.
Pade aga, voda ga prihvati,
Da se nikad u Spuž ne povrati.

Oni dobre konje posjedoše
I ravnome Čevu utekoše,
Da se priča do današnjih dana,
I duhovna da nam bude hrana,
Kako čojstvo i junaštvo kiti
Ovaj ljuti kamen znameniti.

NOŽ U LEĐA

Krenu smrtna ura jednog' dana,
I junaka srete odabrana,
Kraj zidina od Kotora grada,
Tad' Danilo Petrović nastrada.

Što naćera Todora Kadića
Da ubije knjaza Petrovića?
I dan danas kruže razne priče,
Ali jedna na drugu ne liče.
Istinu će istorija reći,
Njoj se nikad ne može uteći.

Posle smrti Stankova Danila
Na muke je Crna Gora bila.
Nemaština nerodnih godina,
A okolo turska carevina
Sa svih strana na nju šalje vojsku,
Da pokori zemlju crnogorsku.

A na skupu crnogorske vođe
Odlučiše: "Neka Mirko dođe,
Da on vlada poslije Danila!",
Al' ponuda ne bi Mirku mila.

Odreče se slavnog' prijestola.
„Od mene će bolji bit' Nikola!“,

Vojevoda slavni tada kaza,
I Nikola dobi mjesto knjaza.

Kad mladi knjaz na prijesto stupi,
On od stare slave ne odstupi,
Nego mladost i junačko htjenje
Zaslužiše slavu i divljenje.
Istorija daje nam na znanje:
Kao vladar steče poštovanje!

Povede me slučaj jednog dana
Tamo će je Obilić-poljana,
Nađoh knjigu, vijek ipo staru
Na čuvenom Balšića pazaru.

Dva vijeka u njoj stara priča:
Bruku kudi, junaštvo veliča.
Čaša žuci o sramoti zbori,
Čaša meda junaštvom je kori.
Jedna drugu od ljudskog nastanka
Ka' noć zoru prate bez prestanka.

U toj knjizi jedna priča stara,
Iz vremena knjaza gospodara,
Dvades' ljeta kad je samo ima',
Piše knjigu Vasojevićima.
A na ruke Miljanu vojvodi,
Što je ima' sreću da se rodi,

Da proslavi i sebe i pleme,
U to teško, besudno vrijeme.
A to ime iz vremena stara,
S' ponosom se i sad izgovara.

Knjaz mu piše: „Miljane, viteže,
Za Crnu te Goru ljubav veže.
Pokupi mi trista plemenika,
Najboljijeh ljudi i ratnika
Koji mogu, umiju i smiju,
Pošalji ih u zemlju Srbiju.

Neka vide braća Srbijanci
Crnogorski kakvi su junaci,
I da Srbe junaštvom pokrenu
U borbu za zemlju pokorenu.

Javite se Mihailu knezu,
Usput nek' je vojska na oprezu,
Sve dok dođe gradu Biogradu.
Ako Turci za ovo saznadu,
Svu će silu na vas pokrenuti,
Zora će vam u zli čas svanuti!“

Miljan Vukov pokupi prvake
Iz Nahije, po viteštvu jake.
Tri hiljade i trista pušaka
Ima vojska Miljanova jaka,
Od toliko biranih vojnika
Lako trista izdvoji ratnika.

Pa odabra glavne vojskovođe
Što će vojsku Srbijom da vode.
Isprati ih Miljan do Police,
Blizu naše i srpske granice.

„Zbogom, - reče svojim junacima -
Bićete na ponos potomcima!“
Krenu suza junaku niz lice
Kad s' od svoje rasta jedinice.

Obrnuše Srbijom junaci,
Iznad njih se vijore barjaci,
Ne kriju se, n'o ponosno gaze.
Reče neko: „Ako nas opaze,
U zli čas će za njih svanut' zora,
Bilo da je livada, il' gora!“

Kad noć prva vojnike sustiže
Vođa reče da se logor diže.
Ode straža okolo logora,
Da ih čuva dok opuči zora.

Al' su Turci ugledali čete,
Pa krenuše da se vojska sreće.
Ma je straža opazila Turke,
Viknu neko: „Biće jutros muke!“
Jer Turaka bješe tri put' više,
Al' se grdni natrag povратиše.

Pade glava Batilović bega,
Dobar junak posiječe njega.
Crnogorci sokak učiniše,
Na stotine ljudi pogubiše,
A odatle, sve do Biograda
Malo ko od naše vojske strada.

Jedno jutro, u sami cik zore,
Banu vojska na kneževe dvore.
Kad iziđe knez sa glavarima,
Gleda vojsku, pa govori njima:

„Ko dovede vojsku iz daleka,
Kad sam se ja Turcima zareka’
Da sa njima neće biti boja?
Zato, čujte, mila braćo moja:
Moraćete oružje predati,
Al’ će brzo vama da se vrati,
Samo da se ne pobune Turci,
Jer ćemo bit’ na velikoj mucil!“

Neko reče: „Vjerovat’ se mora,
Jer nijesmo došli kod zlotvora,
N’o kod naše braće iz Srbije,
Vjerujemo, jer druge nam nije!“
Pa oružje predadoše njima,
Da se mir ne remeti s’ Turcima.
Na vjeru im oružje uzeše,
Al’ im i to tada malo bješe.

U grupama tad ih preseliše,
Po trideset vojnika najviše,
U desetak gradova Srbije
Raseliše vojsku iz Nahije.

Kad svijetlo oružje nestade,
Tada moral među vojskom pade.
Oružje je sigurnost vojnika,
Oružje je ponos za ratnika,
Sa njime se brani čast junaka,
To nam osta od naših predaka.

Dok po srpskim trunu gradovima
Kaza neko među vojnicima:
„Da možemo do oružja doći,
Mogli bismo Crnoj Gori poći!
Al' bih rađe glavu izgubio
Nego se bez oružja vratio!
Bolje, braćo, da svi pogibosmo,
N'o s' oružjem što se rastadosmo!

Rđa tupi naše jatagane
Što su mnoge dobili megdane!
A padaju s' oružja pozlate
U podrume kneževe palate!“

Tad je grupa iz Valjeva bila
Na Miljana knjigu naslovila:
„Spasi ovo što od nas ostade,
Jer smo ođe ostali bez nade!“

A kad knjiga vojevodi stiže,
Istog' trena on se ljut podiže,
Put Cetinja počera dorata,
Dokle stiže Biljardi na vrata.
Knjaz vojvodu začuđeno gleda,
Mrka lica a oštra pogleda.

Kad iznese Miljan svoju muku,
I kad kaza za kneževu bruku,
Knjaz Nikola istog trena skoči,
Od ljutine zasjaše mu oči.

Mihailu knezu knjigu piše:
„Da nijesi ni čas čeka' više,
N'o oružje vrati vojnicima,
Nemoj bruku činjeti sa njima!
Nek' se vrate na ognjišta svoja
Kad ne šćeste učinjeti boja!“

Perjanika tri odoše tada
Put stojnoga grada Biograda.
Mihailo dade naređenje:
Nek' se vojsci povrati znamenje
Sa kojim se svaki junak kiti,
Ali boja da ne smije biti!

Kad oružje o pas objesiše
Niko im se ne smje primać' više,
I ne šćeše čekat' druge grupe,
Da se skupa put kuće upute.

Prekaljeni od boja ratnici
Obrnuše ka svojoj granici,
Bez pozdrava, smrknutoga lica,
Crnogorska ode jedinica.

Ali ljudska pakost nema mjere,
Vazda bješe kod ljudi nevjere,
Izdajnikā bez stida i časti,
Ta sramota mnoge će dopasti.
Istorija sa gađenjem zbori
Kada nekog izdajnikom kori.

Tako neko u mjestu Giljevu
Tad' izdade četū Vasojevu.
A kad Turci dojavu dobiše,
Za boj ljuti oružje spremiše.

Postaviše zasjedu pred njima,
Ali četa izvidnicu ima.
Prvi napad uspješno odbiše,
Al' Turaka ima mnogo više.

Navališe opet, bez uzmakā,
Tu pećina pridesi se naka
Iza leđa Vasojevićima,
I ka' zaklon tad' posluži njima.

Među njima ima ranjenije',
A, na žalost, i poginulije'.

Vojska otpor iz pećine daje,
A puščana vatra ne prestaje.

Jedni druge hrabre i sokole,
Ranjeni se Svetitelju mole
Da ih primi u okrilje svoje,
Junaci se od smrti ne boje.
Zadnje sate svog života krive
Jer će Turci posjeći ih žive.

Tako prođe dan Svetog' Ilije,
Obostrane njine pogibije.
Kad noć tamna potpisa primirje,
Pohitaše da traže, što prije,
Da l' pećina druga vrata ima,
Tu se sreća osmjehnula njima:

Drug se drugu primi na ramena,
I kroz otvor pećinskog šljemena
Spas nađoše pod okriljem noći,
Al' šestina od njih neće doći,
Nit' videti vrata svoje kuće,
Spomen će ih čuvat' ubuduće.

Dva vijeka skoro od tad' ima,
Al' se ime sačuvalo njima.
Knjaz Nikola naređenje izda:
Spomenik se kameni ozida
U bilizini Vlačke crkve slavne,
S' njene sjeverozapadne strane.

Kroz vrijeme slavno nek' ostanu,
Za junačku hrabrost pokazanu.

Šest junaka život izgubiše,
Vječni spomen nek o njima piše!
Da nadahnu naraštaje nove,
Nek' zapamte vitezove ove.

Od Lovćena do krša Komova
Istorija pisala se ova,
Znakom slave i viteške moći,
Bez zla niko nije moga' doći
Da napadne naše gore svete,
I junake pred Bogom zaklete,
Da će branit' ime Crne Gore,
Slobodarske dokle svanu zore.

Jer su svoja viteška imena
Pronosili kroz prošla vremena.
Za njih nema vratā zaborava,
Jer njihova ne umire slava.

Junačke su pisali stranice,
Prolazili često pr'o granice
U Srbiju i Hercegovinu,
Da za slavu i slobodu ginu.

Prkosili osvajačkoj sili,
Nadahnuće epskoj pjesmi bili.

Al' ne mogu stihovi i slova
Da ukrase imena njihova.
Zato i sad žive kroz vremena
Ti junaci Vasovog plemena.

BADNJE VEČE

Badnje večje, slavo Crne Gore,
Noć kojom se Crnogorci zore,
I slave te dok je istorije,
Crne Gore, Krsta i nacije!

Tako pjeva sa Lovćena zmaju
Staru pjesmu o svom zavičaju.
Ječi pjesma s' lovćenske stijene,
Slavi večje i junake njene.

Pa ću i ja, u čast ove noći,
Zapjevati s' Božijom pomoći,
I pomenut' vladiku Danila,
On je bio zvijezda vodilja.

Jer će iz te januarske noći,
U nebese zvijezdā otići,
I bit' baklja s' nebeskog šljemena,
U čast slave, junačkog znamenja.

Slavno večje, crnogorska diko,
Ponosita junačka svjetiljko!
Iz te noći sija kroz vremena
Istorijska veličina njena!

O toj noći i danas se zbori,
S nojm se i sad izdajica kori.

Pa i danas pjevaju guslari,
Đe su naši ratovali stari,
I kako su slobodu plaćali.

Jer iz krvi u bitke prolite,
Slikane su istorijske slike,
I junaci, čije sabilje britke,
Sve te slavne dobijahu bitke.

Svetinje su svakog Crnogorca
Badnje večer i bitka s' Grahovca,
I Vučji Do, đe se proslavismo,
Kad na maču državu dobismo.

Pa će ovi istorijski dani
biti pjesmom uz gusle čuvani,
A iz krvi tih prošlih vremena
Rađala se veličina njena,
Da zadoji pokoljenja nova
Slavom, koju steče Crna Gora.

Jer kroz pjesmu sa Lovćena, zmaja,
Teče pjesma moga zavičaja,
Na krilima junaštva i slave
Crne Gore, ponosne države.

POSVETA GRAHOVU

Na granici slavne Crne Gore,
I čuvene zemlje Hercegovе,
Naseliše jedno mjesto ravno,
Vitezovi u vrijeme davno.

Grahovo mu ime nadedoše,
Kad na plodne doline dođoše,
A brda će iznad te ravnice
Postat' ljudskog roda kosturnice.

Ponosi se slavna Crna Gora
Kad se ime pomene Grahova.
Iz viteške kolijevke tvoje
Rađala si ljude i heroje,
Lozo jaka kroz prošla vremena,
Junačka si imala koljena.

Tu je mramor devet Petrovića
Što padoše od ruke Čengića.
Ima od tad' skoro dva vijeka,
Al' te rane bole dovijeka.
Kuk Čelinski i sad groblje krije,
Koje nikad pronađeno nije.

Osvajači ne imahu mira
Da se Crna Gora okupira.

Tako silnu vojsku Derviš-paše
Crnogorci ognjem dočekaše,
Pa sabljama juriš učiniše,
I potoke krvi napraviše.

I dan danas poviše Grahova,
Dva su brda imena njegova,
Jer mu tada Daković Jakove
Prorijedi čete i vodove.
Tu potamni ime anadolsko,
A proslavi naše crnogorsko.

Tu je bila bitka grahovačka,
I čuvena pobjeda junačka,
Crna Gora tada se proslavi,
I udari temelje državi.

Kroz vremena davna i viteška
Istorija Grahova je teška.
Slava te je ovjenčala jaka,
Postojbino mojijeh predaka!

Tu su nekad, u vrijeme staro,
Četovali i Nikac i Bajo.
Iz tih dana ostale su priče,
I predanja što na bajke liče.

POSVETA GUSLAMA

Ima jedna zemlja na Balkanu,
De 'no zraci slobodarski granu,
Svako jutro kad zora dan budi,
Stvoriše je junaci i ljudi
Što su svoju hrabrost i poštenje
Ka' viteško nosili znamenje.

O njene se grudi kamenite,
Razbijahu vojske ognjevite,
Carevine, slavne imperije,
Turskog carstva, moćne Austrije.

I slavni je Bonaparta proba',
Da od Crne Gore pravi roba.
Ali niko nikad moga' nije
Mirno proći pr'o gora ovije'.

Svi ti slavni dani i megdani,
Ostaše uz gusle opjevani.
Uz ognjišta od sunca toplija,
Očuva se naša istorija.

A zvuk epske pjesme i gusala,
Iz djetinstva što mi je ostala,
Pratila me vjerno kroz vrijeme,
I bila je istorijsko sjeme,

Posijano u mojim mislima,
Iz prošlosti o Crnogorcima.

Vječnoj slavi besmrtnih predaka,
Mitoloških čuvenih junaka,
A teško je bilo steći slavu,
Kroz vjekovnu klanicu krvavu.
Kosti su im oslon' temeljima,
Djela njina, ponos vjekovima.

Na prostoru naše Crne Gore,
Čuvaju se gusle javorove,
Divnog zvuka, muzike junačke,
Strah za mnoge vojske osvajačke.

Postale su dio isotorije,
I viteške naše tradicije,
Održale volju u narodu,
U vjekovnoj borbi za slobodu,
I podsticaj junacima bile,
Strašne bitke kad su se vodile.
Jer, kad zebnja skupi muške grudi,
Zvuk gusala nadu im probudi.

Što bi bilo da gusala nije,
Bi li nesta' dio istorije?
Kako bi se prošlost ukrasila
Bez junaka, legendi i vila?

Da l' bi znali sve čuvene bitke,
Kad su vojske stradale velike,
Za viteške dane i megdane
Što su epskom pjesmom opjevane?

Za junake, ponos istorije,
Što ostaše bogatstvo nacije?
Svijetli im kroz zemane ime,
Prošlost naša ponosi se time.

Kad je narod epsku pjesmu stvara',
U pjesmi je junak vaskrsava'
Kroz legende predanja i priče,
Što nestvarnom događaju liče.
Da se zadnja nada ne ugasi,
Da se narod spasi od propasti.

Pa su pored čađavih ognjišta,
U kamena, al' topla kućišta,
Često posle napornoga dana,
Veličali ta junaštva slavna.

Svaki čovjek iz vremena toga,
Uz gusle je zapjevati moga',
I događaj neki opjevati,
Koji naša istorija pamti.

Gusle jesu istorija naša,
A u njima vezira i paša,

Silnu vojsku kad su predvodili,
Da bi Crnu Goru porobili.
Svojom glavom, pohode plaćali,
I grdni se natrag povraćali.

Pa pobjedā u bitkama slavnim,
I junakā znanih i neznanih,
U njih čojstva i junaštva ima,
Međ' Turcima i Crnogorcima.

Jer nijesi junak biti moga',
Dok ne nađeš 'sram sebe ravnoga,
I u borbi što viteštvo krasi,
Pokazao, neustrašiv da si.

Opjevaše megdandžije slavne,
Na megdane u krv okupane,
Teška ropstva i bratsku osvetu,
Borbu za krst i slobodu svetu.

Divna tema - crnogorska žena,
Svojim djelom nadvisi vremena,
Al' taj cvijet crnogorskih gora,
Nije preza' ubiti zlotvora,
Da osveti brata ili sina,
I u tom je veličina njina.

Ljepotom su ličile na vile,
Kroz zemane svoj trag ostavile.

Pjevale su gusle o ljubavi,
O junaštvu, viteštvu i slavi,
Sukobima u tim vremenima,
Primjerima časnim međ' ljudima.

Od Tešana i starca Milije,
I još mnogih pjesnika starije',
Ostalo je istorijsko blago
Što se i dan danas čita rado.
Sve te slavne dane kroz vjekove
Sačuvaše gusle javorove.

I dok sunce sa istoka plovi,
Dok o slavi teku razgovori,
I dok gusle vise o duvaru,
Pamtićemo istoriju staru.
I trajaće legenda o njima,
U budućim nekim vremenima.

POSVETA ORUŽJU

Sinu munja s' nebeske visine,
Spoji nebo i vrh od planine.
Grom stravični zatalasa more,
I protrese brda Crne Gore!

A kad vatru čudesnu zapali,
Ljuti čelik u oganj postavi,
U toj igri munjā i gromova
Oružje se čudesno iskova!

Talasi ga morski okališe,
A junaci o pas objesiše.
U oštrici krvavoga mača
Počivaše duša od junaka!

Davali su imanje i blago
Da dobiju što im srcu drago.
Džeferdare zlatom okivali,
Njim se kleli, sa njime pričali.

A najdraže oružje je bilo
Kada bi se u boj zadobilo,
Pa je junak junaka tražio
Da bi svoje ime proslavio.

Nema slave bez sebi ravnoga,
Na poprištu boja krvavoga!

Da u borbi, kroz potoke krvi,
Na put slave stigne kao prvi!

Oružjem se ljudska duša hrani,
Oružjem se domovina brani,
Oružje je srce u junaka,
S njim se čuva domovina majka.

I Njegoš je u Vijencu Gorskom,
O oružju pisa' crnogorskom,
Kad Mandušić žali džeferdara,
Sa kojim je istoriju stvara'.

Divna priča velikog pjesnika,
Dal' postoji nada i prilika,
Džeferdara bistra da prekuje,
Jer oružje takvo dolikuje
Junacima ka' Mandušić što je,
Zato oni i danas postoje.

Oružje je za junaka bilo,
Isto što i sveto bratsko krilo,
A kada bi u boj odlazili,
Džeferdaru tad su govorili:

„Jesi li se uplašio, družo,
Da će tuđe ruke da te služe,
Ne dam tebe, obraza mi moga,
Zarad' časti i ponosa svoga!

Zajedno smo u busiju pali,
Ja ću srcem, ti vatru zapali,
Kad zagrmí iz cijevi tvoje,
Neće ruke zadrhtati moje.

Oko gleda će mu srce bije,
Pa ja i ti kako ko umije“
Mir ledeni tijelo obuze,
Kad krvnika na nišanu uze.

Kad nijesu oružja imali,
Bez njega su u boj uskakali,
A iz boja s' oružjem vraćali,
Vrlo često gubila se glava,
Al' s' oružjem sticala se slava.

Nek' oružje bude uspomena,
Na viteške dane i vremena,
Neka guslar o prošlosti zbori,
Sa kojom se Crnogorac zori.

Tamo će se gase sunca zraci,
Tu odlaze u vječnost junaci,
Da odlože život i oružje,
I Gospodu da vječito služe!

NA KRILIMA PONOSA

Zapjevaću pjesmu ovu
Koliko me grlo nosi,
Slobodarskoj Crnoj Gori,
Sa kojom se ja ponosim!

Tamo će se vrh planinski
Sa nebeskim svodom spaja,
Tu vjekuje Crna Gora,
Majka moga zavičaja.

U kamenim liticama,
Gnijezda su tu orlova,
Što se plavim nebom viju
Iznad mora i Lovćena.

I Cetinja, svetog' grada,
Što je zora crnogorska,
Odakle je u pobjede
Odlazila naša vojska.

Na Cetinju očuvà se
Pravoslavna vjera stara,
A junake tih vremena
Čuva divni zvuk gusala.

I vladike, i knjaževe,
Crnogorske mudre glave,

Što pred vojskom mač носиše,
Predvodeći slobodare.

I pero im bješe britko
Poput sablje i handžara,
Pa ostaše kroz vjekove,
Da njihova traje slava.

Jer, kad bitka teška prođe,
Vladike su crnogorske
Ispred sebe krst nosile,
Da prosvete Crnogorce.

Da ih mire, da im brane
Da se jedan drugom svete,
“Krv oprosti, - govorahu -,
Ništa gore od osвете!”

Govorahu: „Bog je s’ vama,
Proć’ će ovi teški dani,
Složno, moji Crnogorci,
A slobodna zoro svani!

Branićemo, bez uzmak,
Sve granice crnogorske!
Pred Turcima pokleknuše
Iz Evrope mnoge vojske!”

Ali vojska crnogorska
Prođe svaka iskušenja,

Jedan napram njih stotinu
Ne posusta kroz vremena.

Dan za danom, kroz vjekove
Vodila se bitka ova,
U čast slave i slobode,
Herojskoga svog' naroda.

Što izdrža muku svaku,
Teške dane kroz vremena,
Na krillma svog' ponosa,
Svog' junaštva, svoga htjenja.

Ti junaci ispisaše
Kroz vrijeme svoje dane,
Pa s' koljena na koljeno
Traje njino vjekovanje.

Zvuk gusala stražu čuva,
Teče pjesma kroz vjekove,
Sjećajući na junake
I na bitke dobijene.

Dok putuju kroz vrijeme
Traje ova priča stara,
Za njih brine istorija,
Za njih nema zaborava!

DOMOVINI

Crno Goro, zemljo majko,
Rađala si vjekovima
Nadu što nas održala
U borbama s' dušmanima!

Zemljo moja proslavljena,
Ti si ponos duše moje!
Hvala sudbi što sam rođen
Među svete krše tvoje!

Slava tebi, otadžbino!
Slava tvojim herojima,
Što ti ime proslaviše
U tim strašnim zemanima!

Trag prošlosti dugo seže,
Pamti naše velikane,
Djela njina sad su ukras
Istorije naše slavne.

O, sinovi domovine,
Kroz vjekove što padoste
Za čast, slavu i slobodu,
Za ponos nam ostadoste!

Svi vi znani i neznani
Vitezovi Crne Gore,

Legendarna djela vaša
O viteškoj slavi zbore!

Putujete kroz vrijeme,
Taj put vam je slava dala!
On nikada ne prestaje,
Za vas nema zaborava!

Vi ste biser, vi ste dragulj,
Prošlost živi kroz zemane,
Slavićemo sve junake
Iz prošlosti naše slavne!

Kroz te priče i predanja,
Imena će čuvat' vaša
Epska pjesma, i sa njome
Istorija dična naša!

VRANEŠKA LEGENDA

Kad pomenem riječ - ljubav,
Obuzme me čudna sjeta,
Mislima mi prođe tada
Ljubav Pave i Ahmeta.

K'o u nekom snoviđenju
Košmar dušom mojom hita,
I vrati me kroz vrijeme
Jedna davna divna priča.

Vidim neko cv'jetno polje
Po kome se Pava šeta,
A na konju joj prilazi
Silan junak od Ahmeta.

Kad ugleda konjanika,
Pava k' zemlji pogled savi,
Od svojijeh osjećanja
Da l' se zbuni, il' prestravi.

Zabranjeno tad' je bilo
Voljet' ljude vjere druge,
Ali srce ne poslušā,
Pa se ljudi i sad čude

Toj čudesnoj snazi volje
Što izraste iz ljubavi,

Da se priča kroz vjekove,
I da se ne zaboravi.

Svu ljepotu jedne žene
U tren Ahmet u njoj nađe,
Poče neku divnu priču,
Ne dozvoli da se snađe.

Iz tog' prvog' razgovora,
Rodila se ljubav kadra,
Turskog paše iz Vraneša
I kneževe kćerke tada.

Što nadživi tri vijeka,
Da se priča, da se slavi
Divan primjer iz Vraneša,
Suživota i ljubavi.

Sve prepreke, i sve brane,
Tad' pod noge ljubav stavi,
Osta' priča da vjekuje,
O Ahmetu i o Pavi.

CETINJU I LOVĆENU

O, Lovćene, car planino,
Naše šljeme i svetinjo!

Ti si oltar Crne Gore,
Vjekovi o tebi zbore!

U kamenu tvome slavnu,
Čuvaš vjeru pravoslavnu.

Očuva je ka' vid oka
Hrabra vojska Crnogorska.

Kroz bojeve i megdane,
I zemane naše slavne.

Slava našim junacima,
Istorija što ih ima!

Očuvaše zemlju svoju
U vjekovnom ljutom boju!

O, Cetinje grade dični!
Ima li grad koji slični?

Kroz vaktove, nado naša
Protiv mnogih osvajača!

Nepokorni heroj grade,
Slobodu nam svetu dade!

Iznad tebe gordo stoji
Njegoš, Lovćen i vjekovi!

Izdigli se bliže Bogu
I nebeskom plavom svodu.

MISLI
U STIH PRETVORENE

*

* *

Je li sudba presuda od Boga,
A življenje ispit za svakoga?
Što ka' neko snoviđenje dođe,
A u tom snu život ljudski prođe.

Kad bi čovjek, dva života da je,
U tom drugom stiga' da okaje
Sve grehove iz vremena prošla,
Ljepota bi pokajanje došla
Ljudskoj duši i nemiru njenu,
Tad bi znali života cijenu.

Je li život naše iskušenje,
I hoće li neko pokoljenje
Znati Božji poklon da cijeni,
I da ljudsku svijest promijeni?

Neka munja sine iz nebesa
Da nestanu zemaljska prokletstva,
A sjaj strašni sa nebesa sile
Kaže da su ljudske greške bile!
I vremenski putokaz pokaže
Da ga ljudi uzalud ne traže.

*

* *

Ćud i sreća svijetom vladaju,
A ljudi se vječito nadaju
Da će u tom' carstvu zemaljskome
Stići svome cilju zadatome.

Neki od njih gase zv'jezde svoje
Zato što se od života boje,
I odlaze da žive u tami,
Zatvoreni u svojoj osami.

Da l' će snovi postanuti java?
Mnogi traže više n'o se dava.
Na kraj želja ka' cvijet uvene,
Pa ostanu samo uspomene.

Ali ako ne težiš boljemu,
Nećeš stići ni cilju većemu,
Nit' ostvarit' svog' života snove.
Zato, pregni, kad te slava zove!

*

* *

Svoju zv'jezdu svako od nas ima
Na prostranim plavim nebesima.
Nekā vječno svoj sjaj će da daje,
A većina zasja, pa nestaje,
Kao mjesec kad zgasne u more.
Onē vječnē nikad ne izgore.

Da l' je vječnost naše duše nada?
Hoćemo li taj put nać' ikada,
Il' lutati ovim prostorima
Sa nestvarnim svojim nadanjima?

Možda čovjek u lutanju svome
Stigne svome cilju velikome,
I ostvari svog života snove,
Da ga beskraj u vječnost pozove.

A zemlja je prepuna grešnika.
Da l' će im se pružiti prilika
Svoju grešnu dušu da očiste
U nebesko strašno čistilište?

Da li duša tijelo nadživi?
Može li u vječnost da se smiri?
Postoje li naselja u raj
U željenom nebeskom beskraju?

*

* *

Ne dolazi nada noću,
Nju sa sobom nose dani.
Tamo će nestaju snovi,
Volja nadu samo brani.

Ne odmara dušu tvoju
Ravnodušnost, u noć tamnoj.
Bura otpor nosi sobom
Duši, bolom uzdrmanoj.

Ne prebiraj sjećanjima,
Uv'jek sviću novi dani.
Oni nose nemir novi,
Nemir koji dušu hrani.

Pregni snagom čvrste volje,
Misli tamne pod kam' stavi,
Da bi sjutra bilo bolje
Ono ružno zaboravi.

*

* *

Slavna kuća Petrovića
Dva vijeka, nešto više,
Krstom, umom, perom, sabljom
Crnogorce predvodiše.

Snagu, hrabrost i pregnuće
Bog je rata dao njima,
Da vjekuju kroz zemane
Na zemaljskom prostorima.

Da su vječni kroz vrijeme!
Da ne tamni slava stara,
Zaslužuju Petrovići
Zvanje vječnih slobodara!

*

* *

Velikan se teško rađa
Kao što je Njegoš bio!
On je ime kroz zemane
Vječnoj slavi ostavio!

*

* *

Teško bješe biti prvi
Đe hiljade istih ima!
Ali Nikac barjak nosi
Pred svijema junacima!

U dolini vitezova
Prestono je mjesto tvoje,
Traje, živi kroz vjekove
Proslavljeno ime tvoje!

*

* *

Kroz virove od vremena
Uspomena jedna živi,
A kroz čojstvo i junaštvo
Crna ti se Gora divi!

Marku Miljanovu

*

* *

Koga slavit', ako ne Gospoda,
To je pravo svakoga naroda,
Svi se strašnoj priklanjamo sili,
Da bi grešnu dušu očistili.

*

* *

„Volja pravi prijatelja,
Nevolja ga provjerava“,
Definiše prijateljstvo
Poslovica jedna stara.

*

* *

Je li život ono što sanjamo,
Ili ono što budni gledamo?
Jer je život svakoga čovjeka
Put ka grobu što strpljivo čeka.

*

* *

Nema borbe sa sabljom i puškom,
Nestala su davno ta vremena.
Nema više viteških primjera,
Ta su doba samo uspomena.

*

* *

Đe bog daje, tu se i poznaje,
Đe uzima, tu se duša daje!

*

* *

Kakvi su to kleti ideali
Koji bi slobodu zatvarali?

*

* *

Ako čojstvo junaštvo isprati,
To će djelo viteštvom se zvati.

*

* *

Nema slave đe nema vrline!
Nemoj da ti život zalud mine!

*

* *

Kad istina ne zbori, n'o muca,
Tu laž lako može da zakuca!

*

* *

Srce je hram čovjekove duše!
Ne dozvoli da ga zli poruše.

*

* *

I najljepša sjećanja nestaju
Kad nas ružna u prošlost vraćaju.

*

* *

Đe velika zvona zvone stalno,
Tu se mala ne čuju odavno.

*

* *

Tu đe se mir u kuću ne svije
Prava sreća dolazila nije!

*

* *

Đavo može bez čovjeka lako,
Al' čovjek bez đavola nikako!

*

* *

Ljubav može bit' nemilosrdna,
I sa smrti često biti srodna.

*

* *

Vuk ne vije jer jesti ne smije,
Već vuk vije da družinu svije.

*

* *

Ko se izbori za slobodu,
Izborio je pravo na ponos.

*

* *

Dok ljubomorno gledamo u tuđe,
vrlo često ne vidimo svoje dobro.

*

* *

Kad bi mnogi od nas imali ono što nemamo,
Na ovoj planeti bi bilo previše pameti.

*

* *

Za mnoge od nas ova zemlja je dom,
A može biti i grob ako poželimo rat.

RECENZIJA

O knjizi VITEŠKI VIJENAC,
autora Dragana Kovačevića

Imao sam priliku da, već dosta dugo, pratim rad i stvaralaštvo Dragana Kovačevića. Van sumnje radi se o vrlo aktivnom i produktivnom djelovanju na polju čuvanja i afirmacije svega što ima vezu sa guslama, bilo da je u pitanju izrada i prezentacija gusala kao instrumenta, pjevanje uz gusle ili stvaranje guslarskih pjesama.

Kada se govori o guslama onda se obično i misli na sve to troje, a o njima je puno govoreno i pisano. Ima toga, naravno i sada. Kako to nerijetko biva na ovim prostorima, i o guslama je bilo, i sada se mogu sresti, veoma različita mišljenja i stavovi. Hvaljene su, veličana njihova umjetnička vrijednost, njihov značaj i uticaj. Naporedo sa tim i takvim ocjenama, bilo je, i ima i onih sasvim suprotnih, kojima se osporava njihova vrijednost i značaj, čak do optuživanja za vrlo negativan uticaj na ukupna događanja na ovim prostorima, posebno u našoj bližoj prošlosti.

Ono što se ne može i ne bi trebalo osporavati, jeste da su gusle bile dugo i jako prisutne u životu ljudi u Crnoj Gori. Guslarske pjesme su opisivale značajne istorijske događaje i njihove aktere, poznate junake koji su se isticali u čestim vojevanjima na koje su Crnogorci bili osuđeni. Pjesme su nekada stvarali daroviti stvaraoci

iz naroda, čija imena često nijesu ni zapamćena. Pamtile su se i prenosile usmeno, pa su u tome moguće i mijenjane i dopunjavane, tako da su u svojoj konačnoj formi nastajale „iz glave naroda“. Tek znatno kasnije, pojavili su se sakupčljači koji su počeli da ih sakupljaju i zapisuju, a onda i autori koji su svoje pjesme zapisivali da bi ostale sačuvane od zaborava, i pjesme i njihovi autori.

Usmeno predanje kao i gusle su jako dugo u Crnoj Gori bili jedini oblici čuvanja i prenošenja saznanja o događajima iz naše slavne prošlosti i njihovim akterima. Bio je to način da ta saznanja budu sačuvana od zaborava i ostavljena za pamćenje budućim generacijama. Uz to, bio je to istovremeno i način da se utiče na formiranje budućih generacija i da se vaspitavaju na najljepšim primjerima iz slavne prošlosti, te da se pripremaju da, kada se ukaže potreba i prilika, i oni pokažu da su dostojni potomci svojih slavnih predaka. U pjesmama su opisivani i veličani značajni događaji i istaknute ličnosti, potencirani najljepši primjeri čojstva i junaštva, tj. afirmisane univerzalne svevremene vrijednosti. Vođeno je strogo računa da se ne stvaraju i pjevaju pjesme o nekome ili nečemu što nema takvih vrijednosti i ne zavređuje da se opjeva i pamti. Isto tako, kroz pjesme je ukazivano i na negativne pojave, s ciljem da se one predstave kao način razmišljanja i postupanja koji nije primjeren za časne ljude i junake, tj. kao nešto čega se treba kloniti.

Stoga se slobodno može ustvrditi da su gusle jako dugo imale u Crnoj Gori veoma značajnu, gotovo nezamjenljivu ulogu u čuvanju kolektivnog pamćenja o

slavnoj prošlosti, ali naporedo s tim i u afirmisanju i razvijanju patriotskih osjećanja i ljudskih osobina kod narednih generacija. Dakle, nesporno je takođe da je njihova uloga i uticaj na ukupne prilike bila i veoma pozitivna.

Međutim, u našoj ne tako davnoj prošlosti, nastupilo je, dijelom i još traje, vrijeme velikih poremećaja i narušavanja odnosa među ljudima, narodima i vjerama na ovim prostorima, što je rezultiralo krvavim i nemilosrdnim obračunima i razaranjima. Oni koji su to izazvali i podsticali, kao i njihovi pristalice i eksponenti, nijesu birali sredstva u realizaciji svojih opasnih, često zločinačkih namjera i planova. Tako su, nažalost nerijetko, i gusle korišćene, bolje reći zloupotrebljavane, u te svrhe.

Kad je odnos prema guslama u pitanju, u toj situaciji se ispoljilo nekoliko različitih pojava. Jedni su, kao što je već rečeno, podsticali i naručivali da se pišu i pjevaju ratnohuškačke pjesme. Neki „pjesnici“ i „guslari“ su takve inicijative zdušno prihvatili i sprovodili, te tako doprinosili „podizanju borbenog morala“ a ustvari učinili veliku i nenadoknadivu štetu za mir i stabilnost, ali i nanijeli teško izbrisivu mrlju guslama. Bilo je, nažalost, puno onih koji su rado slušali te pjesme i pjevače, podržavali i prihvatili njihove pokliče, a nemalo njih i aktivno uzelo učešća u krvavim obračunima. Kao reakcija na ove pojave, kod dosta velikog broja ljudi se razvila odbojnost i averzija, čak do mržnje, prema guslarima i guslama, smatrajući ih i proglašavajući jednim od krivaca za sva ta neprijatna dešavanja i zlodjela. Međutim, javio se srećom i jedan

broj iskrenih poštovalaca i podržavalaca gusala i guslarskih pjesama i pjevanja. Oni su ustali u njihovu odbranu i zdušno se i vrlo predano borili da gusle ostanu ono što su uvijek bile u Crnoj Gori. Da se pjevaju isključivo pjesme koje opisuju i veličaju prave primjere čojstva i junaštva, koje pozivaju na postupanje i življenje u skladu sa najuzvišenijim moralnim normama, na njegovanje ljubavi i humanosti među ljudima. Organizovali su, u tom smislu, okupljanja i nastupe guslara uz pjevanje pjesama koje su izdržale provjeru vremena, i koje nikada nijesu i ne mogu biti namijenjene u dnevno-političke svrhe, i time branili gusle, koliko je bilo moguće, od zloupotebe i njihovog devalviranja.

Van sumnje Dragan Kovačević je jedan, rekao bih, istaknuti od tih časnih primjera ljudi koji su ustali u odbranu gusala od svih oblika njihove zloupotrebe. Davao je i dalje daje izuzetan doprinos pozitivnom i plemenitom nastojanju da se spriječi korišćenje gusala za podsticanje i širenje mržnje među ljudima i narodima, kao i veličanje zlodjela i njihovih izvršilaca. Jako veliki bi bio spisak aktivnosti te vrste koje je inicirao i organizovao, ili makar učestvovao u njihovoj organizaciji. Kao dokazani zaljubljenik i poznavalac, učestvovao je u organizaciji velikog broja raznih guslarskih događanja, a više puta je bio i član žirija na smotrama i festivalima guslara na prostorima nekadašnje Jugoslavije. Pored toga, a s istim ciljem, uredio je u izvornom crnogorskom stilu prostor u kojemu je izložio značajan broj najljepših primjeraka ovoga drevnoga instrumenta. Kao dio, i svakako kruna ukupnog angažovanja na zaštiti i afirmaciji gusala i guslarske

pjesme, ovaj vrijedni, svestrani i izuzetno nadareni stvaralac, krenuo je i u pisanje guslarskih pjesama. Već kod svojih prvjenaca, pokazao je da mu ni ovaj oblik iskazivanja nije stran. Kao neko ko se svim svojim bićem i veoma savjesno posveti tome čime se bavi, i neko ko ima zavidan nivo poznavanja materije kao i talenta da sve to pretoči u skladan niz stihova, tj. pjesmu, odmah je pokazao da nije slučajno počeo da piše i da će uspješno nastaviti da stvara. Značajan broj njegovih pjesama je već nakon nastajanja i snimljen u izvođenju naših poznatih guslara.

Nakon njegovog višegodišnjeg stvaralačkog rada sada je Kovačević u prilici da javnosti ponudi zbirku svojih pjesama, a svi oni koji se zanimaju i vole ovu vrstu poezije, imaće priliku i zadovoljstvo da čitaju ili, još bolje, da slušaju ove vrijedne i zanimljive pjesme. O tome što su značile gusle i kako su se doživljavale, kako se i danas doživljavaju kod njega i njemu sličnih, kao i zbog čega ih toliko poštuje i voli, Kovačević jasno saopštava kroz više stihova u svojim pjesmama. Tako u jednoj pjesmi, pored ostaloga kaže:

„Muzika je mog’ djetinstva bila
Zvuk gusala sa dedovog krila,
A uz gusle o viteštvu priča
Koja čojstvo i hrabrost veliča.“

Već iz samih naslova Kovačevićevih pjesama, koje čine ovu zbirku, tj. iz odabira tema o kojima piše, vidi se da se opredijelio i sve vrijeme svog stvaralačkog rada striktno držao principa da piše o događajima i ljudima koji svojim značajem zaslužuju da budu opjevani ili čak samo i pomenuti u pjesmi. To su,

uglavnom, istorijski poznati događaji i njihovi istaknuti akteri. Iz pjesama se jasno vidi, a i lično mi je poznato, da se ovaj autor, prije nego što počne da piše o nekoj temi, veoma ozbiljno priprema i potruži da pribavi što više pouzdanih informacija o istoj. Početku pisanja uvijek prethodi ozbiljno proučavanje dostupnih mu tekstova, koje su o tome napisali pouzdani i kompetentni autori, kao i poznatih usmenih predanja i informacija. Stoga, tvrdnje i zaključci koje saopštava kroz pjesme, imaju čvrsto utemeljenje, a tamo gdje mu nije bilo moguće pouzdano doći do toga, autor saopštava logične pretpostavke ili samo nagovještava pitanja koja traže odgovor. U svojim pjesmama, autor se ne zadržava samo na pukom iznošenju i opisivanju događaja i njihovih aktera, već veoma obilato, kroz pjesme saopštava i mnoštvo ocjena i promišljanja o vrijednosnim sudovima, pravilima ponašanja i moralnim normama, o ljubavi i mržnji, o unutrašnjim dilemama i nedoumicama, čak do raspolućenosti ličnosti, i mnogo drugih oblasti koje su rezultat ljudskih činjenja, ali koje nekad i povratno djeluju ili čak diktiraju ta činjenja. Pri tom, ni jedan stih nije sam sebi cilj, već svaki nosi određenu informaciju, misao ili poruku, a svi zajedno čine zaokruženu i jasnu cjelinu. Tim takvim pristupom opisivanju događaja i ljudi, autor uspijeva da sve to približi, gotovo bi se moglo reći, da čitaoca ili slušaoca dovede u vrijeme i na mjesto događanja i da ga „upozna” sa njegovim akterima.

Kroz svoje pjesme, autor je obradio puno tema, opisivao puno događaja iz različitih perioda slavne crnogorske istorije i raznih krajeva Crne Gore, pa čak i

dijela Hercegovine. Valja ipak posebno istaći da je u jednoj od pjesama, „prošao” kroz cijelu desetvijekovnu istoriju. Predstavio je u njoj sve crnogorske dinastije i vladare i saopštio najznačajnije detalje iz njihove vladavine. Time je napisao, na sebi svojstven, popularan i pristupačan način, svojevrsnu crnogorsku istoriju. U nizu ostalih pjesama obradio je i veoma približio veliki broj istaknutih ličnosti i opisao puno njihovih viteških podviga, kao i djela koja priliče časnim i poštenim ljudima, vrijednim pomena i pamćenja. Čitavu jednu pjesmu, kao i dosta mjesta kroz niz drugih, autor je posvetio ženi, ističući njenu značajnu ulogu i doprinos za odbranu života, slobode i časti, pa čak i do neposrednog učešća u borbama.

Kod izbora ličnosti o kojima će pisati, autor je bio potpuno svjestan da to nije ni malo lako, obzirom da je jako veliki broj onih koji su svojim osobinama i djelima zasluživali da budu opjevani, a da ipak nije moguće sve njih ni pomenuti. Međutim, uspio je da opjeva, ili makar pomene veliki broj njih. Sasvim je sigurno da, ako bi se i moglo govoriti da je bilo mjesta za pominjanje i još neke znamenite ličnosti, ne može se reći da je bilo ko nezasluženo pomenut. Uz to, autor, rame uz rame sa onima koje je opjevao, stavlja i mnoge druge koji nijesu pomenuti, pa na jednom mjestu kaže:

„Ovi što su pjesmom opjevani,
I ostali znani i neznani,
Što ih pjesma pomenula nije,
Svi su časni primjer istorije.”

Kovačević je u svojim pjesmama posebnu pažnju posvetio kraju iz kojega potiče, tj. Lješanskoj nahiji. To

je sasvim razumljivo iz više razloga. Radi se o nečemu što mu je najbliže, pa prema tome i najpoznatije. Uz to, duboko je svjestan da Lješanska nahija, kao jedan, ne toliko veliki, ali van sumnje, po mnogo čemu, veoma značajan dio Crne Gore i njena prošlost, nijesu dovoljno istraženi i opisani. U svakom slučaju, znatno manje nego bi bilo primjereno njenom značaju i ulozi u stvaranju i vječitoj odbrani Crne Gore. Kovačević je napisao o Lješanskoj nahiji nekoliko svojih pjesama koje je posvetio istoriji Lješanske nahije, Lješanskim junacima, Lješanskim spomenicima, a i kroz neke od ostalih pjesama ima osvrtu i pomena Lješnjana. Može se reći da je sve to učinio znalački, studiozno, požrtvovano, ali isto tako i objektivno. Koristio je obimnu literaturu, a prikupio je i koristio veliki broj usmenih predanja i informacija.

Svjestan je Kovačević da su mnogi veliki neprijateljski pohodi ka Crnoj Gori kretali upravo preko Lješanske nahije. Da se između njih, odvijalo na tome prostoru mnoštvo manjih napada. Da je Lješanska nahija bila poprište mnogih bitaka, ali često i žrtva pohara i razaranja. Položaj Lješanske nahije ju je činio odbrambenim bedemom za Crnu Goru, pa su toj odbrani služili i gradovi koji su bili podizani po njenom obodu. Nameće se kao moguć i dosta logičan zaključak da je možda upravo u tom cilju vršeno i naseljavanje Lješnjana na ovaj prostor. Ulogu odbrambenog bedema od njih su tražili i Mlečani, pa su u tom smislu zaključivani i međusobni ugovori.

Znajući sve to, a u želji da bude sačuvano od zaborava, Kovačević je u svojim pjesmama opisao veći

broj značajnijih bitaka i pohara kao i istaknutih ličnosti iz Lješanske nahije. Između ostalog, o teškoj ulozi vječitih graničara i branilaca slobodne crnogorske teritorije od napada koji su dolazili sa teritorije koja je bila pod turskom upravom, autor u jednoj pjesmi kaže:

„Nek' krv našu naša zemlja pije
Jer Sitnicu Turčin preć' ne smije!“

Svaka od pjesama iz ove zbirke i tema koje u njima obrađuje, zavređuju da se detaljnije opiše i analizira. Međutim, bilo bi to svakako preobimno i neprimjereno za ovu priliku. Uz to, bilo bi i nepotrebno opisivati, a pogotovo prepričavati ono što je autor napisao. Daleko je to bolje čitati ili slušati, čini mi se i izvjesno uživati u tome. Stoga od srca preporučujem ovu knjigu i čestitam autoru na uloženom trudu, pokazanom talentu i umijeću i krajnjem rezultatu svega toga, uz želju i molbu da nastavi da se bavi ovime što mu očito nije strano, te da nas obraduje novim pjesmama i zbirkama.

Stevan Radunović

SADRŽAJ

UMJESTO PREDGOVORA (autor).....	7
SPOMENICI SVJEDOCI VREMENA.....	11
ZADNJA ŽELJA.....	35
LEGENDA O PAVI I AHMETU.....	50
CRNOGORKE KROZ VREMENA.....	71
SAN STAROG JUNAKA.....	97
EPSKI SPOMENIK CRNOGORSKE ISTORIJE.....	113
LJEŠANSKA NAHIJA KROZ VJEKOVE.....	143
JUNACIMA LJEŠANSKE NAHIJE.....	169
LJEŠANSKI SPOMENICI.....	186
OSTRVO SLOBODE.....	196
SLOBODARI VITEŠKOG VREMENA.....	205
DRAŠKO POPOVIĆ I GRIŠAC OSMAN AGA.....	210
NOŽ U LEĐA.....	219
BADNJE VEČE.....	230
POSVETA GRAHOVU.....	232
POSVETA GUSLAMA.....	234
POSVETA ORUŽJU.....	239
NA KRILIMA PONOSA.....	242
DOMOVINI.....	245
VRANEŠKA LEGENDA.....	247
CETINJU I LOVĆENU.....	249
MISLI U STIH PRETVORENE (CIKLUS).....	251
RECENZIJIA (Stevan Radunović)	261

Dragan B. Kovačević
VITEŠKI VIJENAC
LEGENDE, PREDANJA, ISTORIJA

Izdavač

Autor

Urednik

Miro Nikolić

Umjesto predgovora

Dragan B. Kovačević

Recenzent

Stevan Radunović

Grafička priprema i dizajn

Miro Nikolić

Korice

Darko Musić

Ilustracija na koricama

Miladin Ralević

Štampa

Golbi print Podgorica

Tiraž

300

Podgorica, 2022.

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-8819-0-0
COBISS.CG-ID 20439300